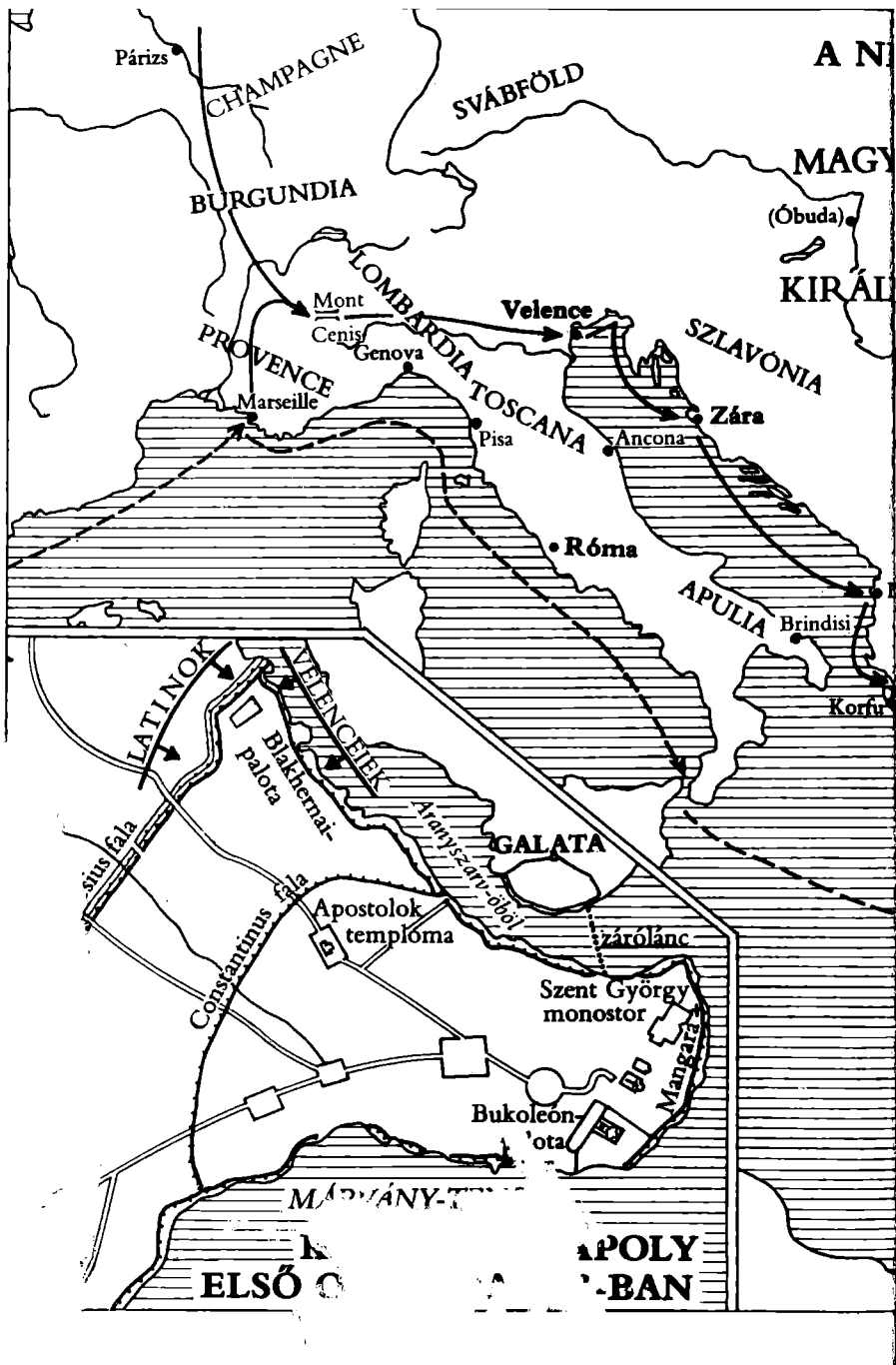

Geoffroy de Villehardouin BIZÁNC MEGVÉTELE

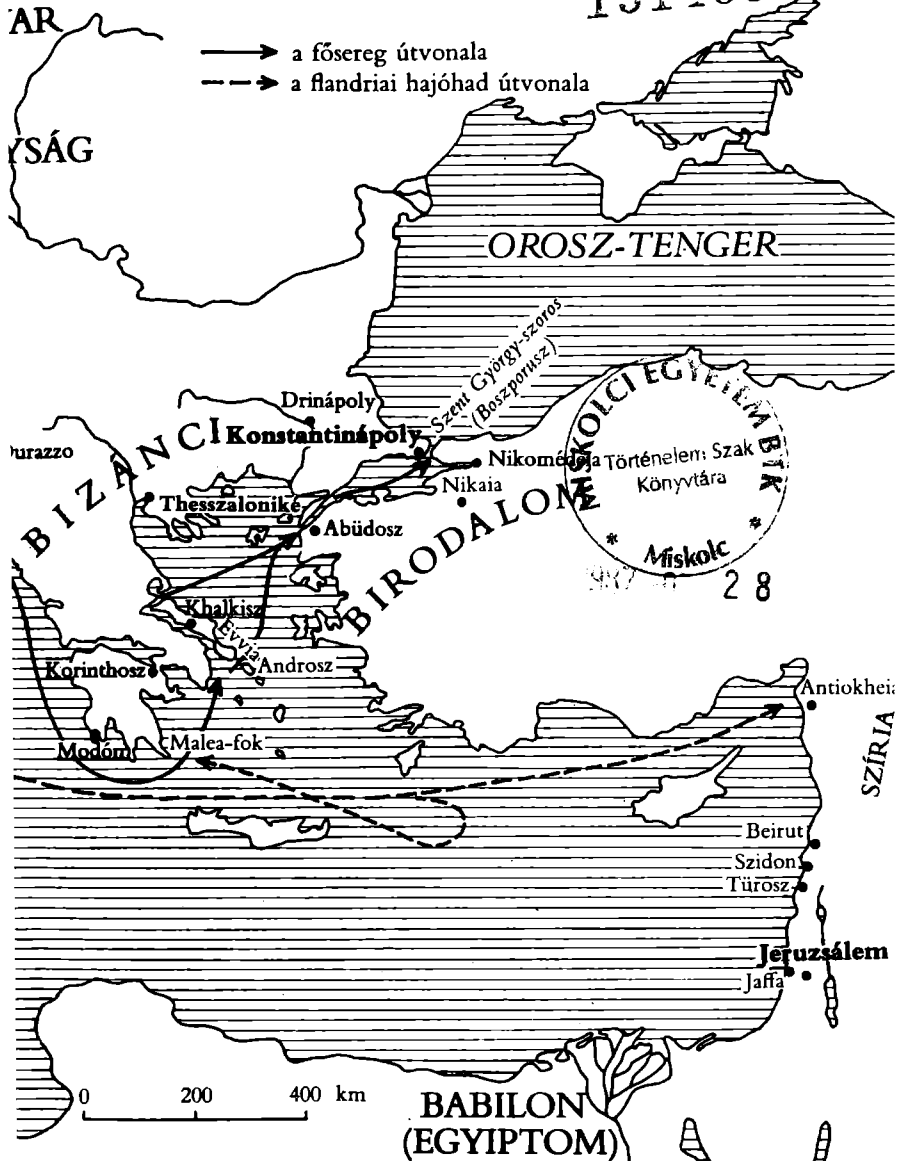
Geoffroy de Villehardouin
BIZÁNC MEGVÉTELE

EGYEDIK (BIZÁNCI) KERESZTES HADJÁRAT

1202–1204

151439

*Geoffroy
de Villehardouin*

**BIZÁNC
MEGVÉTELE**

Fordította
és a jegyzeteket írta
SZABICS IMRE

Az utószót
KOZMA BÉLA
írta

*Geoffroy
de Villehardouin*

BIZÁNC
MEGVÉTELE

*Európa Könyvkiadó
Budapest | 1985*

Geoffroy de Villehardouin
La conquête de Constantinople
Garnier - Flammarion, Paris, 1969

Hungarian translation
© Szabics Imre, 1985

151439

55.3.1

Foulques de Neuilly kereszties hadjáratot hirdet

1 / Az Úr 1197. esztendejében, Ince római pápasága, valamint Fülöp Ágost francia és Oroszlánszívű Richárd angol király uralkodása idején* élt Franciaországban egy szent életű férfiú, név szerint Foulques de Neuilly (Neuilly Lagny-sur-Marne és Párizs között fekszik), aki pap, mégpedig Neuilly város plébánosa volt. S ez a Foulques Franciaország-szerzte, sőt azon túl is Istenről kezdett prédikálni, és tudjátok meg, hogy a mi Urunk csodát tett érte.

2 / A szent férfiú híre eljutott egészen a római pápáig, Incéig, aki felszólította, hogy az ő akaratából hirdessen kereszties hadjáratot. Ezután pedig elküldte Franciaországba egyik bíborosát, Pietro di Capua magisztert, aki már korábban felvette a keresztet, és az alábbi bűnbocsánatot hirdette meg: mindazok, akik felveszik a keresztet, és egy teljes évig fegyverrel szolgálják Istent, minden elkövetett és meggyónt bűnük alól feloldozást nyernek. A bűnbocsánat oly nagy volt, hogy megdobogtatta az emberek szívét, és sokan a kereszt alá gyűltek.

Akik felvették a keresztet

3 / Egy esztendővel azután, hogy a szent életű Foulques Isten igéjét hirdette, lovagi tornát tartottak Champagneban, az écry-i várkastélyban. S akkor Thibaud, Champagne és Brie grófja, valamint Louis, Blois és Chartrain grófja Isten kegyelméből felvette a keresztet. Ez éppen ádvent elején történt. És tudjátok meg, hogy Thibaud gróf mindössze huszonkét éves fiatalember volt, és Louis gróf sem volt több huszonhét évesnél. Mindketten unokatestvérei voltak a francia királynak, aki egyszersmind nagybátyjuk is volt, másrésről pedig az angol király unokaöccsei voltak.

4 / A két gróffal együtt vette fel a keresztet Franciaország két tekintélyes nagyura, Simon de Montfort és Renaud de Montmirail. Országszerte híre ment, mikor a két hatalmas úr keresztet lett.

5 / Champagneban, Thibaud gróf földjén keresztet állt Garnier, Troyes püspöke; Gautier de Brienne gróf, Geoffroy de Joinville, a tartomány udvarnagya; fivére, Robert, Gautier de Vignory, Gautier de Montbéliard, Eustache de Conflans, annak fivére, Guy de Plessier, Henri d'Arzillières, Ogier de Saint-Chéron, Vilain de Neuilly, Geoffroy de Villehardouin, Champagne marsallja; unokaöccse, Geoffroy, Guillaume de Neuilly, Gautier de Fuligny, Évrard de Montigny, Manassier de l'Isle, Macaire de Sainte-Menehould, Milon le Brébant, Guy de Chappes, unokaöccse, Clarembaud, Renaud de Dampierre, Jean

Foisnon, és sok más kiváló lovag, akiket név szerint nem említ könyvünk.

6 / Louis gróffal együtt vette fel a keresztet Gervais du Châtel és fia, Hervé, Jean de Virsin, Olivier de Rochefort, Henri de Montreuil, Payen d'Orléans, Pierre de Bracieux, fivére, Hugues, Guillaume de Sains, Jean de Friaize, Gautier de Gaudonville, Hugues de Cormeray, fivére, Geoffroy, Hervé de Beauvoir, Robert de Frouville, fivére, Pierre, Orry de l'Isle, Robert du Quartier, és sokan mások, akiket név szerint nem említünk.

7 / Île-de-France-ban keresztet lett Névelon, Soissons püspöke, Mathieu de Montmorency, unokaöccse, Guy, Coucy várura; Robert de Ronsoi, Ferry d'Yerres, fivére, Jean, Gautier de Saint-Denis, fivére, Henri, Guillaume d'Aunoi, Robert Mauvoisin, Dreux de Cressonsacq, Bernard de Moreuil, Enguerrand de Boves, fivére, Robert, és sok más jeles férfiú, akiket most nem említünk.

8 / A következő év hamvazószerdáján, böjt kezdetén* Brugesben felvette a keresztet Balduin, Flandria és Hainaut grófja, valamint hitvese, Marie grófné, aki Thibaud champagne-i gróf nővére volt. Ugyancsak keresztet lett fivére, Henrik és unokaöccse, Thierry, aki Philippe flandriai gróf fia volt; Guillaume, Béthune egyházi védnöke, fivére, Conon; Jean de Nesle, Bruges várura; Renier de Trit, fia, Renier, Mathieu de Wallincourt, Jacques d'Avesnes, Baudouin de Beauvoir, Hugues de Beaumetz, Girard de Mancicourt, Eudes de Ham, Guillaume de Gommeignies, Dreux de Beaurain, Roger de Marck, Eustache de Saubruic, François de Colemi, Gautier de Bousies, Renier de Mons, Gautier de Tombes, Bernard de Soubrenghien, és sok más jeles lovag, akiket könyvünk nem említ.

9 / Ezután keresztesnek állt Hugues de Saint-Pol gróf. Vele együtt vette fel a keresztet unokaöccse, Pierre d'Amiens, Eustache de Canteleu, Nicolas de Mailly, Anseau de Cayeux, Guy de Houdain, Gautier de Nesle, fivére, Pierre, és sokan mások, akiket nem ismerünk név szerint.

10 / Majd felvette a keresztet Geoffroy du Perche gróf, fivére, Étienne, Rotrou de Montfort, Yves de la Jaille, Aimery de Villeroi, Geoffroy de Beaumont, és sokan mások, akiknek nem tudom a nevét.

III

A keresztesek hat követet küldenek Velencébe

11 / Ezután a bárók tanácskozásra gyűltek össze Soissons-ban, hogy megvitassák, mikor keljenek útra és merre menjenek. Nem tudtak azonban egyezsége jutni, mert úgy vélték, hogy még nem gyűlt egybe elegendő számú keresztes. De nem telt el két hónap, s még ugyanabban az esztendőben újabb tanácskozást tartottak Compiègne-ben, ahol jelen voltak mindazok a grófok és bárók, akik már felvették a keresztet. A tanácskozáson többféle vélemény hangzott el, s végül abban egyeztek meg, hogy a legkiválóbb követeket fogják szétküldeni, és teljhatalommal ruházzák fel őket, hogy ugyanolyan joggal tárgyalhassanak, mint uraik.

12 / Thibaud, Champagne és Brie grófja, Balduin, Flandria és Hainaut grófja, valamint Louis, Blois grófja két-két követet küldött. Thibaud gróf követei Geoffroy de Villehardouin, Champagne marsallja és Milon le Brébant vol-

tak; Balduin gróf Conon de Béthune-t és Alard Maque-reau-t, Louis gróf pedig Jean de Friaize-t és Gautier de Gaudonville-t bízta meg a követséggel.

13 / Teljes bizalommal e hat követ kezébe helyezték a hadjárat sorsát, ellátván őket függőpecsétes megbízólevelekkel, s biztosra vették, hogy méltón fogják képviselni ügyüket, bármely tengeri kikötőbe vagy bármilyen helyre kerüljenek is.

14 / Elindulás előtt a hat követ tanácskozást tartott, és abban állapodtak meg, hogy Velencébe mennek, azt remélvén, hogy ott több hajót találnak, mint bármely más kikötőben. Lóra ültek tehát, és addig lovagoltak kisebb megszakításokkal, míg a bört első hetében megérkeztek Velencébe.

IV

A követek megérkezése és kérésük előterjesztése

15 / A velencei dózse, akit Enrico Dandolónak hívtak, s igen bölcs és jeles férfiú volt, nagy tisztelettel fogadta a követeket, akárcsak a többi velencei, akik szintén szívesen látták őket. Amikor a követek bemutatták uruk leveleit, a velenceiek nagyon kíváncsiak lettek, vajon milyen ügyben érkeztek hozzájuk a franciák. A megbízólevelekben az volt, hogy a grófok tárgyalási és döntési joggal ruházzák fel követeiket, s elfogadják mindazt, amit ezek a követek tesznek.

16 / A dózse ezt felelte nekik: „Jó urak! Láttam megbízóleveleiteket. Készek vagyunk elismerni, hogy a ti uraitok a legnagyobbak és legnemesebbek azok között, akik nem viselnek koronát. Azt kéri tőlünk, hogy bízzunk a szava-

tokban, és fogadjuk el, amit tenni óhajtotok. Mondjátok el tehát, mit kívántok!”

17 / Erre a követek a következőt válaszolták: „Nagyúr! Azt kívánjuk, hogy, ha lehet, holnap hívasd egybe Velence tanácsát, s a tanács előtt majd elmondjuk uraink kívánságát.” A dózse azt kérte tőlük, hogy várjanak négy napig, míg a tanács összeül, s akkor előadhatják kívánságukat.

18 / A követek vártak tehát a megadott napig. Akkor beléptek a gazdagon díszített, gyönyörű palotába, s az egyik teremben ott találták a dózsét és tanácsát. Megbízásukat így adták elő: „Nagyúr! Franciaország leghatalmasabb urai küldtek hozzád bennünket; azok, akik felvették a keresztet, hogy megbosszulják a Krisztus urunkon esett gyalázatot, s hogy Isten akaratából visszafoglalják Jeruzsálemet. S mivel jól tudják, hogy senkinek nincs akkora hatalma, mint néked és népednek, Isten nevében arra kérnek, könyörülj meg a tengeren túli országon,* és segíts megbosszulni a Krisztust ért sérelmet. Adj nekik tanácsot, hogyan tehetnének szert megfelelő hajókra, hajóhadra.”

19 / – „De miképpen tudnánk segíteni rajtuk? – kérdezte a dózse. – Minden lehetséges módon – válaszolták a követek –, amit csak tanácsolni és javasolni tudsz nekik, feltéve, hogy meg is tudják valósítani. – Bizony, nagy dolgot kérnek tőlünk – mondta a dózse –, de úgy tűnik, magas cél vezérli őket. Egy hét múlva választ fogunk adni néktek. Ne lepődjete meg a távoli időpontra, de alaposan meg kell fontolni egy ilyen komoly dolgot.”

A dózse által javasolt egyezség

20 / A dózse által megadott időpontban a követek megjelentek a palotában. Mindarra, ami ott elhangzott, már nem emlékszem, de a tárgyalás végén ezt mondta a dózse: „Jó urak! Ím, halljátok, mit határoztunk. Reméljük, megkapjuk hozzá a nagytanács és a közemberek jóváhagyását. Tanácskozzátok meg ti is, elfogadhatónak találjátok-e javaslatunkat!

21 / Rendelkezésekre bocsátunk annyi szállítóhajót, amennyi négyezer-ötszáz lovat és kilencezer fegyvernököt tud elszállítani, valamint annyi személyszállító hajót, amennyi négyezer-ötszáz lovagot és húszezer gyalogos katonát képes befogadni. Az egyezség szerint a hajók az emberek és a lovak számára kilenc hónapra elegendő élelmet is magukkal vinnének. Ezt tudjuk nyújtani néktek e pillanatban, és mindezért négy márkát kérünk lovanként, és két márkát emberenként.

22 / S ezeket a feltételeket, melyeket ezúttal ismertettünk, egy évig tartjuk magunkra nézve kötelezőknek, attól a naptól számítva, amikor majd elhagyjuk Velence kikötőjét, hogy teljesítsük Isten és a kereszténység szolgálatát, bárhol is kerüljön arra sor. A szóban forgó kiadások összege nyolcvanötezer márkára rúg.

23 / S ezenfelül Isten nevében felajánlunk ötven hadigályát azzal a feltétellel, hogy mindazt, amit közös vállalkozásunk során akár a földön, akár a tengeren meghódítunk,

kétfelé osztjuk. Tanácskozzátok hát meg, hogy elfogadhatónak tartjátok-e ezt a javaslatot!”

24 / A követek ekkor eltávoztak, mondván, hogy megbeszélük a dolgot, és másnap visszatérnek a válasszal. Egész éjjel tanácskoztak, s végül abban egyeztek meg, hogy elfogadják a javaslatot. Másnap meg is jelentek a dózse előtt, és ezt válaszolták néki: „Nagyúr! Készek vagyunk az egyezés megkötésére.” A dózse azt felelte, hogy válaszukat népe elé terjeszti, s amint teheti, a határozatot a tudomásukra hozza.

25 / A következő napon a dózse, aki igen bölcs és bátor férfiú volt, összehívta nagytanácsát, amely az ország negyven legokosabb emberéből állott. Éles elméjével és nagy bölcsességével elérte, hogy a tanács elfogadja és jóváhagyja az egyezséget. Meggyőzte tehát őket, s még száz, kétszáz, majd ezer velenceit, akik mind beleegyezésüket adták. Ezután tízezer embert hívott egybe a Szent Márk-tempomba, a világ legszebb templomába, hogy misét hallgassanak a Szentlélekről, és együtt imádkozzanak Istenhez, hogy világosítsa meg elméjüket a követek kérelmét illetően. Mindenki szívesen tett eleget kérésének.

VI

Az egyezés megkötése; a követek hazatérése

26 / Miután elhangzott a mise, a dózse a követekért küldetett, azt üzenve nékik, hogy kérjék meg alázattal a velenceieket, fogadják el az egyezséget. Mikor a követek beléptek a templomba, sokan rájuk csodálkoztak, mivel még soha nem láttak hozzájuk hasonlókat.

27 / A többi követ akaratából és egyetértésével Geoffroy de Villehardouin, Champagne marsallja ismertette a franciák kérését, ekképp szólván: „Jó urak! Franciaország legnagyobb és leghatalmasabb méltóságai küldtek ide bennünket, esedezván hozzátok, hogy könyörüljete a törökök igájában sínylődő Jeruzsálemen, és Isten nevében tartások velük Krisztus szenvedéseinek megbosszulására. Azért választottak éppen titeket, mert jól tudják, hogy a tengeri népek közül egyiknek sincs akkora hatalma, mint nektek és népeteknek. S megparancsolták nekünk, hogy boruljunk térdre előttetek, és addig ne keljünk fel, amíg nem adjátok beleegyezésedeteket, s meg nem könyörültök a tengeren túli Szentföldön.”

28 / Ekkor a hat követ könnybe lábadt szemmel térdre borult az egybegyűltek előtt. A dózse és a többi velencei szintén sírva fakadt megindultságában, kezüket magasra emelve, egyszerre kiáltották: „Beleegyezzünk! Beleegyezzünk!” Erre akkora zaj, akkora lárma támadt a templomban, akárha a föld indult volna meg.

29 / A nagy lárma és meghatottság elmúltával – melynél nagyobbat emberfia még nem látott – a derék velencei dózse, aki igen bölcs és jeles férfiú volt, felment a szószékre, és így szólt az egybegyűltekhez: „Jó urak! Mily dicsőségben részesített benneteket az Isten, amikor a föld legkiválóbb férfiai társaikat hátrahagyva eljöttek hozzátok, hogy közös erővel oly nagyszerű tettet vigyetek végbe, mint a mi Urunk megszabadítása.”

30 / Nem emlékszem vissza a dózse minden szép és magasztos szavára; végül is úgy alakult a dolog, hogy másnapra halasztották az okiratok megszerkesztését és aláírását. Mikor ezeket elkészítették, a tanácsban elmondották,

hogy Babilonba* mennek, mivel úgy ítélték meg, hogy Babilon felől jobban ki tudják űzni a törököket, mint egy másik ország felől, nyilvánosan pedig kihirdették, hogy a tengeren túlra indulnak. Ez nagyböjt idején történt, és abban egyeztek meg, hogy Szent János napjához egy évre – Krisztus születése után 1202-ben – a francia urak és keresztesek Velencébe érkeznek, s a hajók készen fognak állni fogadásukra.

31 / Miután megszerkesztették és lepecsételték az okiratokat, a dózse elé terjesztették őket, aki a nagy palotában tartózkodott, ott, ahol a nagy- és a kistanács ülésezett. Mikor a dózse visszaadta a követeknek az okmányokat, könnyezve térdre borult, és megesküdött a szentírásra, hogy minden erejével be fogja tartani az okiratban foglalt kötelezettségeket, s ugyanezt tette negyvenhat tagból álló tanácsa is. Ekkor a követek is esküvel fogadták, hogy megtartják az okiratok tartalmát, valamint azt az esküt, melyet uraik és ők tesznek. Tudjátok meg, hogy sok könnyet ontottak ekkor a palotában. Majd mindkét fél késedelem nélkül elküldte követeit Rómába, Ince pápához, azzal a kéressel, hogy erősítse meg az egyezményt, s ő ezt szívesen meg is tette.

32 / Ekkor a francia követek ötezer ezüstmárka kölcsönt vettek fel a városban, és azt átadták a dózsénak, hogy megkezdhesse a hajóhad felállítását. Ezután búcsút vettek a velenceiektől, hogy visszatérjenek hazájukba, és addig lovagoltak kisebb megszakításokkal, míg a lombardiai Piacenzába érkeztek. Itt Geoffroy, Champagne marsallja meg Alard Maquereau elváltak társaiktól, és egyenesen Franciaországba mentek, a többiek pedig Genovába és Pisába

indultak megtudakolni, hogy milyen segítségre számíthatnának a tengeren túli vállalkozáshoz.

33 / Amikor Geoffroy, Champagne marsallja áthaladt a Mont-Cenis-en, Gautier de Brienne gróffal találkozott, aki éppen Apuliába indult,* hogy visszahódítsa hitvese birtokát. (Hitvese Tankréd király leánya volt, akit azután vett feleségül, hogy kereszties lett.) Vele ment Gautier de Montbéliard, Eustache de Conflans, Robert de Joinville és sok champagne-i nemesúr, akik szintén keresztiesek voltak.

34 / Midőn Geoffroy elmesélte nekik, mit intéztek, nagy örömet éreztek, és igen nagyra értékelték a követek sikerét, majd hozzátették: „Most épp úton vagyunk, de ha majd értünk jöttök, indulásra készek leszünk.” Az események azonban Isten akaratából úgy alakultak, hogy később nem tudtak csatlakozni a sereghez. Nagy veszteség volt ez, mert ezek az urak bátor és kiváló vitézek voltak. Elváltak tehát egymástól, és mindegyikőjük folytatta a maga útját.

VII

Thibaud champagne-i gróf halála

35 / Geoffroy marsall addig lovagolt kisebb pihenőkkel, míg a champagne-i Troyes városába nem érkezett, ahol urát, Thibaud grófot – ki nagyon megörült érkezésének – beteges és legyengült állapotban találta. Amikor azonban a marsall beszámolt neki útjukról, olyannyira fölvidult, hogy lóra kívánt ülni (amit már régen nem tett), s így is cselekedett. De jaj! Minő szerencsétlenség! Mert ezután már soha többé nem szállt nyeregbe.

36 / Betegsége annyira elhatalmasodott, hogy hamaro-

san végrendelkezett és hagyatékot készíttetett. Vagyonát, melyet magával vitt volna a sírba, szétszította sok jó alattvalója és barátja között. (Senkinek nem volt több jó embere ez idő tájt.) Majd megparancsolta, hogy mindenki, akinek pénzt adományozott, tegyen esküt a szentírásra, hogy ígérete szerint csatlakozni fog a velencei sereghez. Sokan azonban nem tartották meg esküjüket, s ezért szigorú feddésben részesültek. Többi vagyonával pedig úgy rendelkezett a gróf, hogy az a seregé legyen, és parancsba adta, hogy nemes célokra használtassék fel.

37 / Thibaud gróf így hát eltávozott az élők sorából. Egyike volt ő azoknak, akik a legszebb véget érték. Családtagjai és alattvalói közül igen sokan gyűltek össze. Gyászuk leírására nincs szavam, mert senkit nem gyászoltak még meg ily nagyon, s ennek így kellett történnie, mivel ebben az időben senkit nem szerettek jobban az emberei és mások sem. A troyes-i Szent István-templomban, atyja mellé temették el. A nagyon szép és jóságos Blanche grófnét hagyta özvegyen, aki a navarrai király leánya volt, s akinek már volt tőle egy kisleánya és várandós volt egy fiúval.*

VIII

A keresztések új vezetőt keresnek

38 / Miután Champagne grófját eltemették, Mathieu de Montmorency, Simon de Montfort, Geoffroy de Joinville udvarmester, valamint Geoffroy marsall felkereste Eudes burgundiai herceget, ezt mondván neki: „Nagyúr! Az unokafivéred elhunyt, és te is tudod, milyen súlyos vesze-

delem szakadt a tengeren túli földre. Isten nevében kérünk, vedd fel a keresztet, és az elhunyt gróf helyett légy a tengeren túli ország segítségére. Át fogjuk adni néked a gróf minden pénzét, és megesküszünk a szentírásra, hogy ugyanolyan őszinte hittel szolgálunk, mint ahogy őt szolgáltuk volna, és erre a többieket is meg fogjuk esketni.”

39 / A herceg azonban elutasította a követek kérését. Tudjátok meg, hogy jobbat is cselekedhetett volna. Ekkor megbízták Geoffroy de Joinville-t, hogy forduljon ugyanazzal a kéréssel Thibaud bar-le-duc-i grófhhoz, aki szintén unokafivére volt az elhunyt champagne-i grófnak. De nála sem járt több szerencsével.

40 / Thibaud champagne-i gróf halála nagy szerencsétlenséget hozott a keresztetekre és mindazokra, akik Isten szolgálatára készültek. A következő hónap elején tanácskozásra gyűltek össze Soissons-ban, hogy megvitassák, mitévők legyenek. Balduin, Flandria és Hainaut grófja, Louis, Blois és Chartrain grófja, Geoffroy du Perche gróf, Hugues de Saint-Pol gróf és sok más nemesúr volt jelen a tanácskozáson.

41 / Geoffroy marsall ismertette a helyzetet, és azt az ajánlatot, melyet a burgundiai hercegnek, valamint a bar-le-duc-i grófnak tettek volt, s amelyet azok visszautasítottak. „Nemesurak! – szólt a marsall. – Hallgassatok meg! Engedelmetekkel a következőt javaslom. Montferrati Bonifác őrgrof egyike a legkiválóbb és a legnagyobb tiszteletnek örvendő férfiúknak, akik ma földünkön élnek. Ha megkéritek, hogy jöjjön el, vegye fel a keresztet, és álljon Champagne grófjának helyébe, s ha megbízzátok a kereszties had vezetésével, ő bizonyára nem fogja elutasítani kéréseteket.”

42 / Sokan szóltak a javaslat mellett és ellene, de végül mind a fő-, mind a közemberek beleegyezésüket adták. A felkérő levelek megírása és a követek kiválasztása után küldöttséget menesztettek az örgrófhoz, aki a megadott napon meg is érkezett Champagne-on és Franciaországon keresztül, ahol nagy tisztelettel fogadták, s még unokafivére, a francia király is köszöntötte.

IX

*Montferrati Bonifác örgróf a keresztes had vezére lesz;
újabb keresztesek; Geoffroy du Perche gróf halála*

43 / Nem sokkal később újabb tanácskozásra került sor Soissons-ban, melyre igen sok gróf, báró és keresztes lovag jött el. Mikor hírért vették, hogy az örgróf megérkezett, üdvözlésére siettek, és nagy tiszteletadással fogadták. Másnap reggel a soissons-i Szűz Mária-apátság kertjében folytatták a tanácskozást. Mindannyian kérve kérték az örgróft, hogy teljesítse kívánságukat: Isten nevében vegye fel a keresztet, álljon az elhunyt champagne-i gróf helyébe, vegye át pénzét és embereit, s vállalja el a keresztes had vezetését. Majd könnyekre fakadva lába elé borultak. Az örgróf ugyancsak térdre borult előttük, mondván, hogy szívesen teljesíti kérésüket.

44 / Az örgróf teljesítette tehát kérésüket, és elfogadta a keresztes had vezetését. Ekkor Soissons érseke és a szent életű Foulques tiszteendő, valamint két fehér apát, akiket egyházmegyéjéből hozott magával, tüstént a Miasszonyunk templomába kísértte Montferrati Bonifácot, és ott vállára erősítették a keresztet. S ezzel véget ért a megbeszélés.

Másnap az őrgróf búcsút vett az egybegyűltektől, és viszszeret hazájába, hogy megtegye az előkészületeket, azt kérve a nemesuraktól, hogy cselekedjék ugyanezt, mielőtt találkoznának Velencében.

45 / Az őrgróf ezután a ciszterciták káptalanjára ment, amelyet szeptemberben, a Szent Kereszt napján* tartottak. Rengeteg pap, nemes és sok más burgundiai gyűlt itt egybe, és Foulques tisztelendő is eljött, hogy a keresztes hadjáratról szóljon. Ekkor vette fel a keresztes a champagne-i Eudes de Champlitte és fivére, Guillaume; Richard de Dampierre s fivére, Eudes; Guy de Pesme, s ez utóbbinak testvére, Aimon; Guy de Conflans, és sok más jeles burgundiai, akinek neve itt nem szerepel. Ezután keresztes lett Autun püspöke, Guigues, Forez grófja; idősebb és ifjabb Hugues de Berzé, valamint Hugues de Coligny. Lent Provence-ban keresztesnek állt Pierre Bromont, és sokan mások, kiknek nevét nem ismerjük.

46 / Ekként készülődtek a hadjáratra a keresztes vitézek az egész országban. De jaj! Minő szerencsétlenség érte őket a következő év nagyböjtje alatt, éppen elindulásuk előtt! Geoffroy du Perche gróf ágynak esett, és úgy végrendelkezett, hogy fivére, Étienne kapja meg minden vagyonát, és ő vezesse embereit hadba. Erről a cseréről a keresztesek szívesen lemondtak volna, ha Isten is úgy akarta volna. Geoffroy du Perche gróf tehát meghalt, kinek a halála valóban nagy veszteség volt, lévén, hogy a gróf igen tekintélyes, nagyra becsült hűbérúr és kiváló lovag volt. Halálakor egész földjére és népére mély gyász borult.

*A keresztések első csoportja Velencébe érkezik.
A kik más utat választottak*

47 / Húsvét elmúltával, pünkösd felé a keresztések felkerekedtek, hogy útnak induljanak. És tudjátok meg, sokan megsiratták őket, amikor elhagyták szülőföldjüket, barátaikat és alattvalóikat. Keresztüllovagoltak Burgundián, a montjeu-i hegyeken,* a Mont Cenis-en és Lombardián. Velencében kezdtek el gyülekezni, és a kikötő közelében, a Szent Miklós-szigeten ütöttek tábor.

48 / Ez idő tájt futott ki Flandriából egy hajóhad a tengerre, számtalan jó harcossal a fedélzetén. A hajóhad kapitányai Jean de Nesle, Bruges várának ura, Thierry, Flandriai Philippe gróf fia és Nicolas de Mailly voltak. Ezek az urak ígéretet tettek Balduin grófnak, és megesküdték a szentírásra, hogy a marokkói szoroson keresztülhaladván, Velencében csatlakozni fognak hozzá és a sereghez, bármerre vegye is útját. Balduin gróf és fivére, Henrik ezért velük küldte néhány posztóval, élelemmel és egyéb holmikkal megrakott hajóját.

49 / Gazdagon felszerelt, nagyszerű hajóhad volt ez; Flandria grófja és a keresztések nagy bizalmat vetettek belé, minthogy vitézeik legjava ezzel a hajóhaddal indult útnak. Ők azonban nem tartották be uruknak adott szavukat, mert – mint ahogy másokat is – őket is félelemmel töltötte el a velenceiek vállalkozásával járó nagy veszély.

50 / Ekként hagyta cserben a keresztéseket Autun püspöke, Guigues, Forez grófja; Pierre Bromont, valamint

sok más vitéz, kik ezért szigorú feddésben részesültek, és kevés hasznukat látták, amerre csak megfordultak. A franciák közül* is elmaradt Bernard de Moreuil, Hugues de Chaumont, Henri d'Araines, Jean de Villers, Gautier de Saint-Denis, fivére, Hugues, és sokan mások, akik az említett nagy veszély miatt elkerülték Velencét, s végül Marseille-ben kötöttek ki. Emiatt nékik is nagy szűgyenben és szigorú feddésben volt részük, s később nagy szerencsétlenség is szakadt rájuk.

XI

Akik Velencébe érkeztek, s akik Apuliába mentek

51 / De hagyjuk most őket, és szóljunk inkább azokról a keresztesekről, kiknek nagy része már megérkezett Velencébe, mint ahogyan megérkezett oda Balduin, Flandria grófja és sok más lovag. Itt érte őket a hír, hogy számos keresztes más utakon, más kikötőbe ment, s ennek hallatán igen megrendültek, mert ily módon nem tudtak eleget tenni kötelezettségeiknek, s nem tudták kifizetni tartozásukat a velenceieknek.

52 / Ekkor úgy határoztak, hogy gyors futárokat menesztenek a még úton lévő keresztesek és Louis, Blois és Chartrain grófja elé, hogy buzdítsák és kérve kérik őket, szánják meg a tengeren túli földet, s hogy értésükre adják: egyetlen más átjáró sem alkalmasabb a velenceinél. ¶

53 / Hugues de Saint-Pol grófot és Geoffroy champagne-i marsallt választották ki hírvivőknek, s ők egészen a lombardiai Paviáig lovagoltak, ahol Louis gróffal, valamint sok jó lovaggal és vitézzel találkoztak. Buzdításukra

és kérésükre sokan, akik egyébként más utakon más kikötőkbe mentek volna, Velencébe indultak.

54 / Mindazonáltal Piacenzából sok jó vitéz más utakon Apuliába távozott. Közöttük volt Vilain de Neuilly, az egyik legjobb lovag, aki abban az időben élt, Henri d'Arzillières, Renaud de Dampierre, Henri de Lonchamp, Gilles de Trasignies, Balduinnak, Flandria és Hainaut grófjának hűbérese, akinek a gróf saját pénzéből ötszáz frankot adott, hogy kövesse őt a hadjáratban. Számos lovag és gyalogos vitéz is velük ment, kiknek nevét nem örökítettük meg.

55 / Jelentős veszteség[☉] volt ez azokra nézve, akik Velencébe tartottak, és nagy baj származott belőle, amint később majd szó is lesz róla.

XII

*A kereszteseknek nincs elég pénzük,
hogy kifizessék a velenceieket*

56 / Mikor Louis gróf és a francia nemesurak Velencébe érkeztek, nagy pompával és örömmel fogadták őket. Mint a többi keresztes, ők is a Szent Miklós-szigeten ütötték fel szállásukat. Bátor férfiakból állt össze a sereg; emberfia nem látott még annyi jó vitézt együtt. A velenceiek bőségesen ellátták őket mindazzal, amire az embereknek és a lovaknak csak szükségük volt. A kikötőben várakozó velencei hajóhad pedig oly gazdagon volt felszerelve és oly szép volt, amilyent hívó ember még nem látott. A vitorlás hajók, gályák és szállítóhajók háromszor annyi harcost is el tudtak volna szállítani, mint amennyit a francia sereg számlált.

57 / Ó! Milyen kár, hogy a többiek, akik más kikötőket választottak, nem ide jöttek! Még nagyobb lett volna a kereszténység dicsősége, és még mélyebbre süllyedt volna a törökök birodalma! A velenceiek hiánytalanul teljesítettek vállalt kötelezettségüket, sőt még ennél többet is nyújtottak. Felszólították tehát a francia grófokat és nemesurakat, hogy ők is cselekedjenek hasonlóképpen, és fizessék ki nekik az ígért összeget, hogy útnak indulhassanak.

58 / Ekkor a seregben összegyűjtötték a tengeri út árát. A vitézek közül sokan azt állították, hogy nem tudják kifizetni az utat, így a bárók a többiektől szedtek össze annyi pénzt, amennyit tudtak. Végül is annyit fizettek, amennyiük volt. Amit a tengeri út árára összegyűjtöttek és kifizettek, jóval kevesebb volt, mint amennyit a velenceiek követeltek.

59 / Miután megbeszélést tartottak, a bárók így szóltak a többiekhez: „Urak! A velenceiek hiánytalanul teljesítettek irántunk vállalt kötelezettségeiket, sőt még ennél többet is tettek, mi viszont nem vagyunk elegenden, hogy ki tudjuk fizetni nekik a tengeri út árát; ezt azoknak köszönhetjük, akik más kikötőkbe mentek. Isten nevére kérünk mindenkit, hogy saját vagyonából adjon még annyit, hogy ki tudjuk fizetni az egyezségben megállapított összeget! Mert még mindig jobb fizetségül itt hagynunk összes vagyonunkat, mintsem elveszítenünk mindent, amit már beleadtunk e vállalkozásba, s megszegnünk ezt az egyezséget; ha a hadjárat elmarad, a tengeren túli ország örökre elvész.”

60 / Nagy vita támadt erre a bárók és a többi vitéz között, voltak, akik ezt mondták: „Fizettünk az útért. Ha a velenceiek el akarnak bennünket vinni, mi készek vagyunk indulni. Ám ha erre nem hajlandók, majd boldogulunk mi

magunk is, és keresünk más kikötőt.” Azért beszéltek így, mert azt szerették volna, ha a sereg feloszlana, és mindenki hazatérhetne a földjére. Mások viszont így szóltak: „Inkább odaadjuk minden vagyonunkat és szegényen szállunk hadba, mint hogy a sereg szétzüljön és elpusztuljon. Ha Isten is úgy akarja, majd visszafizeti nekünk ezt az áldozatot.”

61 / Ekkor Flandria grófja átadta minden vagyonát és mindazt, amit kölcsön tudott kérni. Ugyanígy cselekedett Louis gróf, Montferrati örgróf, Hugues de Saint-Pol gróf, valamint azok, akik az ő pártjukra álltak. Mennyi sok arany- és ezüsthalmot vittek fizetségképpen a dózse palotájába! Még mindig hiányzott azonban a kért összegből harmincnégyezer ezüstmárka. Ennek igen megörültek azok, akik elrejtették vagyonukat, és semmit sem voltak hajlandók fizetni, azt gondolván magukban: lám, a sereg mégis kudarcot vall és feloszlik. De Isten, ki reménnyel tölti el a kétségbeesetteket, nem akarta, hogy így történjen.

XIII

A keresztesek haladékat kapnak, ha felajánlják segítségüket a velenceieknek Zára visszaszerzéséhez

62 / Ezek után a dózse így szólt népéhez: „Jó urak! Ezek az emberek nem tudnak nekünk többet fizetni. De mindazt, amit eddig fizettek, annak a megállapodásnak értelmében kaptuk tőlük, melynek most nem tudnak eleget tenni. Igazunkat nem ismernék el mindenütt, s ez nagy szegény volna ránk és országunkra nézve. Javasoljunk nekik egy egyezséget!

63 / Magyarország királya elvette tőlünk a szlavóniai Zára városát, mely a föld egyik legnagyobb erőssége. Soha, bármekkora hatalmunk légyen is, nem fogjuk tudni visszaszerezni, hacsak a keresztesek segítségével nem. Javasoljuk nékik, hogy legyenek segítségünkre a város visszahódításában – ha Isten is úgy akarja, hogy együttes erővel hódítsuk vissza –, és adjunk nékik haladékot a harminnégyezer ezüstmárka kifizetésére, amivel még tartoznak nekünk.” Ezt az egyezséget ajánlotta a dózse a kereszteseknek. Akik azt szerették volna, hogy a sereg feloszoljon, ugyancsak ellene voltak, de végül is beleegyezésüket adták, és megkötötték az egyezséget.

XIV

A dózse és számos velencei felveszi a keresztet

64 / Egy vasárnapon sokan gyűltek egybe a Szent Márk-templomban. A fényes ünnepségen az ország népén kívül részt vett a legtöbb báró és zarándok is.

65 / Mielőtt megkezdődött volna a nagymise, a velencei dózse, Enrico Dandolo felment a szószékre, és így szólt az egybegyűltekhez: „Nemesurak! A föld legkiválóbb vitézeivel társultatok a legmagasztosabb ügy érdekében, melyért valaha is harcba indultak. Én már idős és gyenge vagyok, sőt testem sem ép,* ezért pihenésre volna szükségem. Mégis úgy látom, hogy közületek senki nem tudna úgy kormányozni és vezetni, mint én, a ti uratok. Ha ti is úgy akarjátok, felveszem a kereszt jelét, hogy védelmezzelek és vezesselek benneteket, és fiamra hagyván tisztemet

s az ország védelmét, kész vagyok veletek meg a keresztelőkkel menni életre-halálra.”

66 / E szavakat hallván, a jelenlévők egyszerre kiáltották: „Istenre kérünk, tedd ezt és jöjj velünk!”

67 / Nagy megindultság vett erőt a velenceieken és a zarándokokon, még könnyet is hullattak, minthogy e kiváló férfiúnak számos oka lett volna arra, hogy otthon maradjon. Először is öreg volt már, s bár a szeme szép volt, egyáltalán nem látott, mert egy korábbi sérülés során, mely a fejét érte, elveszítette szeme világát. De minő bátorság lakozott e gyenge testben! A nyomába sem léphettek azok, akik más kikötőket választottak, hogy elkerüljék a veszélyt!

68 / A szószékről lejőve, a dózse az oltár előtt térdre borult és sírásra fakadt. A keresztet eközben magas posztósüvegére varrták, mert a dózse azt akarta, hogy mindenki jól láthassa. Ezután a velenceiek tömegével kezdték felvenni a keresztet; e napon azonban még kevesen lettek közülük kereszteltek. A mieink nagyon megörültek és megrendültek a keresztfelvétel láttán, s ezt igen bölcs és bátor tettnek tartották.

69 / Így lett tehát keresztel a dózse. Ezután a velenceiek a lovagok rendelkezésére bocsátották a vitorlás hajókat, gályákat és szállítóhajókat. Közben jócskán eltelt az idő: szeptember közeledett.

*A trónfosztott bizánci császár fiának, Alexiosznak üzenete.
Foulques de Neuilly halála. A német lovagok érkezése*

70 / Ím halljátok az egyik legnagyobb csodát és egyik legkülönösebb történetet, amely valaha is megesett. Ez idő tájt Bizánc császára Izsák volt,* s volt neki egy fivére, Alexiosz, akit a törökök fogságából váltott ki. Ez az Alexiosz azonban elfogatta császár fivérét, megvakíttatta, s imígyen ármánnyal megkaparintotta a trónt.* A trónfosztott Izsákot tömlöcbe vettette, akárcsak ennek fiát, kit szintén Alexiosznak hívtak. A fiú azonban megszökött börtönéből, és hajóra szállva egy tenger menti városba, Anconába menekült. Innen sógorához, Fülöp német császárhoz indult.* A lombardiai Veronába érkezvén, megszállt a városban, ahol sok hadba vonuló keresztessel találkozott.

71 / Akik segítettek neki a szökésben, és elkísérték útjára, azt mondták néki: „Jó urunk! Itt van Velencében, közelünkben, egy kereszties had, mely a föld legjobb lovagjaiból és vitézeiből áll, és a tengeren túlra készül. Kérd meg őket, hogy könyörüljenek meg rajtad és atyádon, kikkel oly igaztalanul és bectelenül jártak el! S ha készek segíteni rajtad, ígérd meg, hogy minden kérésüket teljesíteni fogod. Talán elfogja őket a szájalom.” Alexiosz azt válaszolta, ekként fog cselekedni, mivel a tanácsot jónak tartja.

72 / Követeket küldött tehát a kereszties had vezéréhez, Montferrati Bonifác őrgrófhhoz és a francia nemesurakhoz. Miután a bárók meghallgatták a követeket, igen elcsodálkoztak, majd ezt válaszolták nékik: „Teljességgel értünk

benneteket. Uratok kíséretében elküldjük megbízottainkat Fülöp királyhoz, akihez igyekezük: Ha kész segíteni nekünk a Szentföld visszahódításában, mi is segíteni fogunk néki visszaszerezni birodalmát, mert jól tudjuk, hogy joggalantalanul vették azt el tőle és atyjától.” Ezután elküldték megbízottjaikat Németföldre, az ifjú bizánci herceghez és Fülöp királyhoz.

73 / Mielőtt azonban erre az eseményre, melyről az imént szóltunk, sor került volna, olyan hír érkezett a keresztések táborába, mely nagy fájdalommal töltötte el minden bárót és vitézt. Foulques tisztelendő, a szent és nagyra becsült férfiú, aki elsőként hirdette a kereszties hadjáratot, élete végéhez érkezett és meghalt.

74 / Ezután egy csapat kiváló lovag érkezett Németföldről a keresztésekhez, ami nagy örömmel töltötte el őket. Velük tartott Halberstadt püspöke; Berthold, Katzellenbogen grófja, Garnier de Borlande, Thierry de Loos, Heinrich von Umen, Dietrich von Diest, Roger von Susteren, Alexandre de Villers, Orry de Tone, és sok más jó vitész, kiknek nevét nem említi könyvünk.

XVI

A keresztések elhagyják Velencét, és Zára ostromára indulnak

75 / A vitorlásokat és a szállítóhajókat a bárók felosztották egymás között. Magasságos ég! Mennyi remek harci paripát raktak hajóra! Miután berakták a fegyvereket és az élelmet, s a lovagok és a harcosok is hajóra szálltak, az ol-

dalfalakat és a hajóbástyákat védőpajzsokkal borították be, majd kitűzték a sok szép lobogót.

76 / S tudjátok meg, hogy a hajókon több mint háromszáz kőhajítót és ostromgépet, valamint olyan hadieszközt szállítottak, melyet egy erősség bevételénél használnak. Soha, egyetlen kikötőből sem futott még ki nagyszerűbb hajóhad! A keresztesek a Krisztus születése utáni 1202. esztendőben, a Szent Remigiusz ünnepét* követő héten hagyták el Velence kikötőjét.

77 / Szent Márton napjának előestéjén* a szlavóniai Zára alá érkeztek, és megpillantották a magas falakkal és bástyákkal körülvett várost, melynél szebbet, erősebbet és gazdagabbat el sem tudtak képzelni. S midőn a keresztesek szemügyre vették Zárát, csodálkozva mondogatták egymásnak: „Isten segítsége nélkül képtelenség egy ilyen erős várost bevenni!”

78 / A város alá érkezvén, az első hajók horgonyt vetettek, és bevárták a többi. Másnap, szép, tiszta időben, megérkezett a többi hajó, gálya és szállítóhajó is, és az erős láncokat szétszaggatva, elfoglalták a kikötőt. A keresztesek a kikötő és a város közötti részen szálltak partra. Rengeteg lovagot és harcost lehetett akkor látni, amint kiszállnak a hajókból és partra vezetik a jó harci paripákat. Tömérdek sátrat is partra tettek, és a sereg táborát vert. Zára ostroma Szent Márton napján kezdődött.

79 / Erre az időre azonban még nem érkezett meg az összes báró. Montferrati örgrófot visszatartotta egy elintézendő ügy, Étienne du Perche-et és Mathieu de Montmorency-t pedig a betegség tartotta Velencében. Miután felépültek, Mathieu de Montmorency Zarában csatlakozott a sereghöz, Étienne du Perche azonban másképp cse-

lekedett: elhagyta a kereszteseket és Apuliába ment. Vele együtt hagyták el a sereget Rotrou de Montfort, Yves de la Jaille, és sokan mások, akik a márciusi átkeléskor Szíriába hajóztak, s ezért szigorú feddésben részesültek.

XVII

*Zára lakosai megadást ajánlanak fel,
de később meggondolják magukat.
A város megvétele*

80 / Szent Márton másnapján a záraiak követséget küldtek a velencei dózséhez, és felajánlották, hogy átadják a várost, összes javaikat és magukat, ha személyüknek nem esik bántódása. A dózse azt válaszolta, hogy ilyen egyezséget csak a grófok és a bárók jóváhagyásával köthet, ezért előbb beszélni kíván velük az ajánlatról.

81 / Mialatt a dózse a grófokkal és a bárókkal tanácskozott, azok, akik a sereg feloszlását óhajtották, s akikről már korábban szóltunk, ezt mondták a követeknek: „Miért akarjátok feladni városotokat? A keresztesek nem fognak megtámadni benneteket, tőlük nem kell tartanotok. Ha meg tudjátok magatokat óvni a velenceiektől, akkor nyugodtak lehettek.” Majd kijelöltek maguk közül egy lovagot, név szerint Robert de Boves-t, aki a város falai alá ment, s ugyanezt elmondta a záraiaknak is. A követek ezután visszatértek a városba, s az egyezkedés ezzel félbeszakadt.

82 / Felkeresvén a grófokat és a bárókat, a velencei dózse így szólt hozzájuk: „Uraim! A záraiak átadják nekem városukat, ha személyüknek nem esik bántódása, de én ezt az

ajánlatot, mint bármilyen mást is, csak a ti jóváhagyásokkal fogadhatom el.” A bárók ezt felelték neki: „Nagyúr! Azt tanácsoljuk néked és arra kérünk, fogadd el az ajánlatot!” S a dózse azt felelte, hogy így fog cselekedni. Ezután mindannyian a dózse sátrába mentek, hogy megállapodjanak a záraiakkal a megadást illetően, ott azonban arról értesültek, hogy azok tanácsára, akik a sereg feloszlását kívánták, a követek eltávoztak.

83 / Ekkor felállt a cisztercita rendi vauz-i apát, és így szólt a keresztesekhez: „Urak! A római pápa nevében megtiltom néktek, hogy támadást indítsatok a város ellen, minthogy ez keresztény város, ti pedig keresztesek vagytok.” E szavakat hallván, a dózse nagy haragra gerjedt, és ezt mondta a grófoknak és báróknak: „Nemesurak! Kényem-kedvem szerint rendelkezhettem volna a város felett, de a ti embereitek megfosztottak ettől. Annak idején ígéretet tettetek, hogy segítetek meghódítani Zárát, felszóltalak hát benneteket, hogy teljesítsétek ígéreteteket!”

84 / A grófok és a bárók, valamint azok, akik az ő pártjukon álltak, megbeszélésre gyűltek össze, és így szóltak: „Nagy bűnt követtek el azok, akik felrúgták ezt az egyezséget. S nem múlt el nap, hogy ne törekedtek volna arra, hogy a sereg feloszoljon. Nagy szégyenben maradunk, ha nem segítünk a város bevételeiben.” Ezt mondták tehát a dózsénak: „Nagyúr! Segítünk néked a város visszaszerzésében, még ha vannak is közöttünk, akik ezt ellenzik.”

85 / Meghozták tehát a döntést. Másnap reggel a város kapuihoz vonultak, ahol felállították a kőhajítókat, az ostromgépeket s az egyéb hadieszközöket, melyekkel bőven fel voltak szerelve. A tenger felé eső oldalon pedig létrákat állítottak a hajókra. Ekkor a kőhajítók ostromolni kezdték

a város falait és bástyáit. Az ostrom legalább öt napig tartott. Közben árkászokat is küldtek az egyik bástya alá, s ezek kezdték aláásni a falakat. Mikor a záraiak ezt észrevették, ugyanolyan egyezséget javasoltak, mint amilyent korábban elutasítottak, azok tanácsára, akik fel akarták oszlatni a sereget.

XVIII

*A keresztések megvetik lábukat a városban.
Összetűzés a franciák és a velenceiek között*

86 / A város tehát megadta magát a velencei dózsénak, s így lakói megmenekültek. A dózse így szólt a grófokhoz és bárókhoz: „Nemesurak! Isten kegyelméből és a ti segítségetekkel bevettük a várost. Beköszöntött a tél, és hűvőtől nem mozdulhatunk innen, minthogy sehol másutt nem találnánk magunknak élelmet. Ez a város igen gazdag és bővelkedik minden földi jóban. Osszuk kétfélre: miénk lesz az egyik fele, és tiétek a másik.”

87 / S ahogy megegyeztek, akként cselekedtek. A velenceieké lett a part menti városrész, ahol a hajók várakoztak, a franciáké pedig a város másik része. Mindenkinnek olyan házat juttattak, amilyen megillette. A sereg ekkor felkerekedett és a városban ütötte fel szállását.

88 / Három nappal később, vecsernye idején nagy szerencsétlenség történt a táborban: a velenceiek és a franciák között nagy, kemény összecsapásra került sor, és mindenfelé fegyverrel támadtak egymásra a katonák. Az összecsapás olyan méreteket öltött, hogy alig volt utca, ahol ne vívtak volna kemény harcot karddal, lándzsával, szám-

szeríjjal vagy dárdával, s mindenütt sebesültek és halottak heverték.

89 / A velenceieknek egyre több emberük esett el, kezdtek alulmaradni a küzdelemben. Ekkor több nemesember, el akarván kerülni a még nagyobb vérontást, fegyverrel avatkozott be, hogy véget vessen a harcnak. De amint sikerült elfojtani a harcot az egyik helyen, másutt újakezdődött. Az összetűzés éjjel is folytatódott, s csak nagy erőfeszítéssel és nagy áldozatok árán tudták megfékezni. Tudjátok meg, hogy ennél nagyobb szerencsétlenség nem ért még sereget; kis híján az egész had odaveszett. De Isten nem akarta, hogy ez bekövetkezzék.

90 / Mindkét oldalon nagy volt a veszteség. Ott lelte halálát egy előkelő flandriai nemesúr, név szerint Gilles de Landas, kinek halálát a szemét ért találat okozta, és sokan mások, kikről külön nem szóltak. A velencei dózse és a francia bárók csak nagy ügyyel-bajjal, s csak egy hét múlva tudták helyreállítani a rendet az összecsapás után, de végül addig fáradoztak, mígnem – Istennek hála – újból béke lett a keresztetek táborában.

XIX

*Milyen feltételekkel kéri Alexiosz a keresztetek segítségét
Bizánc visszahódításához?*

91 / Két hét elteltével megérkezett Montferrati Bonifác örgróf, Mathieu de Montmorency, Pierre de Bracieux és sok más jó lovag. Újabb két hét múlva pedig megérkeztek a követek, akik Németföldön, Fülöp császárnál és az ifjú bizánci hercegnél jártak. A bárók és a velencei dózse abban

a palotában gyűltek össze, ahol a dözse megszállt. S ekkor a követek ezt mondták nékik: „Nemesurak! Fülöp király és a bizánci császár fia küld bennünket hozzátok, kinek nővére Fülöp hitvese.

92 / Nemesurak! Üzeni a király általunk, hogy el fogja küldeni hozzátok felesége fivérét, Isten kezébe helyezve őt, hogy megóvna a haláltól. Minthogy Istenért, a jogért és az igazságért indultatok útnak, kötelességetek, hogy ha tudjátok, visszahelyezték javaikba mindazokat, akiket megfosztottak jogos tulajdonuktól. Alexiosz oly előnyös megállapodást fog veletek kötni, amilyent emberfiával még nem kötöttek, és a legnagyobb segítséget fogja nyújtani néktek a tengeren túli ország visszahódításához.

93 / Először is, ha Isten is úgy akarja, és visszahelyezitek őt javaiba, az egész bizánci birodalmat Róma fennhatósága alá fogja helyezni, melytől hajdan elszakadt.* Ezután, jól tudván, hogy pénzsűkében vagytok, kész kétszázezer ezüstmárkát adni néktek, és élelemmel ellátni a sereg minden tagját, a lovagokat és a közvitézeket egyaránt. Végül személyesen is elkísér benneteket Babilon földjére, vagy ha inkább ezt kívánjátok, saját költségére tízezer vitézt fog odaküldeni, és egy teljes évig rendelkezésetekre bocsátja őket. S ezenkívül ötszáz lovagot élete végéig a tengeren túli országban fog állomásoztatni.

94 / Nemesurak! – folytatták a követek. – Teljhatalmat kaptunk az egyezés megkötésére, feltéve, ha ti is megakarjátok kötni. S tudjátok meg, hogy ilyen előnyös egyezséget még soha senkinek nem ajánlottak fel, és nemigen ért az a hódításhoz, aki ezt elutasítja.” A bárók azt válaszolták, hogy meg fogják tanácskozni a dolgot, és ki is tűztek egy időpontot másnapra, amikor is egybegyűltek és ismertették javaslatot a többiekkel.

*Viszály a keresztések táborában. Akik elfogadták
az ifjú Alexiosz ajánlatát*

95 / A tanácskozáson többféle vélemény hangzott el. A cisztercita vaux-i apát, valamint azok, akik a sereg feloszlását kívánták, a javaslat ellen szóltak, mondván, hogy nem a keresztények ellen indultak útnak, hanem hogy Szíriába menjenek.

96 / A másik párt erre azt felelte: „Jó urak! Szíriában semmihez nem tudtok kezdeni, mint ahogy azok sem tudnak, akik elhagytak bennünket, és más kikötőkbe mentek. Tudjátok meg, hogy a Szentföldet csak Babilon földjén keresztül,* vagy Görögország felől lehet visszahódítani, ha valaha is vissza lehet hódítani; ha elutasítjuk ezt az ajánlatot, örökre szégyenben maradunk.”

97 / A sereget tehát viszály osztotta meg. Ne csodálkozzatok, hogy a világiak nem tudtak egyezsége jutni, hiszen a cisztercita fehér barátok között is ellentét támadt a seregben. Loos apátja, aki igen szent és tiszteletre méltó férfiú volt, és a többi apát, aki az ő pártjára állt, arra intett és azért fohászzkodott, hogy a sereg egyben maradjon, és fogadják el a javaslatot, „mert ezáltal lehet a legbiztosabban visszaszerezni a tengeren túli országot”. A vaux-i apát és az őt támogató papok pedig minduntalan azt prédikálták, hogy mindez nem igaz: a keresztéseknek Szíriába kell menniük, s ott minden tőlük telhetőt meg kell tenniük.

98 / Ekkor Montferrati Bonifác őrgróf, Balduin, Flandria és Hainaut grófja, Louis gróf és Hugues de Saint-Pol

gróf, valamint azok, akik az ő oldalukra álltak, kijelentették, hogy az egyezséget meg fogják kötni, mert ha elutasítanák, szégyenben maradnának. És nyomban a dözse szállására siettek, hívták a követeket, s esküvel és függőpecsétetes okiratokkal megkötötték az egyezséget, melyről fentebb szóltunk.

99 / Mint könyvünk hírül adja, a franciák részéről mindössze tizenketten tettek esküt az egyezés megkötésekor. Ezek között volt Montferrati őrgróf, Balduin, Flandria grófja, Louis, Blois és Chartrain grófja, Hugues de Saint-Pol gróf és nyolc más lovag, aki az ő oldalukra állt. Az egyezés megkötése és a pecsétetes okiratok átadása után kitűzték az ifjú bizánci herceg érkezésének napját, amely a húsvét utáni második hétre esett.

XXI

*Akik elhagyták a sereget és Szíriába távoztak;
a flandriai gróf hajóhada*

100 / Így tehát a francia sereg – a magyar király akarata ellenére – az egész telet Zárában töltötte. De tudjátok meg, hogy a keresztések között nem volt nyugvás: míg egy részük azon fáradozott, hogy a sereg egyben maradjon, a másik azt akarta, hogy szétszéledjen.

101 / Sok közember hagyta el a sereget kereskedelmi hajókon. Az egyik hajón mintegy ötszázan távoztak, de hajótörést szenvedtek és mindahányan vízbe fúltak. Egy másik csoport a szárazföldön, Szlavónián keresztül próbált elszökni; az ország lakói azonban megtámadták őket, és sokat megöltek közülük. Erre a többiek visszafordultak, és

visszatértek a sereghez. Ily módon a sereg létszáma napról napra csökkent. Ezzel egy időben egy nemesúr, aki magas tisztséget viselt a németföldi seregben, név szerint Garnier de Borlande, addig erősködött, míg egy kereskedelmi hajón elhagyhatta a keresztes hadat, amiért szigorú feddésben részesült.

102 / Nem sokkal ezután Franciaország egyik nagyura, név szerint Renaud de Montmirail, Louis gróf közvetítésével azt kérte, hogy a sereg egyik hajóján küldjék el követtségbe Szíriába. S ünnepélyesen megesküdtött a szentírásra, akárcsak a vele tartó többi lovag, hogy amint teljesítik küldetésüket, a Szíriába érkezésüktől számított két héten belül visszatérnek a keresztesek táborába. E feltétellel vált meg a seregtől Renaud de Montmirail, s vele együtt unokaöccse, Hervé du Châtel, Guillaume, a chartres-i püspökség hűbérura, Geoffroy de Beaumont, Jean de Frouville, fivére, Pierre, és sokan mások. Esküjüket azonban nem tartották meg: soha többé nem tértek vissza a sereghez.

103 / Másfelől nagy öröm töltötte el a kereszteseket, mikor hírért vették, hogy a flandriai hajóhad – melyről korábban már szóltunk – szerencsésen kikötött Marseille-ben. Jean de Nesle, Bruges várura, a hajóhaddal érkező sereg kapitánya, Thierry, Flandriai Philippe gróf fia és Nicolas de Mailly azt jelentették uruknak, Flandria grófjának, hogy Marseille-ben szándékoznak telelni, de egyúttal azt is kérték, nyilvánítsa ki akarátát, s aszerint fognak cselekedni. A velencei dózse és más főurak tanácsára Flandria grófja azt a parancsot küldte nekik, hogy március végén szedjék fel a horgonyt, és induljanak elébe a bizánci Modón* kikötőjébe. De sajnos, nem teljesítették a parancsot, s nem tartották meg szavukat. Ők is Szíriába mentek, holott tudták, hogy semmi hasznosat nem vihetnek ott végbe.

*A keresztetek megkapják a pápa feloldozását
Zára bevételének bűne alól*

104 / Tudjátok meg, jó urak, ha Isten nem állt volna e sereg mellé, nem maradhatott volna együtt, annyian akarták romlását.

105 / A bárók tanácskozásra gyűltek össze és elhatározták, hogy követséget küldenek Rómába a pápához, aki neheztelt rájuk Zára elfoglalása miatt.* Két lovagot és két klerikust választottak követnek, olyanokat, akikről tudták, hogy jól teljesítik küldetésüket. A két pap Névelon soissons-i püspök és Jean de Noyon magiszter, Balduin flandriai gróf kancellárja, a két lovag pedig Jean de Friaize és Robert de Boves volt. A követek esküt tettek a szentírásra, hogy legjobb tudásuk szerint fognak eleget tenni küldetésüknek, és utána vissza fognak térni a sereghez.

106 / Hárman be is tartották adott szavukat, a negyedik követ azonban, név szerint Robert de Boves, a lehető legrosszabbul teljesítette küldetését, mert megszegte esküjét, és azokkal tartott, akik Szíriába távoztak. A másik három követ viszont jól végezte feladatát, és híven átadta a bárók üzenetét a pápának, e szavakkal fordulván hozzá: „A bárók bocsánatért esedeznek Zára elfoglalása miatt, nem cselekedhettek másként, mert azok mulasztása miatt, akik más kikötőkbe mentek, csak így tudták megőrizni a sereg egységét. Ezek után azt kérjük tőled mint lelkiatyjuktól, hogy tudasd velük parancsolatodat, s azt készek bármikor teljesíteni.”

107 / A pápa azt válaszolta a követeknek, hogy jól tudja, mások hibája miatt s akaratuk ellenére kellett így cselekedniük, s ezért együtt érez velük. S áldását küldve a báróknak és a keresztéseknek, azt üzenté nekik, hogy fiaiként fogja feloldozni őket, valamint, hogy kéri és megparancsolja, hogy őrizték meg a sereg egységét, mert e sereg nélkül nem lehet véghezvinni Isten szolgálatát. Majd teljhatalommal ruházta fel Névelon soissons-i püspököt és Jean de Noyon magisztert, hogy addig is, míg a sereghöz megérkezik a bíboros,* oldozzák fel a keresztéseket.

XXIII

A keresztések Korfu szigetére indulnak.

Az ifjú Alexiosz megérkezése.

Durazzo bevétele

108 / Közben érkezett a nagyböjt, és a keresztések előkészítették a hajóhadat a húsvéti induláshoz. Miután berakodtak a hajókba, húsvét másnapján a franciák a városon kívül, a kikötőben ütötték föl szállásukat, a velenceiek pedig lerombolták a város bástyáit és falait.

109 / S ekkor olyan esemény történt, ami ugyancsak leűjtotta a sereg katonáit. Az egyik francia nagyúr, Simon de Montfort egyezsége lépett a magyarok királyával, aki a keresztések ellensége volt,* s elhagyván a keresztés hadat, átment a király táborába. Vele távozott el fivére, Guy de Montfort, Simon de Neauphle, Robert Mauvoisin, Dreux de Cressonsacq, valamint a cisztercita rendi vaux-i apát, és sokan mások. Nem sokkal később a sereg egy másik magas rangú személyisége, név szerint Enguerrand de Boves

is átpártolt a magyar királyhoz, fivérével, Hugues-gel és annyi emberével együtt, amennyit csak magával tudott vinni.

110 / Ezek a lovagok hagyták el a keresztes hadat, ami igen nagy veszteség volt a seregre nézve, és nagy szégyene volt azoknak, akik ezt cselekedték. A vitorlások és a szállítóhajók ezután kifutottak a tengerre. Abban állapotokba kerültek, hogy a bizánci Korfu szigetén kötnek ki, és az elsőnek érkezők bevárják a többieket, míg az összes hajó együtt nem lesz. S így is tettek.

111 / Mielőtt a dózse és az örgróf a gályákon elhagyta volna Zára kikötőjét, megérkezett Alexiosz, Izsák bizánci császár fia, akit Fülöp német király küldött a keresztesekhez. Nagy örömmel és tisztelettel fogadták, s a dózse annyi gályát és hajót bocsátott rendelkezésére, amennyire csak szüksége volt. Együtt indultak el Zarából, és jó széllel Durazzóba érkeztek, ahol kikötöttek. A helybéli lakosok, amikor urukat, Alexioszt meglátták, készséggel a kegyelmébe ajánlották városukat, és hűséget esküdtek néki.

112 / Innen Korfuba hajóztak, és csatlakoztak a sereghez, amely a város alatt táborozott le. A katonák felverték a sátrakat, és a szállítóhajókról partra vezették a lovakat, hogy felfrissüljenek. Mikor híre ment, hogy a bizánci császár fia a kikötőbe érkezett, sok jó lovag és közvitéz sietett üdvözlésére, szép harci paripákat vezetve jobbjukon. Nagy örömmel és igen nagy tisztelettel fogadták az ifjú herceget. Alexiosz a tábor közepén állíttatta fel sátrát, Montferrati örgróf pedig mellette a sajátját; Fülöp király, Alexiosz sógora, az ő őrizetére bízta a bizánci herceget.

*Hogyan tartották vissza a keresztes had vezérei azokat,
akik el akarták hagyni a sereget?*

113 / A keresztesek három hetet töltöttek ezen a gazdag és igen termékeny szigeten. Ez idő alatt azonban egy szomorú és kellemetlen esemény történt. Azok, akik fel akarták oszlatni a sereget, s korábban szembeszegültek vele, megbeszélést tartottak, és arra az elhatározásra jutottak, hogy mivel a hadjárat igen hosszúnak és veszélyesnek ígérkezik, nem követik a sereget, hanem inkább a szigeten maradnak. Majd pedig a korfuiak közvetítésével megkéri Gautier de Brienne grófot, aki ez idő tájt Brindisi ura volt, küldjön értük hajókat, hogy Brindisibe távozhassanak.

114 / Nem tudom megnevezni mindazokat, akik ezen a terven munkálkodtak, csak a főbb vezetők közül említek meg néhányat. Közéjük tartozott Eudes de Champlitte, a champagne-i, Jacques d'Avesnes, Pierre d'Amiens, Guy, Coucy várura, Ogier de Saint-Chéron, Guy de Chappes és unokaöccse, Clarembaud, Guillaume d'Aunoi, Pierre Coiseau, Guy de Pesme és fivére, Aimon, Guy de Conflans, Richard de Dampierre, fivére, Eudes, és sokan mások, akik nyíltan szégyellték vállalni tettüket, de titokban ígéretet tettek, hogy csatlakozni fognak hozzájuk. S e könyv tanúsíthatja, hogy a seregnek több mint a fele helyeselte szándékukat.

115 / Amikor Montferrati Bonifác őrgróf, Balduin, Flandria grófja, Louis gróf, Saint-Pol gróf, valamint azok a bárók, akik az ő oldalukon álltak, erről értesültek, meg-

rendülve így szóltak: „Jó urak! Súlyos helyzetbe kerülünk. Ha ezek az emberek is elhagynak minket azok után, akik korábban már cserbenhagytak bennünket, a sereg elveszett, és semmilyen hódítást nem tudunk véghezvinni. Menjünk, keressük fel őket, és a lábuk elé borulva kérjük, hogy Isten nevében könyörüljenek a seregen és rajtunk, s ne essenek szégyenbe azért, hogy megfosztanak bennünket a tengeren túli ország megszabadításától.”

116 / Ezt határozván, mindannyian abba a völgybe siettek, ahol a zendülők tanácskoztak, és magukkal vitték a bizánci császár fiát, valamint a sereg összes püspökét és papját is. Mikor odaértek, leszálltak lovaikról. A pártütők, meglátván őket, hasonlóan cselekedtek, és elébük siettek. Ekkor a bárók könnyes szemmel térdre borultak előttük, és kijelentették: addig nem mozdulnak onnan, míg a pártütők ígéretet nem tesznek, hogy nem hagyják el őket.

117 / Látván, hogy uraik, atyafiaik és barátaik térdre borulnak előttük, nagy szájalom költözött a pártütők szívébe, és sírásra fakadtak. Azt mondták a báróknak, hogy félrevonulnak, és megtanácskozzák a dolgot. A tanácskozás végén úgy döntöttek, Szent Mihály napjáig még a többiekkel maradnak, feltéve, ha a bárók megesküsznek a szentírásra, hogy az attól a naptól számított két héten belül hamis kifogás és késlekedés nélkül rendelkezésükre bocsátanak egy hajóhadat, hogy Szíriába hajózhassanak.

118 / A bárók esküt tettek, és az egyezés létrejött, ami az egész sereget nagy örömmel töltötte el. Ezután beszálltak a hajókba, és a lovakat is a szállítóhajókra vezették.

*A keresztetek elhagyják Korfu szigetét.
Androsz és Abüdosz bevétele*

119 / A keresztetek a Krisztus urunk születése utáni 1203. esztendőben, pünkösöd előestéjén futottak ki Korfu kikötőjéből. A sereg összes vitorlása, gályája és szállítóhajója együtt volt, s ezenkívül még sok kereskedelmi hajó is csatlakozott hozzájuk. Szép, tiszta nap volt, és kellemes, enyhe szél fúj. A tengerre érve, a hajósok szélnek eresztették a vitorlákat.

120 / S Geoffroy champagne-i marsall – aki ezt a művet alkotta, s aki nem állít valótlan dolgot, lévén, hogy az öszszes tanácskozáson részt vett – tanúsíthatja: soha szebb látványban még nem volt része. Úgy tűnt, hogy ez a hajóhad az egész földkerekséget képes meghódítani, mert amerre csak a szem ellátott, mindenütt hajóvitorlák fehérlettek, aminek láttán az emberek szívét büszkeség és öröm töltötte el.

121 / Addig hajóztak így a tengeren, míg a Maleafokhoz nem érkeztek, amely valójában egy tengeri átjáró. Itt két hajóval találtak, fedélzetükön lovagokkal, katonákkal és zarándokokkal, kik éppen Szíriából voltak hazatérőben; azok voltak, akik annak idején a marseille-i kikötőbe hajóztak. Mikor megpillantották a szép és hatalmas hajóhadat, szégyenükben mutatkozni sem mertek. Balduin, Flandria és Hainaut grófja lebocsátotta hajója csónakját, és odaküldött hozzájuk néhány keresztet, hogy megtudakolják, miféle emberek. S ők megmondták, hogy kik.

122 / Ekkor a zarándokok hajójáról egy közkatoná leereszkedett a csónakba, ezt mondván társainak: „Átengedem néktek azt a részt, ami engem illet a hajón; velük tartok, mert úgy látom, nagy hódításra készülnek.” A keresztetek szívesen látták a katonát, és nagy elismerésben részesítették tettéért. Erre szokás mondani, hogy ezer rossz útról is vissza lehet térni.

123 / A hajóhad Evviához érkezett. Evvia nagyon szép sziget, rajta egy igen szép várossal, Khalkisszal. A bárók tanácskozást tartottak a szigeten. Montferrati Bonifác őrgróf, Balduin, Flandria és Hainaut grófja, valamint Izsák bizánci császár fia számos gályával és szállítóhajóval Androsz szigetére hajózott, és ott partra szállt. A lovagok fegyvert ragadtak, és a sziget belsejébe indultak. A sziget lakói megadták magukat a bizánci császár fiának; sok-sok kincs-csel halmozták el, s így sikerült elérniük, hogy békét kötösson velük.

124 / Ezután a lovagok visszatértek hajóikra, és kifutottak a nyílt tengerre. S ekkor újabb nagy veszteség érte őket: a sereg egyik magas rangú vezetője, Guy, Coucy várura váratlanul meghalt, és holttestét a tenger hullámai közé vetették.

125 / A többi hajó, amely nem tette meg ezt a kitérőt, közben a Dardanellákhoz, a Szent György-szoroshoz érkezett.* A szoroson egészen Abüdoszig hajóztak, amely nagyon szép és jó fekvésű város a Márvány-tenger török oldalán. Itt kikötöttek és partra szálltak. Abüdosz lakói pedig elébük mentek, s mint akik attól félnek, hogy úgysem tudnák azt megvédeni, átadták nekik városukat. S a keresztetek úgy őrizték a várost, hogy az abüdosziak egyetlen dénárral sem lettek szegényebbek.

126 / Egy hetet töltöttek el a városban, és bevárták azokat a hajókat, gályákat és szállítóhajókat, melyek még úton voltak. Ezalatt gabonát zsákmányoltak a földeken, ahol éppen arattak; s erre igen nagy szükségük volt, mert már szűkében voltak az élelemnek. Egy héten belül az összes hajó megérkezett a bárókkal; és Isten jó idővel ajándékozta meg őket.

XXVI

*A keresztesek a Szent István-monostorhoz érkeznek.
Tanácskozás a partraszállás helyéről*

127 / Abüdosz kikötőjét együttesen hagyták el. S a Szent György-szoros mintha végig virágba borult volna, a sok fehér vitorlás, gálya és szállítóhajó csodálatos látványt nyújtott. Addig haladtak felfelé a szoroson, míg Keresztelő Szent János napjának előestéjén, júniusban, a Szent István-monostorhoz érkeztek, amely három mérföldre van Konstantinápolytól. S ekkor a vitorlásokon, gályákon és szállítóhajókon utazó keresztesek teljes pompájában pillantották meg Konstantinápolyt; majd kikötöttek és lehorgonyozták hajóikat.

128 / Képzelműek, mennyire csodálták Konstantinápolyt azok, akik még sohasem látták. El sem tudták gondolni, hogy egy ilyen gazdag és hatalmas város létezzék a földön, midőn meglátták óriási kiterjedését, magas falait és bástyáit, melyek teljesen körülvezték a ragyogó palotákat és az óriási templomokat, amelyekből oly rengeteg volt, hogy el sem hitték volna, ha nem a tulajdon szemükkel látják. És tudjátok meg, hogy még a legbátrabbak szíve is összeszorult, s ezen nem lehet csodálkozni, hiszen amióta

világ a világ, ily kevés ember ilyen nagy tette még nem vállalkozott.

129 / A grófok, a bárók és a velencei dózse partra szálltak és tanácskozássra gyűltek össze a Szent István-monostorban. Sokféle vélemény hangzott itt el. Mindazt, ami itt elhangzott, nem meséli el könyvünk; mindenesetre a tanácskozás azzal fejeződött be, hogy a velencei dózse felállt, és így szólt a többiekhez:

130 / „Nemesurak! Jobban ismerem ennek az országnak dolgait, mint ti: én már jártam itt egyszer. A legnagyobb és legveszélyesebb tette vállalkoztatok, melyet valaha is tervbe vettek, ezért igen óvatosan kell eljárunk. Tudjátok meg, amint a szárazföldre lépünk, hatalmas és kiterjedt birodalomba érkezünk, a mi embereink viszont szegények és fogytán van élelmük. Ezért rögtön szétszélednének, hogy élelem után nézzenek. E földnek azonban rengeteg lakója van, s nem tudnánk oly erős őrséget állítani, hogy ne lennének súlyos veszteségeink. Erre pedig semmi szükségünk, hiszen úgylis kevés emberünk van vállalkozásunk véghezviteléhez.

131 / Van a közelben néhány lakott sziget, melyeket innen is jól láthatok; ezek bővelkednek gabonában, élelemben és egyéb javakban. Kössünk ki a szigeteken, és vegyünk magunkhoz elegendő gabonát meg élelmet; s miután az élelmet hajóra raktuk, induljunk a város alá, és teljesítsük a mi Urunk akaratát! Mert nagyobb kedvvel harcol az, akinek van elegendő élelme, mint az, akinek egyáltalán nincs.” A grófok és a bárók egyetértettek a dózséval, s ki-ki visszatért hajójára és vitorlására.

*A keresztetek kikötnek Khalkédónban és Szkutariban**

132 / Miután éjszakára nyugovóra tértek, másnap reggel – Keresztelő Szent János napján* – felvonták a lobogókat és a hadizászlókat a hajóbástyákra, a huzatokat pedig levonták a pajzsokról, melyek védőpáncélt alkottak a hajók mellvértjén. Mindegyik vitéz megvizsgálta fegyverét, mintha bizony tudta volna, hogy hamarosan nagy szüksége lesz rá.

133 / A hajósok felszedték a horgonyokat, és kifeszítették a vitorlákat. Isten jó szelet adott nekik, s oly közel haladtak el Konstantinápoly mellett, hogy a várfalakról és a bástyákról nem egy hajójukat tűz alá vették. S annyian tolongtak a várfalakon és bástyákon, mintha másutt nem is lett volna ember.

134 / Ekkor a mi urunk megváltoztatta az előző este hozott döntést, mely szerint a szigeteken kötöttek volna ki; mintha erről soha senki említést sem tett volna. Ahogy csak tudtak, egyenest a szárazföld felé tartottak. Konstantinápolyval szemben, Khalkédónban, Alexiosz császár* egyik palotája előtt, a Márvány-tenger török oldalán kötöttek ki. Ez az egyik legszebb, leggyönyörűsebb palota volt, melyet emberi szem valaha is látott, minden pompával ékeskedett, aminek egy fejedelmi palotában csak lennie kell.

135 / A grófok és a bárók partra léptek, és a palotában meg a környező városban szálltak meg, s a legtöbben felállították sátraikat. A lovakat is partra vezették a szállítóhajókról; a lovasok meg a gyalogos vitézek minden fegyverükkel szintén partra szálltak, és csak a hajósok maradtak a

hajókon. A vidék szép volt és bővelkedett minden földi jóban; a földeken gabonaasztagok – már learattak –, azokból mindenki annyi gabonát vett magához, amennyit csak tudott, mivelhogy ugyancsak nagy szükségük volt rá.

136 / A franciák egy napot töltöttek el a palotában. A harmadik napon Isten jó szelet adott nekik, s a hajósok felvonták a horgonyokat és kifeszítették a vitorlákat, majd felfelé hajózva a szoroson, körülbelül egy mérföldnyire Konstantinápolytól kikötöttek Alexiosz császár egy másik palotájánál, Szkutariban. Itt lehorgonyozták a vitorlás és szállítóhajókat, valamint az összes gályát. A lovas vitézek pedig, akik a khalkédóni palotában szálltak meg, a part mentén haladtak előre.

137 / A francia sereg tehát a Szent György-szorosnál, Szkutariban, és attól feljebb vert tábort. Ezt látván, Alexiosz császár seregével kivonult Konstantinápolyból, és a franciákkal szemben, a másik parton telepedett le, sőt sátraikat is felállíttatta, hogy a keresztések ne tudjanak partra szállni. A francia sereg kilenc napot töltött el várakozással; s akinek még szüksége volt élelemre, az ezalatt beszerezhetette, s élelemre bizony az egész seregnek szüksége volt.

XXVIII

A keresztések előőrsai megfutamítják a bizánciakat

138 / A várakozás alatt egy század jó vitéz előőrsbe indult, és átkutatta a környéket, nehogy az ellenség meglepje a keresztés hadat. Ezzel a századdal ment Eudes de Champlitte, a champagne-i, fivére, Guillaume, Ogier de Saint-Chéron, Manassier de l'Isle, Gérard gróf (egy lom-

bardiai nemes, aki Montferrati őrgróf hűbérese volt), és mintegy nyolcvan kiváló lovag.

139 / A szemben lévő hegy lábánál, mintegy három mérföldnyire a mieink táborától, nagy sátrakat pillantottak meg. Ezek a bizánci császár nagy admirálisának sátrai voltak, melyekben körülbelül ötszáz görög lovas vitéz táborozott. Amikor a mieink meglátták a bizánciakat, négy hadoszlopba osztották harcosaikat azzal a szándékkal, hogy megütköznek velük. S midőn a bizánciak is észrevették a mieinket, szintén csatarendbe állították embereiket a sátrak előtt, és várták a franciák támadását. S katonáink nagy hévvel támadtak az ellenségre.

140 / A mi Urunknak hála, a csata rövid ideig tartott. A bizánciak megfutamodtak, mert a mieink az első összecsapásnál szétszórták és egy jó mérföldön keresztül üldözték őket. Igen sok harci mént, paripát, hátraslovat, öszvért és sátrat zsákmányoltak, mint ahogy ez már ilyenkor lenni szokott. Ezután visszatértek a sereghez, ahol nagy örömmel látták őket viszont, majd – ahogyan szokás – megosztották a zsákmányt a többiekkel.

XXIX

Alexiosz császár üzenete; a keresztések válasza

141 / Másnap Alexiosz császár egy hírvivővel levelet küldött a francia grófoknak és nemesuraknak. A követet Nicolas Roux-nak hívták, és Lombardiából származott.* A bárókat éppen tanácskozás közben találta a szkutari díszes palotában. Alexiosz császár nevében köszöntötte őket, és átnyújtotta a császár levelét Montferrati Bonifác őrgróf-

nak. Az örgróf átvette tőle a levelet, és felolvastatta a bárók előtt. Könyvünk nem mond el mindent, ami a levélben volt, de a végén az is szerepelt benne, hogy a levélvivőt, Nicolas Roux-t fogadják bizalommal.

142 / „Nemesúr! – szóltak a bárók. – Láttuk leveledet, és a benne foglaltak szerint bizalommal tekintünk rád. Mondd el tehát, mit kívánsz tőlünk!”

143 / A követ állva maradt a francia urak előtt, és így szólt hozzájuk: „Jó urak! Alexiosz császár azt üzeni néktek, hogy jól tudja, ti vagytok a legkiválóbb vitézek azok között, akik nem viselnek koronát, és országotok is a legszembek közül való. Éppen ezért igencsak megütközött azon, hogy birodalmába jöttetek, hiszen ő ugyanolyan keresztény, mint amilyenek ti vagytok, és azt is jól tudja, hogy a tengeren túli Szentföld, valamint a Szent Kereszt és a Szentsír visszaszerzése végett indultatok útnak. Ha szégyények vagytok, vagy bármiben hiányt szenvedtek, a császár szívesen ellát benneteket pénzzel és élelemmel, csak hagyjátok el országát. Máskülönben nincs szándékában ártani néktek, noha megvolna hozzá a hatalma; mert még ha hússzor ennyien volnátok is, akkor sem tudnátok innen ép bőrrel távozni, ha ő csakugyan veszteteket akarná.”

144 / A francia bárók és a velencei dózse egyetértésével Conon de Béthune emelkedett szólásra, aki igen éleseszű, ékesszóló és kiváló lovag volt,* s így válaszolt a bizánciak követének: „Nemesúr! Azt mondtad, urad csodálkozik azon, hogy a francia urak és bárók országának földjére léptek. Ám valójában nem léptek az ő országába, mert jogtalanul, Isten és az igazság ellenében bitorolja azt. Ez a birodalom unokaöccsét illeti meg, aki fivérének, Izsák császárnak a fia, s aki itt ül közöttünk ezen a trónon. De ha urad

unokaöccse kegyelméért akarna folyamodni, s átadná néki a koronát és birodalmát, akkor mi arra kérnénk az ifjú herceget, hogy bocsásson meg uradnak, és adjon néki anynyi jóvedelmet, hogy gazdagon élhessen belőle élete végéig. S ha legközelebb nem ezért az üzenetért jössz hozzánk, akkor ne is vedd magadnak a bátorságot, hogy még egyszer eljőjj!” Ekkor a követ visszatért Konstantinápolyba, Alexiosz császár udvarába.

XXX

*A keresztesek megmutatják az ifjú Alexioszt
Konstantinápoly népének. Felkészülés az ütközetre*

145 / Másnap a bárók megbeszélést tartottak, és úgy határoztak, hogy Alexioszt, a bizánci császár fiát megmutatják Konstantinápoly népének. Miután az összes gályát felszerelték, az egyikre felszállt a velencei dózse és Montferati őrgróf, Izsák császár fiával, Alexiosszal, a többi gályára pedig azok a lovagok és bárók szálltak, akik velük kívántak menni.

146 / Konstantinápoly falai mentén haladva a keresztesek így szóltak a bizánciakhoz, az ifjúra mutatva: „Íme, a ti törvényes uratok! Tudjátok meg, nem azért jöttünk, hogy bántalmazzunk, hanem azért, hogy védelmezzünk és óvjunk titeket, s ezt meg is tesszük, ha úgy cselekedtek, ahogyan cselekednetek kell. Mert az, akinek mint uratoknak engedelmességetek, jogtalanul, Isten és az igazság ellen elkövetett vétek által uralkodik felettetek. Jól tudjátok, milyen becstelenséget követett el ura és testvére ellen, amikor megvakíttatta és bűnös szándékkal jogtalanul elragadta

tőle a trónt. Ím, lássátok, ez az ifjú a ti igazi uralkodótok: ha mellé álltok, helyesen cselekedtek, ha pedig nem ezt teszitek, akkor a legrosszabb sors vár rátok.” De egyetlen bizánci sem mutatkozott hajlandónak az ifjú trónörökös oldalára állni, olyannyira félték Alexiosz császártól. Így azután a keresztések visszatértek táborukba, és mindenki visszavonult a szállására.

147 / Másnap, mise után, tanácskozásra gyűltek össze, melyet ezúttal lóháton, a mezőn tartottak. Mennyi sok szép harci mént, rajtuk mennyi lovagot lehetett ott látni! A gyűlés célja az volt, hogy megállapítsák a zászlóaljok számát és összetételét. Erről s más dolgokról is nagy vita kerekedett, de a tanácskozás végén abban egyeztek meg, hogy a Flandriai Balduin grófot bízzák meg az elővéd vezetésével, minthogy neki nagyon sok jó vitéze, valamint több íjása meg számszerűjása volt, mint bárki másnak a seregben.

148 / Majd úgy határoztak, hogy a második derékhadat Balduin fivére, Henrik vezesse, Mathieu de Wallincourral, Baudouin de Beauvoir-ral és sok más, földjükről származó jó lovaggal együtt.

149 / A harmadik derékhadat Hugues de Saint-Pol gróf állította fel, unokaöccsével, Pierre d’Amiens-nel, valamint Eustache de Canteleu-vel, Anseau de Cayeux-val és sok más, földjükről származó jó lovaggal együtt.

150 / A negyedik derékhad vezetője Louis, Blois és Chartrain grófja lett. Ez volt az egyik legerősebb és legfélelmetesebb had, mert számos kiváló lovagból és vitézből állt.

151 / Mathieu de Montmorency és a champagne-iak állították ki az ötödik derékhadat. Ebben harcolt Geoffroy,

Champagne marsallja, valamint Ogier de Saint-Chéron, Manassier de l'Isle, Milon le Brébant, Macaire de Sainte-Menehould, Jean Foisnon, Guy de Chappes, unokaöccse, Clarembaud, és Robert de Ronsoi. Tudjátok meg, hogy ebben a zászlóaljban igen sok jó lovag volt.

152 / A hatodik derékhad a burgundiakból állt. Ebben küzdött Eudes de Champlitte, a champagne-i; fivére, Guillaume, Guy de Pesme és fivére, Aimon, Othon de la Roche, Richard de Dampierre és fivére, Eudes, Guy de Conflans, valamint számos, földjükről származó vitéz.

153 / A hetedik hadtest vezetője Montferrati őrgróf lett. Ebbe a hatalmas hadba kerültek a lombárdok, a toszkánok és a németek, valamint azok az emberek, akik a Mont-Cenis-től Lyonig a Rhône mentéről jöttek. A sereg vezérei úgy döntöttek, hogy az őrgróf zászlóalja legyen a hátvéd.

XXXI

A keresztések elfoglalják a kikötőt

154 / Kitérték a napot, amikor a keresztéseknek újból hajóra kellett szállniuk, hogy akár életük árán is elfoglalják ezt a földet. S tudjátok meg, hogy ennél kockázatosabb vállalkozásba még aligha fogtak a földön. A püspökök és a papok beszédet intéztek a keresztések sokaságához, majd felszólították őket, hogy gyónjanak meg és írassák meg végrendeletüket, mert nem tudhatják, Isten mikor fogja beteljesíteni rajtuk akaratát. Az összes keresztés késedelem nélkül, alázattal alávetette magát e kérésnek.

155 / Elérkezett a támadás napja. A lovas vitézek a szállítóhajókon, csataménjük mellett, teljes fegyverzetben és

sisakban várákoltak, s a lovakat is felszerszámozták és felnyergelték. A többi harcos, akire nem volt oly nagy szükség az ütközetben, a nagy vitorlásokon maradt. A gályákat szintén ellátták fegyverekkel, és előkészítették őket a harcra.

156 / Szép reggel volt; kevéssel napfelkelte után Alexiosz császár nagyszámú kísérettel és nagy haddal már várta a kereszteseket a túlsó parton. Felharsantak a trombiták; s mindegyik gályát egy szállítóhajóhoz erősítették, hogy könnyebben átkelhessenek a szoroson. Senki sem kérdezte, ki keljen át elsőnek; aki gyorsabb volt, előbb ért partot. A szállítóhajókat elhagyva, a lovagok teljes fegyverzetben, sisakban és lándzsával a kézben, derékig a tengerbe gázoltak, s ugyanezt tették az íjászok, számszerűjászok és gyalogos vitézek is, mindenki azon a helyen, ahol éppen partot ért.

157 / A görögök úgy tettek, mintha komoly ellenállásra készüléneek. De amikor éppen leeresztették volna a lándzsákat, hirtelen hátat fordítottak és megfutamodtak, átengedve a partszakaszt a keresztéseknek. S tudjátok meg, soha kikötőt még nem foglaltak el nagyobb dicsőséggel. Miután a hajósok felnyitották a szállítóhajók ajtaját és hidat vertek, partra vezették a lovakat; a lovagok pedig nyeregbe szálltak, és ahogy kell, csatarendbe álltak.

A Galata-torony bevétele

158 / Balduin, Flandria és Hainaut grófja az előhad élén támadásra indult, nyomában a többi zászlóaljjal. Egészen addig a helyig nyomultak előre, ahol korábban Alexiosz császár táborozott, aki sátrait hátrahagyva visszavonult Konstantinápoly felé. A mieink akkor nagy zsákmányra tettek szert.

159 / A franciák vezetői úgy határoztak, hogy a kikötőnél, a Galata-torony előtt táboroznak le. Innen indult az a zárólánc, amely a tornyot a várossal összekötötte, és tudjátok meg, hogy Konstantinápoly kikötőjébe csak ezen a láncon keresztül lehetett bejutni. A bárók jól látták, hogy ha a tornyot nem tudják bevenni, és a láncokat nem szaggatják széjjel, igen szorult helyzetbe kerülnek, ami veszteséget okozhatja. Ezen az éjszakán tehát a torony előtt táboroztak le, a zsidónegyedben, melyet Estanornak hívtak, s gazdag és szép városrész volt.

160 / Éjszakára erős őrséget állítottak. Másnap reggel kilenc óra felé a Galata-torony védői, valamint azok, akik Konstantinápolyból bárkákon a segítségükre siettek, támadást indítottak, mire a mi katonáink is fegyvert ragadtak. Elsőként Jacques d'Avesnes indult harcba embereivel, s tudjátok meg, kemény ellenállásba ütközött. Egy lándzsa meg is sebesítette az arcán, és az élete forgott kockán. Ekkor egyik lovagja, név szerint Nicolas de Jenlain lóra pattant és ura segítségére sietett. Hősies magatartásáért nagy elismerésben részesült.

161 / A keresztések táborában riadót fújtak, mire mindenfelől gyülekezni kezdtek a harcosok. Keményen visszavetették a bizánciakat, és sokat közülük megöltek vagy foglyul ejtettek. Voltak, akik nem a torony felé menekültek, hanem a bárkákhoz futottak, amelyeken jöttek volt; ezek közül sokan a tengerbe fúltak, s csak néhányuknak sikerült elmenekülni. Azokat pedig, akik a torony felé hátráltak, a mieink oly szoros gyűrűbe fogták, hogy nem tudták bezárni a kaput. A torony kapujában a küzdelem a tetőfokára hágott; végül a franciák rohammal bejutottak a kapun, és foglyul ejtették a védőket. Itt is igen sok volt a halott és sokan fogságba kerültek.

XXXIII

Támadás Konstantinápoly ellen a tenger és a szárazföld felől

162 / Így vették be tehát rohammal a Galata-tornyot és Konstantinápoly kikötőjét. A keresztéseket ez nagy lelkesedéssel töltötte el, és hálát adott érte Istennek, a város lakói pedig ugyancsak elcsüggedtek. Másnap a vitorlásokat, a gályákat és a szállítóhajókat a kikötőbe vontatták. Ezután haditanácsot tartottak, hogy eldöntsék, a tenger felől vagy a szárazföldről indítsanak-e támadást a város ellen. A velenceiek azt bizonygatták, hogy fel kell állítani a lértornyokat,* és a tenger felől kell megindítani a támadást. A franciák erre kijelentették, hogy ők nem tudnak olyan jól harcolni a tengeren, mint a velenceiek, de amint ismét birtokukban lesznek a lovak és a fegyverek, legjobb tudásuk szerint fognak küzdeni a szárazföldön. Végül abban

maradtak, hogy a velenceiek a tenger felől, a francia nemesurak pedig a szárazföldön fognak támadni.

163 / Négy napot várakozással töltöttek. Az ötödik napon az egész tábor felkerekedett, a lovas vitézek a már korábban megállapított hadrendbe álltak, és a kikötő feletti partszakaszon egészen a Blakhernai-palotáig lovagoltak. A hajóhad pedig velük szemben, a kikötő végében sorakozott föl. Itt egy folyó ömlik a tengerbe, s csak egyetlen kőhíd vezet át rajta. A görögök azonban lerombolták ezt a hidat, s a francia sereg egész nap és egész éjjel dolgozott, míg helyreállította. Miután a hidat helyreállították, a következő nap reggelén felálltak a zászlóaljok, és a megállapított hadrend szerint egymás után a város alá vonultak. A konstantinápolyiak közül senki sem szállt szembe velük, és ez igencsak bámulatos dolog volt, mert egy keresztesre legalább kétszáz bizánci jutott.

164 / Ekkor a bárók úgy határoztak, hogy a Blakhernai-palota és a Bohemund-kastély között ütnék táborn. Ez utóbbi egy sánccal körülvett apátság volt. Felállították a sátrakat, és most vették csak észre, milyen félelmetes dologra vállalkoztak. Az egész sereg ugyanis Konstantinápolynak – amely három mérföldnyi szélességben terült el előttük – csak egyetlen kapuját tudta ostrom alá venni. A velenceiek, akik a tengeren, hajóikon voltak, felállították az ostromlétrákat, a kőhajítókat és az ostromgépeket, s igen jól szervezték meg a támadást. A bárók pedig a szárazföldön készülődtek a harcra, s ők is felállították a kőhajítókat és az ostromgépeket.

165 / Tudjátok meg, hogy egy perc nyugalomuk sem volt. Egy zászlóalj éjjel-nappal fegyverben állt: vigyázta az ostromgépeket, és megakadályozta, hogy a bizánciak

kitörjenek. Mindazonáltal a görögök nem hagyták, hogy a mieink bármit is kezdeményezzenek e kapunál vagy a többinél; olyannyira szorongatták őket, hogy az egész francia seregnek naponta hatszor-hétszer is fegyvert kellett ragadnia. És a keresztések négy nyíllövésnyire sem távolodhattak el a tábortól, hogy élelmet szerezzenek, pedig már csak egy kevés lisztjük és sózott húsup maradt; friss húsup pedig egyáltalán nem volt, hacsak azokat a lovakat nem számítjuk, amelyeket leöldöstek. Tudjátok meg, hogy a seregnek csak három hétre elegendő élelme volt. S nagy veszélyben forogtak, mert soha ily kevés ember nem ostromolt még ennyi várvédőt.

XXXIV

Az első összecsapások

166 / A mieink ekkor egy igen jó módszert eszeltek ki. Az egész tábort erős palánkokkal, vastag deszkákkal és cölöpökkel vették körül; ily módon védelmük sokkal szilárdabb lett, és nagyobb biztonságban érezhették magukat. Mindazonáltal a görögök oly gyakran törtek rájuk, hogy pihenni sem hagyták őket. A sereg katonái azonban mindannyiszor keményen visszaverték a támadókat; valahányszor a bizánciak kitörést kíséreltek meg, súlyos veszteség érte őket.

167 / Egy napon, mikor a burgundiak voltak őrségben, a görögök támadást indítottak ellenük, s ezúttal legjobb harcosaiknak egy része tört ki a várból. A franciák rögtön rájuk rontottak, szilajon visszaverték a támadást, és oly közel szorították a görögöket a kapuhoz, hogy azokra felülről

nagy kődarabok zúdultak. Ekkor ejtette foglyul Gautier de Neuilly az egyik legvitézebb bizánci harcost, Konsztantinosz Laszkariszt. S egy kődarab itt zúzta szét Guillaume de Champlitte karját, ami nagy veszteség volt a keresztesekre nézve, mert igen bátor és kiváló lovag volt.

168 / Az összes összecsapást, valamint az összes sebesültet és halottat nem tudom elsorolni. De arra emlékszem, hogy még a csata befejezése előtt egy lovag érkezett Balduin, Flandria és a Hainaut grófja fivérének, Henriknek a táborából, név szerint Eustache du Marchais, aki csak sodronyínget és vaskalapot viselt, pajzsa a nyakában lógott; s ez a lovag olyannyira kitüntette magát az ellenség visszaverésében, hogy érdemeiért nagy elismerésben részesült. Alig múlt el nap, hogy a bizánciak ne törtek volna ki a városból, összes kitörésükről azonban nem számolok be. Mindenesetre annyira szorongatták a mieinket, hogy azok aludni, pihenni és enni is csak fegyverben tudtak.

169 / A görögök egy délebbre fekvő kapunál is megpróbálták kitörni, s itt még nagyobb volt a veszteségük. De itt lelte halálát egy francia lovag is, név szerint Guillaume du Gi. Ebben az ütközetben tüntette ki magát Mathieu de Wallincourt, aki alatt még a lovat is megölték a felvonóhídon, és sok más kereszties szintén vitézül küzdött itt. A Blakhernai-palota alatti kapunál, ahol a leggyakrabban törtek ki a görögök, Pierre de Bracieux aratta a legtöbb hadisikert; ő táborozott ugyanis legközelebb a kapuhoz, s így ő szállt szembe leggyakrabban a védőkkel.

170 / E vészterhes megpróbáltatások majd tíz napig tartottak, mígnem egy csütörtök reggelen a franciák készen álltak az ostromra, s az ostromlétrákat is felállították. A velenceiek szintén készülődtek, hogy a tenger felől indítsanak támadást. A támadást úgy készítették elő, hogy a hét zászlóaljából három kívülről fedezze a tábor, négy pedig ostromra induljon. A tábor védelmét a földek felől Montferrati Bonifác örgróf biztosította, a champagne-i és a burgundi zászlóaljakkal, és Mathieu de Montmorencyvel együtt. Az ostromra induló csapatokat Balduin, Flandria és Hainaut grófja, fivére, Henrik; Louis, Blois és Chartrain grófja, valamint Hugues de Saint-Pol gróf vezette.

171 / A támadók két ostromlétrát támasztottak egy tengerre néző barbakán falához, melyet elleptek az angol és dán zsoldos katonák.* Az ostrom igen heves és kemény volt; az ostromlétrákon vagy tizenöt lovag és két közkatona hatolt fel a bástyafalra, csatabárdal és karddal a kezében, s ott kemény harcot vívtak a védőkkel. A zsoldosok azonban ellenálltak, és visszaszorították a támadókat, sőt kettőt foglyul is ejtettek közülük. A foglyokat Alexiosz császár elé vezették, akit nagy öröm töltött el az elfogott keresztések láttán. A franciák ekkor beszüntették az ostromot, melyben – a bárók legnagyobb fájdalomra – igen sokan megsebesültek és megrokkantak.

172 / A velencei dózse sem télenkedett ezalatt, hajóit és szállítóhajóit egyetlen arcvonalba vonta össze, s ez az arc-

vonat mintegy három nyíllövésnyi távolságra terjedt ki. A hajók a várfalak és a bástyák alatti partszakaszhoz közeltek. Ekkor a hajók fedélzetéről és a szállítóhajókról az ostromgépek kőzapot, a számszeríjászok és íjászok pedig nyílzapot zúdítottak a várfalakat és a bástyákat elszántan védelő harcosokra. A hajók közben annyira megközelítették a partot, hogy a velencei és bizánci katonák több helyütt is közelharcot vívtak karddal és lándzsával; s akkora volt a felfordulás, akárha a föld és a tenger indult volna meg. De tudjátok meg, hogy a gályákon lévők nem mertek partra szállni.

XXXVI

Huszonöt bástya elfoglalása

173 / Most pedig egy csodálatos haditetről hallhattok. A velencei dózse, aki idős ember volt és már alig látott, teljes fegyverzetben gályája orrában állott, s előtte Szent Márk zászlaja lobogott. Felszólította katonáit, hogy vigyék partra e zászlót, ha el akarják kerülni haragját. Így is cselekedtek, s mikor a gályá partot ért, a katonák kiugráltak belőle, és Szent Márk zászlaját magasra emelték a dózse előtt.

174 / Mikor a velenceiek megpillantották Szent Márk zászlaját a szárazföldön, és látták, amint uruk gályája előttük ér partot, elszégyellték magukat, és nem késlekedtek a partraszállással. A szállítóhajókon lévők kiugráltak a partra, a nagy vitorlásokon érkező harcosok pedig bárkákba szállva sebesen eveztek, szinte versenyeztek, hogy melyikőjük ér előbb a szárazföldre. S amint partra léptek, hatalmas és bámulatra méltó támadást indítottak. Geoffroy de Vil-

lehardouin, Champagne marsallja, aki e könyvet írta, tanúsítja: több mint negyvenen jelentették ki előtte, hogy Velence és Szent Márk zászlaját az egyik bástya fokára kiűzve látták, csak azt nem tudták, ki vitte fel oda.

175 / Ím, halljatok különös csodát! A várfalakat védő katonák egyszerre elhagyták helyüket és megfutamodtak; a támadók pedig egymással versengve utánuk nyomultak, s huszonöt bástyát foglaltak el és szálltak meg. Ekkor a dózse egy hajóval hírnököket küldött a francia sereg vezéreire, hogy tudassa velük a huszonöt bástya elfoglalását, és azt is, hogy a velenceiek mindenképpen tartani fogják azokat. A hír oly nagy örömmel töltötte el a bárókat, hogy el sem akarták hinni. Ekkor a velenceiek a városban zsákmányolt lovak közül harci méneket és paripákat raktak hajóra, és elküldték őket a franciák táborába.

176 / Mikor Alexiosz császár hírére vette, hogy behatoltak a városba, oly nagy számban küldte ellenük katonáit, hogy a velenceiek már látták: nem fogják tudni tartani magukat. Ekkor tüzet gyújtottak maguk és a görögök között; a szél a velenceiek felől fúj, és a lángok oly magasra csaptak, hogy a görögök nem látták ellenfeleiket. Ily módon a velenceieknek sikerült visszahúzódnuk a bástyákba, melyeket korábban már elfoglaltak.

*Alexiosz császár felvonultatja seregét,
majd ütközet nélkül visszavonul*

177 / Ezután Alexiosz bizánci császár egész hadseregével a táboruktól egy mérföldnyire eső kapukon kivonult Konstantinápolyból. Annyi emberrel vonult fel, hogy azt lehetett gondolni, az egész világ támad ellenünk. A csatamezőn felállította hadoszlopait, s azok megindultak a sereg felé. Midőn a franciák észrevették az ellenséget, azonnal fegyvert ragadtak. E napon Balduinnak, Flandria és Hainaut grófjának fivére, Henrik volt őrségben az ostromgépeknél a Blakhernai-kapu előtt, Mathieu de Wallincourt-ral, Baudouin de Beauvoir-ral, valamint a kíséretükben lévő csapatokkal együtt. Velük szemben Alexiosz császár számos harcost állított készenlétbe azzal a céllal, hogy azok három kapun kitörve támadnak a keresztiesekre, mialatt ő maga a másik odalon üt rajta a franciák táborán.

178 / A korábban felállított hat francia derékhad szintén csatasorba állt a palánkok előtt; a gyalogos katonák és a fegyvernökök a lovasok mögé húzódtak, az íjászok és számszeríjászok pedig elöttük sorakoztak fel. S mintegy kétszáz lovagból, akinek nem volt lova, még egy zászlóalj-t állítottak fel. A csapatok mozdulatlanul várakoztak a palánkok előtt, s ezt igen bölcsen tették, mert ha a nyílt mezőn támadtak volna a bizánciakra, azok elsöpörték volna őket, oly rengetegen voltak.

179 / Az egész csatamezőn hadoszlopok sorakoztak fel, és lassú léptekkel, szigorú rendben közeledtek egymás felé.

A helyzet igen veszélyesnek tűnt, minthogy a mi hat derékhadunkkal a bizánciaknak mintegy hatvan hadoszlopa állt szemben, s ezek mindegyikében több harcos volt, mint a mi hadoszlopaink bármelyikében. A mieink azonban úgy álltak csatasorba, hogy csak szemből lehetett megtámadni őket. Alexiosz császár oly közel lovagolt hozzánk seregével, hogy nyíllövésnyi távolság sem maradt közte és csapataink között. Midőn a velencei dózse erről értesült, visszavonta katonáit az elfoglalt bástyákból, mondván, hogy a keresztésekkel akar élni vagy meghalni. Táborunkba jött tehát, és azok közül, akiket ki tudott hozatni a városból, elsőként lépett a szárazföldre.

180 / A keresztések és a bizánciak zászlóaljai sokáig farkasszemet néztek egymással; a bizánciak nem mertek támadást indítani hadállásaink ellen, a mieink viszont nem akartak eltávolodni a sáncok mellől. Ezt látván, Alexiosz császár hozzákezdett csapatai visszavonásához, s miután összegyűjtötte őket, meghátrált. Ekkor a keresztés had lépésben megindult a nyomában; a bizánciak zászlóaljai pedig visszavonultak egy palota felé, melyet Philipposznak neveztek.

181 / És tudjátok meg, hogy Isten még senkit nem mentett meg nagyobb veszedelemtől, mint a sereg katonáit e napon; és tudjátok meg, hogy még a legbátrabbak is nagy örömmel lélegeztek fel. Isten akaratából az ütközet tehát elmaradt. Alexiosz császár visszatért Konstantinápolyba, a mieink pedig táborhelyükre mentek, és lerakták fegyvereiket, lévén igen fáradtak és elcsigázottak. Alig ettek és ittak, minthogy csak kevés ételmük maradt.

at de-
zlopa
volt,
azon-
meg-
zzánk
zte és
esült,
dván,
Tábo-
atni a

g far-
k tá-
nem
exiosz
iután
ad lé-
ai pe-
sznak

men-
nait e
nagy
tehát
ba, a
gyve-
és it-

A KERESZTES HADJÁRATOK CÉLJA:
JERUZSÁLEM

*Alexiosz elhagyja Konstantinápolyt;
fivérét, Izsákot visszahelyezik a trónra.
A keresztesek üzenetet küldenek hozzá*

182 / Ím, halljátok, mily csodákat tett a mi Urunk, s mily nagyszerűek a csodák, bárhol is jelenjenek meg! Alexiosz császár még ezen az éjjelen annyi kincset vett magához, amennyit csak tudott, és sorsára hagyva a várost, elmenekült. Alattvalói közül magával vitte azokat, akik vele akartak menni. Konstantinápoly népe nagy megrökönyődéssel fogadta tettét. Majd elvonultak a tömlőcbe, ahol a megvakított Izsák császárt tartották fogva. Császári öltözetet adtak rá, és a hatalmas Blakhernai-palotába vitték; ott a császári trónusra ültették, s mint uruknak, engedelmeséget fogadtak néki. Ezután Izsák császár egyetértésével hírnököket küldtek a táborba, akik jelentették az ifjú hercegnek, valamint a báróknak Alexiosz szökését, és azt, hogy Izsákot visszahelyezték császári jogaiba.

183 / Mikor az ifjú herceg erről értesült, Montferrati örgrófért küldetett, az örgróf pedig magához kérte a sereg vezetőit. Miután mindannyian egybegyűltek Izsák császár fiának sátrában, az ifjú herceg elmondta nekik a nagy hírt. Örömiükről nem szükséges szólnom: soha nagyobb örömet nem éreztek még a földön. És mindannyian kegyelettel dicsérték az Urat, amiért ily gyorsan megsegítette őket, és amiért oly mélyből a legmagasabbra emelte őket. Ezért szokás mondani: „Akinék Isten segíteni akar, annak senki emberfia nem tud ártani.”

184 / Midőn hajnalodni kezdett, a sereg vitézei magukhoz vették fegyvereiket, mert nemigen bíztak a görögökben. A városból kettesével vagy hármásával hírvivők kezdtek szállingózni, és hasonló hírekről számoltak be a franciáknak. A francia grófok, nagyurak és a velencei dózse ekkor úgy döntöttek, hogy követeket küldenek a városba, és megtudakolják, mi az igazság abból, amit hallottak, s ha a hírek igaznak bizonyulnak, megkéri Izsák császárt, kezeskedjen azokért az egyezségekért, amelyeket fiával kötöttek, máskülönben nem engedik vissza a herceget Konstantinápolyba. A franciák egyik követének Mathieu de Montmorencyt, a másikat pedig Geoffroy champagne-i marsallt jelölték ki, s a dózse megbízásából két velencei is csatlakozott hozzájuk.

185 / A követeket a város egyik kapujához kísérték, kinyitották előttük a kaput, ők pedig leszálltak lovaikról. A görögök a Blakhernai-palotához vezető út mentén végig csatabárddal felfegyverzett angol és dán katonákat állítottak. A követeket ezután felvezették a hatalmas palotába, ahol megpillantották a gazdag és díszes ruhákba öltözött Izsák császárt, és oldalán hitvesét, a gyönyörű szép császárnét, aki a magyar király nővére volt.* Annyi főúr és előkelő hölgy tartózkodott a trónteremben, hogy mozdulni sem lehetett tőlük, és a hölgyek öltözéke díszesebb már nem is lehetett volna. És azok, akik az előző napon még a császár ellen voltak, e napon már mind alávetették magukat akaratának.

*Izsák császár megerősíti a fia által vállalt
kötelezettségeket*

186 / A követek Izsák császár színe elé járultak, aki – akárcsak a többi bizánci – nagy tisztességgel fogadta őket. A követek azt mondták a császárnak, hogy fia, Alexiosz herceg meg a sereg vezetői megbízásából négyszemközt szeretnének beszélni vele. A császár ekkor felállt, és egy másik terembe ment, ahová csak a császárnét, kancellárját, tolmácsát, valamint a négy követet vitte magával. A követek nevében Geoffroy de Villehardouin, Champagne marsallja ismertette Izsák császárral jövetelük célját, e szavakkal fordulván hozzá:

187 / „Felséges úr! Láthatod, miként szolgáltuk fiadat, és miként teljesítettük az iránta vállalt kötelezettségeinket. Addig azonban nem léphet be palotádba, míg nem nyújt biztosítékot a nekünk tett ígéreteit illetően. S mint fiad, azt kéri tőled, szentesítsd ezeket a kötelezettségeket olyan formában és módon, ahogyan ő vállalta azokat velünk szemben.” „Melyek ezek a kötelezettségek?” – kérdezte a császár. „A következők – felelte a követ. –

188 / Mindenekelőtt, hogy az egész rhómaniai birodalmat* Róma fennhatósága alá helyezi, melytől hajdan elszakadt. Ezenkívül kétszázezer ezüstmárkát fizet a kereszties hadnak, és egy évre elegendő étellel látja el a sereg minden tagját, a lovagokat és a közvitézeket egyaránt. Hogy a Szentföldre induló hadjárathoz tízezer gyalogos és lovas vitézt állít ki – köztük annyi gyalogost és annyi lovast,

amennyit mi jónak látunk –, saját hajóin Babilon földjére szállíttatja, és egy teljes évig a saját költségén tartja őket; s végül élete végéig saját költségére ötszáz lovagot fog állomásoztatni a tengeren túli országban, hogy védelmezzék e földet. Ezeket a kötelezettségeket vállalta a fiad velünk szemben, és azokat esküvel meg függőpecsétes okiratokkal erősítette meg, sőt Fülöp, Németföld királya is megerősítette őket, kinek leányod a hitvese. Azt kérjük tehát tőled, hogy te is szentesítsd ezeket a kötelezettségeket.”

189 / „Bizony, igen jelentős kötelezettségről van szó – szólt a császár –, és nem is tudom, hogyan vállalhatnám őket. Ti azonban oly nagy szolgálatot tettetek fiamnak és nékem, hogy ha az egész birodalmat kapnátok érte, azt is megérdemelnétek.” Sokféle vélemény hangzott el akkor, de végül a császár – akárcsak fia tette volt – esküvel és aranybullával lepecsételt oklevelekkel megerősítette az egyezményt. Miután az okmányokat átadták a követeknek, azok búcsút vettek Izsák császártól, és visszatértek a táborba, ahol arról számolhattak be a sereg vezetőinek, hogy teljesítették megbízásukat.

XL

A keresztesek bevonulnak Konstantinápolyba; az ifjú Alexiosz megkoronázása

190 / Ekkor a bárók lóra ültek, és boldogan kísérték az ifjú herceget atyjához Konstantinápolyba. A bizánciak nagy örömmel nyitották meg a herceg előtt a város kapuját, és hatalmas ünneplésben részesítették. Apa és fia boldogsága határtalan volt, mivel hosszú ideje nem látták egy-

mást, s mivel oly nagy nyomorúságból és veszélyből Isten és a zarándokok segítségével ily nagy magasságba emelkedtek. Egész Konstantinápolyban, s a városon kívül is, a keresztések táborában, igencsak örvendeztek ama sikernek és dicsőségnek, melyben Isten részesítette őket.

191 / Másnap a császár és fia arra kérte a grófokat meg a bárókat, hogy a kikötő túlsó oldalán, az Estanorban és a Galata-negyedben üssenek tábort, mert félt, hogy ha a városban maradnak, összeütközésbe kerülnek a bizánciakkal, minek következtében a város súlyos károkat szenvedhet. A mieink azt válaszolták, hogy oly sokat és annyiféleképpen szolgálták már az ifjú herceget, hogy nem utasítják el kérését. Így tehát a város túlsó oldalán táboroztak le; itt nyugodtan pihenhettek, és az élelemnek is bővíben voltak.

192 / A sereg katonái közül sokan felkerekedtek, hogy megtekintsék Konstantinápolyt, a pompás palotákat, a rengeteg magas templomot, s azt a temérdek kincset és gazdagságot, melyhez foghatót egyetlen más városban sem lehetett látni, az ereklyékről nem is szólva, melyekből annyi volt ez idő tájt a városban, mint a világ többi részén együttvéve. S a görögök és a franciák között szoros kapcsolat alakult ki, az üzleti dolgokat és egyebeket is beleértve.

193 / A frankok és a bizánciak közös megegyezéssel elhatározták, hogy az új császárt Szent Péter napján, augusztus elején* koronázzák meg. S amiként határoztak, úgy is cselekedtek. Alexioszt ugyanolyan pompával és tiszteletadással koronázták meg, mint a többi bizánci császárt. A koronázást követően Alexiosz kifizette azt az összeget, mellyel a keresztéseknek tartozott. A pénzt szétosztották a seregben, s mindazok, akik helyett Velencében mások fizették ki az útiköltséget, most visszafizették tartozásukat.

194 / Az új császár gyakran felkereste a sereg vezetőit, és a lehető legnagyobb tisztelettel viseltetett irántuk, s így is kellett tennie, mert azok igen sok szolgálatot tettek néki. Egy napon Balduin, Flandria és Hainaut grófja szállásán találkozott a bárókkal és a velencei dózséval, akiket külön tanácskozásra hívtak össze. A bizánci uralkodó a következő javaslattal fordult hozzájuk: „Nemesurak! Isten kegyelméből és a ti segítségetekkel császár lettem; a legnagyobb szolgálatot tettétek nékem, melyet valaha is keresztény emberek tettek. Tudjátok meg, hogy sokan nyájas arccal közelednek hozzám, de nem szeretnek, és a bizánciak nagy bosszúsággal fogadták, hogy a ti fegyvereitek segítségével foglaltam el jogos örökségemet.

195 / Közeledik az idő, amikor ismét útra kell kelnetek, s a velenceiekkel való társulások is csak Szent Mihály napjáig tart. Ilyen rövid idő alatt nem tudom teljesíteni az irántatok vállalt kötelezettségeimet. Tudjátok meg, hogy a bizánciak épp timiattatok annyira gyűlölnék, hogy ha magamra hagytok, megfosztanak hatalmamtól, és megölnék. A következőt javaslom tehát: ha jövő márciusig Bizáncban maradtok, Szent Mihály napjától még egy évig kifizetem a velenceieknek a hajóhad költségeit, és jövő húsvétig titeket is mindennel ellátlak, amire csak szükségetek lesz. Ezalatt országom ügyeit rendbe teszem olyannyira, hogy többé ne veszíthessem el hatalmammat, és megállapodásunkat is teljesíteni tudom, mert birtokaim után lesz ele-

gendő jövedelmem. S megfelelő hajóim is lesznek, hogy ígéretem szerint veletek menjek, vagy veletek küldjem embereimet a Szentföldre. Ily módon az egész nyarat a harcra fordíthatnátok.”

196 / A bárók azt válaszolták, hogy meg fogják tanácskozni a dolgot maguk között. Elismerték a császár igazát, s hogy számára és számukra is az volna a legjobb megoldás, ha maradnának. De megmondták néki, hogy csak az egész sereg beleegyezésével dönthetnek, ezért megbeszéli az ügyet a többiekkel, és majd tájékoztatni fogják a tanácskozás eredményéről. Alexiosz császár ekkor elhagyta a tábort, és visszatért Konstantinápolyba. A mieink pedig másnapra tanácskozást hívtak össze, melyre hivatalos volt az összes báró, a sereg minden vezetője és a lovagok többsége, s ezen előterjesztették a bizánci császár kérését.

XLII

A keresztetek vitája; Mathieu de Montmorency halála

197 / Nagy vita támadt ekkor a táborban, mint már annyiszor, midőn a had feloszlását kívánók vizályt szítottak, mert úgy vélték, hogy a sereg túl sokáig marad együtt. S az a csoport, amely Korfuban elégedetlenkedett, most ígéretük teljesítésére szólította fel a többieket, mondván: „Bocsássátok rendelkezésünkre a hajókat, amelyeket megígértetek nekünk, mert Szíriába akarunk indulni.”

198 / A többi keresztet ekkor így könyörgött hozzájuk: „Jó urak! Ne hagyjuk elveszni azt a dicsőséget, melyben Isten részesített bennünket! Ha most Szíriába indulunk, a tél beállta előtt nem fogunk odaérkezni, és nem tudunk

majd harcolni, úgyhogy a mi Urunkért hozandó áldozat kudarcra volna ítélve. De ha várunk márciusig, Alexiosz császárt előnyösebb helyzetben hagyhatjuk Bizáncban, mi pedig pénzzel és élelemmel bőven ellátva indulhatunk majd Szíriába, ahonnan egészen Babilon földjéig eljuthatunk. S Szent Mihály-napig, majd Szent Mihály napjától húsvétig a hajóhad is velünk maradhatna, mert télen a velenceiek nem hagynának el bennünket. Ily módon vissza tudánk hódítani a tengeren túli földet.”

199 / Akik a keresztes had feloszlását akarták, semmi egyébvel nem törődtek, csak azzal, mi módon tudnák szétzülleszteni a sereget. Azok viszont, akik meg akarták őrizni a sereg egységét, Isten segítségével addig fáradoztak, míg a következő megoldásra jutottak. A velenceiek újabb esküvel fogadták, hogy Szent Mihály napjától még egy évig a franciák rendelkezésére bocsátják hajóhadukat, ha Alexiosz császár ellátja őket mindazzal, amiben megállapodtak. A zarándokok – ugyanúgy, ahogy ezt egyszer már megcselekedték – szintén esküt tettek, megfogadták, hogy továbbra is társulnak a velenceikkel, s társulásuk éppannyi időre szól, mint korábban. Ily módon létrejött az egyezés, és a seregben helyreállt a béke.

200 / Ekkor azonban súlyos csapás érte a keresztes hadat. A francia királyság egyik legkiválóbb, legnagyobb tiszteltnak és szeretetnek örvendő lovagja, Mathieu de Montmorency ágynak dőlt, és betegsége olyannyira elhatalmasodott, hogy hamarosan meghalt. Halálával súlyos veszteség és nagy gyász érte a sereget, ennél nagyobb csapás aligha érhetne volna őket, s mindez egy ember halála miatt. A jeruzsálemi Irgalmas Szent Jánosról elnevezett templomban temették el.

*Az ifjú Alexiosz császár bejárja birodalmát
a keresztésekkel*

201 / Ezután a görögök és a franciák tanácsára Alexiosz császár népes kísérettel elhagyta Konstantinápolyt, hogy az egész birodalomra kiterjessze uralmát. A bárók nagy része vele ment, a többieket pedig a tábor őrzésével bízták meg. A császárral ment Montferrati Bonifác őrgróf, Hugues de Saint-Pol gróf, Henrik, Balduinnak, Flandria és Hainaut grófjának fivére, Jacques d'Avesnes, Guillaume de Champlitte, Hugues de Coligny, és sok más lovag, akit név szerint nem említ könyvünk. A táborban maradt Balduin, Flandria és Hainaut grófja, Louis, Blois és Chartrain grófja, valamint a keresztések többsége.

202 / S tudjátok meg, hogy a császár országjárása során a Szent György-szoros mindkét oldalán csatlakoztak hozzá a bizánciak, alávetve magukat akaratának és uralmának, s mint uruknak, hűségesköt tettek néki. Egyedül Johannitza, Valachia és Bulgária királya* nem hódolt meg Alexiosz császár előtt. Johannitza vlah volt, aki fellázadt Alexiosz atyja és nagybátyja ellen; húsz évig háborúzott ellenük, és akkora földterületet hódított el tőlük, hogy végül igen tekintélyes uralkodó lett. S tudjátok meg, hogy a Szent György-szorosától nyugatra eső országrésznek csaknem a felét kis híján elfoglalta. Johannitza tehát nem vetette alá magát Alexiosz akaratának és hatalmának.

*Összetűzés Konstantinápolyban a görögök
és a latinok között; tűzvész a városban*

203 / Mialatt Alexiosz császár az országot járta, nagy szerencsétlenség szakadt Konstantinápolyra: összetűzés robbant ki a görögök és a városban letelepedett latinok között, akik nagy számban éltek Bizáncban. Eközben, nem tudom, miféle gonosz emberek felgyújtották a várost, s egyszerre oly szörnyű és hatalmas tűzvész támadt, hogy senki nem tudta eloltani vagy megfékezni. A kikötő túlsó oldalán táborozó sereg vezetőit nagyon lesújtotta és elszomorította, hogy a hatalmas templomok és a pompás paloták egymás után dőlnek össze, és a kereskedőnegyedben egész utcasorok válnak a tűz martalékává. De semmit sem tudtak tenni ellene.

204 / A tűz elérte a kikötő feletti városrészt, és a város legsűrűbben lakott negyedén keresztül, a Hagia Sophiaszékesegyházzal egy vonalban egészen a tengerig terjedt. Két nap és két éjszaka égett, és senki sem tudta eloltani; szélessége legalább fél szárazföldi mérföldre terjedt ki. Senki nem tudná megmondani, mennyi kincs és érték lett a tűz martaléka, és mennyi férfi, nő és gyermek pusztult el a lángokban.

205 / A Konstantinápolyban letelepedett latinok közül, bármely országból származtak is azok, senki nem mert tovább a városban maradni; asszonyaikkal, gyerekeikkel, valamint azzal a kevés holmival, amit a tűzből meg tudtak menteni, a kikötőben mindannyian bárkákba meg hajókba

szálltak és a keresztesekhez indultak. Voltak vagy tizenöt-
ezren, szegények és gazdagok egyaránt, s az átkelés után
nagy hasznára voltak a zarándokoknak. Így szakadt meg
a franciák és a görögök közti jó kapcsolat; mert többé már
nem érintkeztek egymással annyit, mint korábban. S nem
tudták, ki a felelős mindezért, ami igencsak bántotta mind-
két felet.

206 / Ez idő tájt történt egy olyan esemény, amely na-
gyon lesújtotta a sereg vezetőit és katonáit. Meghalt a cisz-
tercita rendi loos-i apát, a szent életű és derék férfiú, aki
mindenkor a sereg javát akarta.

XLV

*Az ifjú Alexiosz visszatér Konstantinápolyba,
s megszegi a kereszteseknek tett ígérését*

207 / Alexiosz császár hosszú ideig járta az országot sere-
gével: csak Szent Márton napján* tért vissza Konstantiná-
polyba. Nagy örömmel fogadták a visszatérőket: a bizánci
urak és a konstantinápolyi hölgyek lóháton siettek barátaik
üdvözlésére; hasonlóképpen cselekedtek a zarándokok is,
kik szintén lelkesen fogadták visszatérő társaikat. A császár
a Blakhernai-palotába ment, Montferrati őrgróf és a franci-
a bárók pedig a sereg szálláshelyére indultak.

208 / A császár, akit a sikeres országjárás igen elbizako-
dottá tett, egyre fölényesebben viselkedett a bárókkal és a
vitézekkel, akik annyi jót tettek vele, és korábbi szokásától
eltérően nem látogatta meg őket táborukban. Ekkor a ke-
resztesek küldöttséget menesztettek hozzá, arra kérve,
fizesse ki nekik azt a pénzösszeget, amelyre kötelezettséget

vállalt. A császár azonban egyre halogatta a dolgot; időnként kifizetett nékik egy-egy jelentéktelen összeget, de végül ezt is teljesen beszüntette.

209 / Montferrati Bonifác örgróf, aki mindenkinél többet tett a császárért, s akit a császár is szívesen látott, gyakran felkereste Alexioszt. Szemére vetette, hogy helytelenül jár el a franciákkal szemben, és felemlgette azt a nagy szolgálatot, amit a keresztesek tettek néki, s melynél nagyobb szolgálatot soha ember fiának nem tettek. A császár azonban továbbra is csak hitegette őket, és semmit sem teljesített abból, amit megígért nékik, úgyhogy a keresztesek előtt végül világossá vált: a császár csak a bajt keresi.

210 / A sereg vezetői és a velencei dózse ekkor tanácskozást tartottak. Megállapították, hogy a császár egyáltalán nem szándékozik kifizetni tartozását, s hogy soha nem mondott nékik ígazat. Ezért elhatározták, hogy követeket küldenek hozzá azzal a megbízással, hogy megkérjék a szerződésben foglaltak teljesítésére, és emlékeztessék arra a segítségre, amelyet a keresztesektől kapott, s ha a császár hajlandó teljesíteni kérésüket, fogadják el, ha pedig nem, harcra hívják ki, és azt üzenik néki, hogy úgy fogják megszerezni járandóságukat, ahogy tudják.

XLVI

A keresztesek hadüzenete

211 / Conon de Béthune-t, Geoffroy de Villehardouin marsallt és a provins-i Milon le Brébant-t bízták meg a követséggel. A velencei dózse is velük küldte három tekintélyes tanácsnokát. A követek tehát felkötötték kardjukat,

lóra szálltak és a Blakhernai-palotához mentek. És tudjátok meg, hogy a bizánciak szószegése miatt igen nagy veszedelemben voltak.

212 / A kapu előtt leszálltak lovukról, és a palotába lépve, Alexiosz császár meg atyja, Izsák császár elé járultak, akik egymás mellett, egy-egy trónuson ültek. Mellettük pedig a császárné, Izsák hitvese és Alexiosz mostohaanyja ült, egy jóságos és szép hölgy, aki Magyarország királyának volt a nővére. Számos előkelő nagyúr vette őket körül, s a követek egy tekintélyes és hatalmas uralkodó udvarában érezhették magukat.

213 / A követek nevében Conon de Béthune – aki igen ügyes és jó szónok volt – e szavakkal fordult a bizánci császárhoz: „Felséges úr! A francia sereg vezetői és a velencei dózse megbízásából jöttünk hozzád. Megkértek bennünket, hogy emlékeztessünk azokra a szolgálatokra, melyeket – mint ismeretes – néked tettek. Mindketten, te és atyád egyaránt esküvel fogadtátok, hogy teljesítitek azt az egyezséget, melyet urainkkal kötöttetek, s amelyek okiratokba vannak foglalva; ti azonban nem teljesítettétek kötelezettségeiteket úgy, ahogy kellett volna.

214 / Már többször felszólítottak téged, és most az ő nevükben, összes udvaroncod előtt, mi is felszólítunk, hogy tartsd be a velük kötött megállapodást. Ha így cselekszel, nagyon meg lesznek elégedve; de ha nem ezt teszed, tudd meg, hogy nem tekintenek többé uruknak, sem barátjuknak, és mindent el fognak követni annak érdekében, hogy megszerezzék, ami megilleti őket. Azt is tudatják általunk, hogy addig sem néked, sem népednek nem fognak ártani, míg hadat nem üzennek néked; ők ugyanis soha nem kö-

vettek el árulást, hazájukban ez egyáltalán nem szokás. Hallottátok szavainkat, döntsetek tehát tetszésetek szerint.”

215 / A görögök nagy merészségnek tartották és megrökönyödéssel fogadták ezt a kihívást, s azt mondták, hogy soha senki nem vette még a bátorságot, hogy a bizánci uralkodónak a saját palotájában hadat üzenjen. Alexiosz császár, akárcsak a többiek, igen dühös arcot vágott, holott korábban oly gyakran voltak nyájasak a franciákhoz.

XLVII

*A háború kitörése; a görögök megkísérlik felgyújtani
a keresztetek hajóhadát*

216 / Nagy lárma keletkezett ekkor a palotában. A követek sietve távoztak, és a kapuban lóra ültek. Mikor kívül voltak a kapun, mindannyian megkönnyebbülten lélegzetek fel, ami nem csoda, hiszen nagy veszélyből menekültek meg: egy hajszálon múltott, hogy nem ölték meg vagy nem ejtették foglyul őket. A táborba visszatérve beszámoltak a sereg vezetőinek arról, hogy mit végeztek. Így tört ki a háború, amely oly sok kárt okozott mind a szárazföldön, mind a tengeren. A frankok és a görögök gyakorta összecsaptak, de Istennek hála, ezekből az összecsapásokból a görögök mindig nagyobb veszteséggel kerültek ki, mint a frankok. A harc sokáig, tél közepéig elhúzódott.

217 / Ekkor a görögök a következő fortélyt eszelték ki. Tizenkét nagy hajót megtöltöttek fahasábokkal, kenderkóccal, szurokkal, üres hordókkal és más gyúlékony anyagokkal, majd megvárták, míg az ő oldaluk felől erős szél támad. S egy éjszaka közepén tüzet gyújtottak a hajókon,

és mikor a lángok oly magasra csaptak, mintha az egész föld tűzbe borult volna, vitorlát bontottak. Az égő hajók a keresztetek hajóhada felé tartottak; a táborban felhangzottak a vészjelek, és mindenki azonnal fegyvert ragadott. A velenceiek és mindazok, akiknek hajójuk volt, hajóikhoz futottak, s minden lehetséges eszközzel menteni próbálták azokat.

218 / És Geoffroy de Villehardouin, Champagne marsallja, ki e művet írta, tanúsíthatja: soha senki nem bizonyult a tengeren ügyesebbnek a velenceieknél. Beugráltak a gályákba meg hajóik csónakjaiba, és ellenségeik szeme láttára csákllyákkal kitaszították az égő hajókat a kikötőből, s a Szent György-szorosban a víz áramlására bízták őket. Rengeteg görög tolongott a parton, akkora lármát csaptak, mintha a föld és a tenger indult volna meg. Sokan közülük bárkába és csónakokba szálltak, és lőni kezdték a mieinket, akik a tűzzel viaskodtak, s nem egyet megsebesítettek közülük.

219 / Amint a lovagok meghallották a riadót, felfegyverkeztek, a szokásos hadrendben elhagyták a tábort és a mezőre vonultak, attól tartva, hogy a görögök erről az oldalról indítanak támadást ellenük.

220 / E megpróbáltatásokat és félelmeket napkeltéig kellett elszenvedniük. De Istennek hála, a pisaiaknak egy áruval megrakott hajóján kívül, mely a tűz martaléka lett, nem érte őket veszteség. Nagy veszélyben forogtak ezen az éjszakán, mert ha hajóhaduk elpusztul a tűzben, mindenük odavész, és sem a tengeren, sem a szárazföldön nem tudtak volna útnak indulni. Ezzel jutalmazta őket Alexiosz császár azokért a szolgálatokért, amelyeket néki tettek.

*Murtzuphlosz trónbitorlása; Izsák halála
és az ifjú Alexiosz meggyilkoltatása*

221 / Mikor a görögök látták, hogy köztük és a franciák között nem lehet szó békéről, titokban elhatározták, hogy elárulják urukat, Alexioszt. Volt egy görög, akit a császár jobban kedvelt, mint a többieket, s aki mindenki másnál inkább a franciák ellen hangolta. Ezt a görögöt Murtzuphlosznak hívták.*

222 / Egy éjszaka kellős közepén, midőn Alexiosz császár a szobájában aludt, azok, akik éppen őrizetével voltak megbízva – maga Murtzuphlosz és társai –, a többiek egyetértésével és cinkosságával kirángatták ágyából, és tömlőcbe vetették. Ekkor Murtzuphlosz a bizánciak helyeslésével és támogatásával felhúzta a bíborsarut, és császárrá kiáltatta ki magát. Ezután a Hagia Sophia-székesegyházban megkoronázták. Soha hitványabb árulást nem követtek még el a földön.

223 / Mikor Izsák császár értesült fia bebörtönzéséről, és arról, hogy Murtzuphloszt császárrá koronázták, akkora félelem fogta el, hogy belebetegedett, és hamarosan meg is halt. S ez a Murtzuphlosz kétszer vagy háromszor is megakarta mérgeztetni a börtönben tartott császárt. Isten azonban nem engedte, hogy Alexiosz így végezze életét. Ekkor Murtzuphlosz gyilkos módon megfojtatta, majd mindenfelé azt híreszteltette, hogy az ifjú természetes halállal halt meg. Császárhoz illő nagy tisztességgel temettette el, és úgy tett, mintha mély fájdalmat érezne.

siák
ogy
szár
snál
ph-
csá-
tak
ret-
cbe
l és
atta
ko-
g el
és
ora
neg
neg
on-
kor
en-
malt
és

FRANCIAORSZÁGI NAGYÚR
A XII. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

224 / De egy gyilkosságot nem lehet titokban tartani. A görögök és a franciák hamarosan megtudták, hogy a gyilkosságot oly módon követték el, ahogyan arról beszámoltunk. Ekkor a sereg vezetői és a velencei dózse tanácskozást tartottak, melyen jelen voltak a püspökök és a papok is. Az egész papság azon a véleményen volt (s a pápa megbízottjai is ezt bizonygatták a báróknak és a vitézeknek), hogy aki ilyen gyilkosságot követ el, annak nincs joga az uralkodásra, és akik helyeselték ezt a gyilkosságot, azok mind cinkosok; s mindezen felül a bizánciak még Róma fennhatósága alól is kivonták magukat.

225 / „Ezért az a véleményünk – mondták a papok –, hogy harcotok jogos és igazságos. S ha az a szándékotok, hogy meghódítjátok és Róma fennhatósága alá helyezitek ezt az országot, mindazok, akik meggyónva esnek el a harcban, elnyerik a pápa bűnbocsánatát.” S tudjátok meg, hogy ez a kinyilatkoztatás nagy bátorítást adott a báróknak és a zarándokoknak.

XLIX

*A keresztesek folytatják a küzdelmet;
Murtzuphlosz veresége*

226 / A frankok és a görögök egyre hevesebb küzdelmet vívtak egymással; alig múlt el nap, hogy ne ütköztek volna meg szárazföldön vagy tengeren. Egy napon Henrik, Flandria grófjának, Balduinnak fivére portyára indult egy nagy csapat jó vitézzel. Vele ment Jacques d'Avesnes, Baudouin de Beauvoir, Eudes de Champlitte, a champagne-i; fivére, Guillaume, és alattvalóik. Este indultak el a táborból, egész éjjel lovagoltak, és másnap a kései órákban egy

jó városhoz érkeztek, melyet Philaiának neveznek. A várost bevették, sok foglyot ejtettek és nagy zsákmányra tettek szert állatokból, élelemből és ruhaneműből, melyeket csónakokba raktak, és a szoroson át a táborba küldtek, mivelhogy ez a város az Orosz-tenger* partján feküdt.

227 / Két napot töltöttek el ebben a városban, ahol bőven találtak maguknak élelmet. A harmadik napon a zsákmánnyal és az állatokkal együtt visszaindultak a táborba. Mikor Murtzuphlosz császár hírére vette, hogy egy csapat keresztes elhagyta a tábort, emberei nagy részével az éj leple alatt kivonult Konstantinápolyból, és lesben állt, ott, ahol a visszatérő franciáknak el kellett haladniuk. Megvárta, míg a csapatok sorban egymás után elvonulnak az állatokkal és a zsákmánnyal, és amikor már a hátvéd is elhaladt, melyet Henrik, Flandria grófjának, Balduinnak fivére vezetett, egy erdő szélén rájuk támadt. Erre a franciák visszafordultak, és kemény harcot vívtak a bizánciakkal.

228 / Isten segítségével azonban szétverték Murtzuphlosz császár csapatát, sőt őt magát is majdnem foglyul ejtették. Az ütközetben elveszítette császári zászlaját, és azt az ikont, melyet maga előtt vitetett, s amelyben nagy bizodalma volt mind néki, mind a többi bizáncinak. (Az ikon a Szűzanyát ábrázolta.) Ezenkívül legalább húsz legjobb lovagja is elesett a harcban. A franciák – mint mondtuk volt – nagy küzdelemben legyőzték Murtzuphlosz császárt. Közben a tél nagy része már eltelt; Gyertyyaszentelő felé járhatott az idő, és közeledett a nagybőjt.

229 / Most egy időre elhagyjuk azokat, akik Konstantinápoly előtt állnak, és azokról szólunk, akik más kikötőkbe mentek, a flandriai hajóhadról, amely Marseille-ben telelt, valamint azokról, akik a szép idő megérkeztével Szíriába távoztak. Ezek sokkal többen voltak, mint am azok, akik Konstantinápoly falai előtt álltak. Mily nagy kár, hogy nem csatlakoztak hozzájuk, mert így még nagyobb lett volna a kereszténység dicsősége! De vétkeik miatt Isten nem akarta, hogy ez így történjék: némelyek a vidék egészségtelen éghajlata miatt pusztultak el, mások visszatértek hazájukba. Amerre jártak, ott semmi hasznosat és jót nem cselekedtek.

230 / Közülük egy csapat jó vitéz Antiokheiába indult, Bohemund herceghez, aki Antiokheia hercege és Tripolisz grófja volt, s aki háborút folytatott Livon király, az örmények uralkodója ellen. A vitézek a herceg zsoldjába szegődtek, de amikor az országban élő törökök erről tudomást szereztek, csapdát állítottak nekik. Rajtuk ütve legyőzték őket, és senki sem menekülhetett közülük, mindenkit megölték vagy foglyul ejtettek közülük.

231 / Itt lelte halálát Vilain de Neuilly, a világ egyik legjobb lovagja, Gilles de Trasnignies, és sokan mások; és itt esett fogságba Bernard de Moreuil, Renaud de Dampierre, Jean de Villers és Guillaume de Neuilly, kiknek semmilyen vétkük nem volt. Tudjátok meg, hogy a nyolcvan lovagból, akik e csapatot alkották, egy sem menekült meg: min-

dőjüket megölték vagy elfogták. S könyvünk tanúsíthatja. senki nem hagyhatta el úgy a velencei sereget, hogy abból baja vagy szégyene ne származott volna. Lám, bölcsen cselekszik az, aki a jó oldalára áll.

LI

A franciák és a velenceiek megállapodása a Konstantinápoly ellen indított támadás előtt

232 / De hagyjuk most ezeket és térjünk vissza azokhoz, akik Konstantinápoly előtt állnak, és már alaposan előkészítették az ostromgépeket! A nagy vitorlásokon és a szállítóhajókon felállították a kő- és nyílhajítókat, valamint az összes hadieszközt, melyek egy erősség bevételére szolgálnak, s a vitorlaárbocokhoz erősítették a roppant magas létratornyokat.

233 / Ezt látván, a bizánciak is hozzákezdtek a magas falakkal és bástyákkal védett város további megerősítéséhez. Nem volt oly magas bástya, melyre ne húztak volna fából két vagy három emeletet, hogy még magasabbá tegyék; soha várost nem erősítettek még meg ennyire. Mind a bizánciak, mind a franciák ily foglalatossággal töltötték a nagybőjt java részét.

234 / Ezután a sereg vitézei megbeszélést tartottak, és megvitatták, hogy miként cselekedjenek majd a város bevétele után. Többféle vélemény hangzott itt el, de a tanácskozás végén abban állapodtak meg, hogy ha Isten segítségével beveszik a várost, az összes zsákmányt egy helyre hordják, és illően elosztják maguk között. S ha a város urai lesznek, a franciák és a velenceiek közül kiválasztanak hat-

hat férfiút, akiknek esküt kell tenniük a szentírásra, hogy azt fogják megválasztani császárnak, aki megítélésük szerint a legjobban szolgálja majd ennek az országnak a javát. S akit majd ily módon császárrá választanak, az megkapja mind a városban, mind a másutt szerzett hadizsákmány egynegyedét, valamint a Bukoleón- és a Blakhernai-palotát.* A többi részt pedig kétfelé osztják a velenceiek és a sereg katonái között. Ezután kiválasztanak tizenkét-tizenkét férfiút a legbölcsebb keresztesek és velenceiek közül, avégett, hogy szétosszák a hűbérbirtokokat és -javadalmaikat az emberek között, s hogy meghatározzák a császárnak teendő szolgálataikat.

235 / A franciák és a velenceiek e megállapodást kötötték – s mindkét részről esküt is tettek rá –, azzal a záradékkal, hogy a következő év márciusának végén aki akar, eltávozhat; aki viszont az országban marad, annak olyképpen kell a császárt szolgálnia, amiképp azt majd meghatározzák. Így kötötték meg tehát az egyezséget, és az is elhatároztatott, hogy aki nem tartja be, azt a papok kiátkozzák.

LII

A kereszteseket visszaverik; készülődés az újabb támadásra

236 / Miután jól felszerelték és megerősítették a hajóhadat, minden élelmet a hajókra raktak. A böjt derekát követő csütörtökön mindannyian hajóra szálltak, és a lovakat is felvezették a szállítóhajókra. Mindegyik zászlóaljnak megvoltak a maga hajói, melyek egymás mellett helyezkedtek el, olyképpen, hogy a hadigályák és a szállítóhajók

közrefogták a vitorlásokat. Csodálatos látványt nyújtott a támadásra induló hajóhad, melynek szélessége – könyvünk tanúsítja – mintegy fél francia mérföldre terjedt ki.

237 / Péntek reggel* a vitorlások, a gályák és a többi hajó az említett hadrendben megindultak a város felé, s megkezdődött az igen kemény és heves ostrom. A sereg katonái több helyütt partra szálltak és egészen a várfalakig hatoltak előre; másutt pedig a hajók annyira megközelítették a bástyákat, hogy a tornyokat és a várfalakat védő harcosok meg a létratornyokról támadó keresztetek lán-dzsával támadtak egymásra. A heves és kemény ostrom több mint száz helyütt, s egészen a déli órákig tartott.

238 / De bűneink miatt ostromunkat visszaverték: azokat, akik a gályákból és a szállítóhajókból partra szálltak, rohammal visszaszorították. S tudjátok meg, hogy e napon a mieink vesztesége nagyobb volt, mint a bizánciaké, ami nagy örömmel töltötte el a város védőit. Voltak keresztetek, akik abbahagyták az ostromot, és hajóikon elvonultak, s voltak, akik továbbra is a városhoz közel horgonyoztak le, így aztán kő- és nyílhajító gépeikkel egymást lőtték.*

239 / Este a sereg vezetői és a velencei dózse tanácskozáásra gyűltek össze egy templomban, a túlsó parton, azon az oldalon, ahol korábban táboroztak. A megbeszélésen sokféle vélemény hangzott el; a sereg katonáit nagy aggodalommal töltötte el a szerencsétlen kimenetelű ostrom. Többen azon a véleményen voltak, hogy azon az oldalon kellene ostrom alá venni a várost, ahol nem erősítették meg a várfalakat. A velenceiek azonban – akik jobban ismerték a tengert – azt mondták, hogy akkor a víz lefelé sodorná őket a Szent György-szoroson, és nem tudnák megállítani

hajóikat. Tudjátok meg, hogy voltak, akik azt szerették volna, hogy a víz vagy a szél lefelé sodorja a hajókat a szoroson: az sem volt nekik fontos, hová, csak el tudják hagyni ezt az országot. S ezen nem lehet csodálkozni, hiszen nagy veszélyben forogtak.

240 / A tanácskozáson különféle vélemények hangzottak el, de végül is abban egyeztek meg, hogy másnap, szombaton, és vasárnap egész nap újra megtárgyalják a dolgot, és hétfőn indulnak újabb ostromra. Ezenkívül azt is elhatározták, hogy két-két hajót egymáshoz erősítenek a létratornyuknál. Ily módon két hajóval tudnak támadni egy bástya ellen; látták ugyanis, hogy amikor csak egy hajóval támadtak egy bástyát, mindegyik hajónak igen nehéz dolga volt, minthogy a bástyákat többen védtek, mint amennyien egy létratornyon támadni tudtak. Ez jó gondolat volt, mert két hajó több kárt tehet egy bástyában, mint egy. Amiképpen megegyeztek, úgy is tettek, s a szombatot és a vasárnapot várakozással töltötték.

LIII

A sereg elfoglalja a város egy részét

241 / Murtzuphlosz császár a támadási arcvonal előtti téren ütött tábort hadával, és bíborszínű sátrait is felállíttatta. A dolog ennyiben maradt hétfő reggelig, mikor is a vitorlásokon, gályákon és a szállítóhajókon lévő keresztések felfegyverkeztek. A várost védő bizánciak ezúttal nem féltek annyira a támadóktól, mint először, és olyan magabiztosak voltak, hogy bátran mutatkoztak a várfalakon és a bástyákon. Ekkor elkezdődött a félelmetes és heves ostrom, s

mindegyik hajó támadásba lendült. A csatakiáltások zaja akkora volt, mintha a föld indult volna meg.

242 / Az ostrom sokáig tartott; egészen addig, míg a mi Urunk nagy szelet nem támasztott, a boreászt,* mely a vitorlás hajókat és a hadigályákat közelebb sodorta a parthoz, mint ameddig először jutottak. S ekkor két egymáshoz erősített hajó – az egyiket Zarándoknak, a másikat Paravisnak hívták – olyannyira megközelítette az egyik bástyát – a Zarándok az egyik, a Paravis a másik oldalról (aszerint, ahogyan Isten és a szél kormányozta őket) –, hogy a Zarándok létratornya elérte a bástya fokát. Egy velencei és egy francia lovag, akit André Durboise-nak hívtak, azon nyomban átugrott a bástyára, ahová azután többen is követték őket, a bástya védői pedig megfutamodtak és elmenekültek.

243 / Ezt látván, a szállítóhajókon érkező lovagok partra szálltak, ostromlétrákat támasztottak a vár falához, és rohammal feljutva a várfal tetejére, legalább négy bástyát foglaltak el. A többiek is egymással versengve ugráltak ki a vitorlásokból, a gályákból és a szállítóhajókból. Legalább három kaput betörték, és behatoltak a vár belsejébe. Majd partra szálltak, s egyenesen Murtzuphlosz császár táborá ellen indultak. A görög zászlóalj a császár sátrai előtt sorakoztak fel, s midőn megpillantották a lóháton közeledő lovagokat, megfutamodtak, akárcsak uruk, aki a város utcáin át a Bukoleón-palotába menekült.

244 / Nagyon sok bizánci esett el itt, s a mieink harci méneket, paripákat, öszvéreket és egyéb javakat zsákmányoltak. Rengeteg volt a halott és a sebesült. A bizánci főemberek nagy része a Blakhernai-kapu felé menekült.

Késő este volt már, és a sereg katonái igencsak belefáradtak a harcba és az öldöklésbe. Konstantinápoly egyik nagy térére gyűltek össze, és úgy döntöttek, hogy a már elfoglalt várfalak és bástyák közelében táboroznak le. Nem hitték ugyanis, hogy a várost, népével, hatalmas templomaival és palotáival együtt egy hónap leforgása alatt elfoglalhatják. Amint határoztak, úgy is cselekedtek.

LIV

Murtzuphlosz menekülése; Konstantinápolyban újabb tűzvész pusztít

245 / A sereg katonái tehát a várfalak és a bástyák alatt, hajóik közelében táboroztak le. Balduin, Flandria és Hainaut grófja elfoglalta Murtzuphlosz császár elhagyott bíborszínű sátrait, Henrik, a fivére a Blakhernai-palota előtt, Montferrati Bonifác őrgróf pedig, alattvalóival együtt, a város legsűrűbben lakott negyede mellett állította fel sátrait. Ekképpen ütött tábor a sereg, mely a virágvasárnapot megelőző hétfőn* foglalta el Konstantinápolyt. Louis-t, Blois és Chartrain grófját egész télen át negyednapos láz gyötörte, s nem tudott fegyverbe állni. Tudjátok meg, hogy nagy kárára volt ez a seregnek, mert a gróf igen jó lovag volt. Az egyik szállítóhajón feküdt betegen.

246 / A sereg elcsigázott harcosai ezt az éjszakát pihenéssel töltötték. Murtzuphlosz császár azonban nem pihent: összes alattvalóját egybegyűjtötte, s azt mondta nekik, hogy támadásra készül a franciák ellen. De másként cselekedett; a keresztesektől lehető legtávolabb eső utcákon keresztül az Aranykapunak nevezett kijáráthoz lovagolt, és

kiszökött a városból. Aki tehette, vele szökött, s minderről a kereszties sereg vitézei mit sem tudtak.

247 / Ezen az éjszakán Montferrati Bonifác őrgróf táborában közelében, nem tudom, miféle emberek – a görögök támadásától tartva – tüzet gyújtottak maguk és a bizánciak között. Ettől azonban heves tűzvész keletkezett, amely egész éjszaka és másnap egészen estig pusztított a városban. Ez már a harmadik tűzvész volt, mely a franciák ideérkezése óta Konstantinápolyban pusztított. S több ház égett le, mint amennyi a francia királyság három legnagyobb városában együttvéve található.

248 / Ez az éjszaka is elmúlt, és eljött a nappal, egy keddi nap reggele. Ekkor a sereg minden harcosa, a lovak és a közvitézek egyaránt fegyvert ragadtak, és csatlakoztak zászlóaljukhoz. Elhagyták táborhelyüket, s most az előzőnél is nagyobb ellenállásra számítottak; nem is sejtették, hogy a bizánci császár az éj leple alatt elmenekült a városból. Végül senkit sem találtak, aki szembeszállt volna velük.

LV

A keresztiesek az egész várost birtokukba veszik

249 / Montferrati őrgróf végiglovagolt a tengerparton, s egyenesen a Bukoleón-palotához ment. Mikor odaért, átadták neki a palotát, kegyelmére bízván a benne lévők életét. Az őrgróf számos előkelő hölgyet talált a palotában, akik mind ide menekültek. Közöttük volt Franciaország királyának nővére, aki bizánci császárné volt,* Magyarország királyának nővére, aki szintén császárné

volt,* és sok más főrangú hölgy. Mondanunk sem kell, hogy megszámlálhatatlanul sok kincs is volt a palotában.

250 / Amiképpen ezt a palotát Montferrati Bonifác örgróf rendelkezésére bocsátották, a Blakhernai-palotát Henriknek, Balduin, Flandria grófja fivérének adták át, s a bent lévők életét kegyelmére bízta. Az itt talált kincsek sokaságukkal nem maradtak el a Bukoleón-palota kincseitől. Mindkét nagyúr az embereiből őrséget állított palotájában, őrizetükre bízva a kincseket. A többi keresztes elárasztván a várost, nagy zsákmányra tett szert, s oly nagy volt ez a zsákmány, hogy senki nem tudná elsorolni: arany, ezüst, arany- és ezüstneműk, drágakövek, atlaszkelmék, selyemruhák, mókusprém és hermelin bundák, s mindenféle drága holmi, melyekhez foghatót sehol másutt nem találni. És Geoffroy de Villehardouin, Champagne marsallja az igazsághoz híven tanúsíthatja, hogy mióta a világ világ, egyetlen városban sem tettek még szert ekkora zsákmányra.

251 / Mindenki abban az épületben szállt meg, amelyik néki tetszett, és igen sok ház közül lehetett választani. Ekképpen talált szállást a zarándokok és a velenceiek selege. S végtelen nagy örömet éreztek ama szerencse és dicsőség miatt, melyben Isten részesítette őket; mert akik eddig ínséget szenvedtek, azokat most pompa és gazdagság vette körül. Ily módon a virágvasárnapot,* majd az ezt követő húsvétvasárnapot is ebben a nagy boldogságban és bőségben töltötték. És joggal dicsérhették az Urat: mert együttvéve nem több, mint húszezer harcossal és Isten segítségével négysszázezer vagy még ennél is több embert kerítették hatalmukba a föld legnagyobb és legjobban megerősített városában.

252 / Ezután a sereg vezére, Montferrati örgróf, a francia főurak és a velencei dózse a sereg minden katonája előtt kihirdették, hogy – amiként korábban elhatározták és kiátkozás terhe alatt esküvel is fogadták – az összes javakat egybe kell gyűjteni. A helyeket három templomban jelölték ki, és ide a legbecsületesebb franciákból és velenceiekből öröket állítottak. S mindenki hozzálátott a hadizsákmány összegyűjtéséhez és egybehordásához.

253 / Némelyek mindent odaadtak, mások azonban nem teljesítették kellőképpen a parancsot. Minthogy minden rossznak forrása, a pénzsóvárság itt is jelen volt, a mohók és kapzsik egyre több holmit tartottak maguknál, amiért a mi Urunk egyre kevésbé szerette őket. Magasságos ég! Mily becsületesek voltak mind ez ideig! Isten többször is bizonyosságát adta, hogy minden dolgukban mellettük áll, és mindenki másnál magasabbra emeli őket. De nemegyszer a jók szenvednek kárt a rosszak miatt.

254 / Összegyűjtötték tehát a pénzt és a zsákmányt; de tudjátok meg, hogy nem szolgáltattak be mindent, sokan, dacolva a pápai kiátkozással, maguknál tartották a zsákmány egy részét. Amit a templomokban egybegyűjtöttek, azt a franciák és a velenceiek – korábban kötött egyezségük értelmében – egyenlő arányban elosztották egymás között. S tudjátok meg, hogy miután az elosztás megtörtént, a keresztesek a maguk részéből ötvenezer ezüstmárkát fizettek ki a velenceieknek, és mintegy százezer márkát pe-

dig szétoztottak a katonák között. S tudjátok, miképpen? Két gyalogos vitéz kapott annyit, mint egy lovas vitéz, és két lovas vitéz pedig annyit, mint egy lovag. És tudjátok meg, hogy rangjára vagy érdemeire való tekintettel senki nem kapott többet, mint amennyi elhatározott és megállapított, hacsak ezen kívül nem rabolt még magának.

255 / Ami a rablásokat illeti, tudjátok meg, hogy akikre azt rábizonyították, azok fölött szigorú ítéletet mondtak, és sokat felakasztottak közülük. Saint-Pol gróf egyik lovagját pajzsával a nyakában felakasztatta, mert az nem szolgáltattott be mindent. A köz- és főemberek közül is sokan tartottak maguknál értékeket, de erre nem derült fény. Képzehetitek, mekkora volt a zsákmány, ha az elrabolt értékek és a velenceiek része nélkül is mintegy négy-százezer ezüstmárkát és legalább tízezer hátaslovat gyűjtöttek össze szerszámostul. A Konstantinápolyban szerzett hadizsákmányt tehát ekképpen osztották el.

LVII

Balduint, Flandria grófját császárrá választják

256 / Ezután tanácskozásra gyűltek össze, és a sereg közös akarata az volt, hogy – amiként elhatározott – válasszanak császárt. Addig tanácskoztak, míg végül egy másik napot jelöltek ki, hogy azon a napon kiválasszák azt a tizenkét személyt, akiknek majd meg kell választaniuk a császárt. S nyilvánvaló, hogy ily magas méltóságra, mint a bizánci császáré, sok jelölt és önjelölt akadt. De nagy vita Balduin, Flandria és Hainaut grófja, valamint Montferrati

Bonifác örgróf miatt támadt; mindenki azon a véleményen volt, hogy kettejük közül kerül majd ki a császár.

257 / Mikor a sereg legkiválóbbjai látták, hogy a vitézek vagy az egyiket, vagy a másikat támogatják, megbeszélésre gyűltek össze, és így szóltak: „Jó urak! Ha e két nagyúr közül az egyiket császárrá választjuk, a másik olyan féltékeny lesz, hogy összes alattvalójával együtt elvonul innen. Ez pedig az ország vesztét okozhatja; majdnem így veszett el Jeruzsálem, amikor meghódították, és Bouillon Gottfriedet királlyá választották. Ezt látván, Saint-Gilles grófját* oly nagy irigység fogta el, hogy a többi bárót, és akiket csak tudott, arra próbálta rávenni, hagyják el a sereget. És sokan el is távoztak, s oly kevesen maradtak Jeruzsálemben, hogy ha Isten nem óvta volna őket, az egész ország elveszett volna. Ezért vigyáznunk kell, nehogy benünket is hasonló baj érjen.

258 / Keressünk tehát olyan megoldást, amivel mindkettőjüket itt tarthatjuk. Hogy kettejük közül bármelyiket akarja is Isten császárrá választatni, a másik is elégedett legyen. Ez akkor lehetséges, ha az, akit majd császárrá választanak, a másiknak adományozza a Szent György-szoroson túli, Törökország felé eső összes földterületet, valamint a Görög-szigetet, s ez utóbbi hűbérese lesz a császárnak. Ily módon mindkettőjüket itt tudjuk tartani.” Amiként határoztak, úgy is cselekedtek. S ebbe a megoldásba mindkét főúr szívesen beleegyezett. Elérkezett a nap, amikor tanácskozásra gyűltek össze, hogy kiválasszák a tizenkét személyt, hatot az egyik, hatot a másik táborból.* S akiket kiválasztottak, esküt tettek a szentírásra, hogy legjobb tudásuk és hitük szerint azt fogják császárrá választani.

tani, aki a legeredményesebben és legjobban kormányozza majd a birodalmat.

259 / Kiválasztották tehát a tizenkét személyt, és kitűzték a császárválasztás napját is. Ezen a napon a bárók egy fényes palotában, a világ egyik legszebb épületében gyülekeztek, ott, ahol a velencei dózse szállása volt. Hihetetlenül sokan gyűltek össze a palota előtt; mindenki látni akarta, kit választanak császárrá. Majd hívták azt a tizenkét személyt, akire a választás hárult, és a palotában lévő díszes kápolnába vezették őket. Kívülről rájuk zárták az ajtót, hogy senki ne juthasson be hozzájuk. A bárók és a lovagok egy különálló nagy terembe vonultak vissza.

260 / A választás addig tartott, míg egyetértésre nem jutottak. Közös megegyezéssel egyik társukat, Névelon soissons-i püspököt jelölték ki szóvivőnek, majd a kápolnából kijöve abba a terembe mentek, ahol a velencei dózse és a bárók váraoztak. Képzeltetik, mily tekintettel nézett rájuk az a sok ember, aki a választás eredményét várta. S a püspök úgy, ahogyan a többiek megbízták, ismertette a választás eredményét, ekképpen szólván a bárókhoz: „Nemesurak! Istennek hála, egyetértésre jutottunk a császár személyét illetően. Mindannyian megesküdtetek, hogy akit mi császárrá választunk, azt ti is császárotokként tisztelitek, és ha valaki a leendő uralkodó ellen szegülne, akkor segítségére siettek. Ebben az órában,* mikor Krisztus urunk született, megnevezzük tehát e személyt: BALDUIN, FLANDRIA ÉS HAINAUT GRÓFJA.”

261 / Örömteli kiáltások harsantak a palotában, és a császárt egy közeli templomba vitték. Montferrati Bonifác érgróf az első között kísérte oda, és a lehető legnagyobb tisztelettel vette körül. Ekképpen választották meg csá-

szárrá Balduint, Flandria és Hainaut grófját, és koronázása napját a húsvét utáni harmadik hétre tűzték ki. Képzeltetik, mennyi drága ruhát készítettek erre az alkalomra, s nem ok nélkül.

LVIII

*Montferrati Bonifác feleségül veszi Izsák özvegyét,
és Balduin megkoronázása után megkapja
a thesszalonikéi királyságot*

262 / Montferrati Bonifác örgróf még a koronázás előtt feleségül vette Izsák császár özvegyét, Magyarország királyának nővérét. Ez idő tájt hunyt el a sereg egyik legtekin-
télyesebb nagyura, Eudes de Champlitte, a champagne-i, akit fivére, Guillaume és barátai igen meggyászoltak és megsirattak. Nagy tisztességgel az Apostolok templomában temették el.

263 / Közledett a koronázás időpontja,* és Balduin császárt nagy tiszteletadás és öröm közepette koronázták meg az Úr 1204. esztendejében, a Hagia Sophia-székesegyházban. Mondanunk sem kell, hogy a bárók és a lovagok a tőlük telhető legnagyobb ünneplésben részesítették a császárt, Montferrati Bonifác örgróf, valamint Louis, Blois és Chartrain grófja pedig hűbérurukként tisztelték. Az örömteli koronázási ünnepség után a császár díszes menet élén átvonult a Bukoleón-palotába, melynél pompásabbat emberfia még nem látott. Az ünnepség elmúltával a császár hozzálátott az államügyek intézéséhez.

264 / Montferrati Bonifác örgróf azt kérte tőle, hogy korábbi ígéretét teljesítendő, adományozza néki a Szent György-szoroson túli, Törökország felé eső területeket,

valamint a Görög-szigetet.* A császár elismerte a kérés jogosságát, és kijelentette, hogy készséggel teljesíti. Mikor Montferrati őrgróf látta, hogy a császár ily jóindulatúan kész teljesíteni ígéretét, azt kérte tőle, hogy a szóban forgó területek fejében adományozza néki a thesszalonikéi királyságot, minthogy az sógora, a magyar király szomszéd-ságában fekszik.

265 / Hosszasan és több oldalról megtárgyalták a kérést, de a tárgyalás eredménye végül is az lett, hogy a császár Bonifác őrgrófnak adományozta a thesszalonikéi királyságot, az őrgróf pedig vazallusi hűségéről biztosította a császárt. Az egész seregben nagy volt az öröm, mert az őrgróf a világ egyik legtekintélyesebb lovagja volt, és bőkezűségért mindenki másnál jobban szerették a lovagok. Így tehát – miként elbeszéltük – Montferrati őrgróf a császárság területén maradt.

LIX

Balduin Murtzuphlosz ellen vonul

266 / Murtzuphlosz császár még négy napra sem távolodott el Konstantinápolytól. Magával vitte a császárnét, Alexiosz császár hitvesét* – Alexiosz már korábban elmenekült Konstantinápolyból – és leányát. Alexiosz Mozsünopoliszban volt, alattvalóival együtt, és az ország nagy részét még hatalmában tartotta. A bizánci főurak ekkor több részre szakadtak; egy részük átkelt a Szent Györgyszoroson, és a Törökország felé eső oldalra ment, ahol – akárcsak korábban a birodalom többi vidékén, birtoka közelében – itt is akkora földet szerzett magának, amekkorát csak akart.

267 / Murtzuphlosz hamarosan elfoglalt egy Csorlu nevezetű várost,* amely Balduin császár hűbértirtoka volt. Bevette és kifosztotta a várost, mindent elrabolt, amit csak talált. Mikor Balduin császár ennek hírére vette, tanácskozást tartott a bárókkal és a velencei dózséval. A tanácskozáson abban egyeztek meg, hogy a császár a nemrég elfoglalt és görögök lakta Konstantinápolyban helyőrséget hagy, hogy azt biztonságban tudhassa, és seregével az ország meghódoltatására indul.

268 / A döntés meghozatala után összehívták a sereget, hogy kijelöljék azokat, akik Konstantinápolyban maradnak, s azokat, akik Balduin császár seregével hadjáratra indulnak. Konstantinápolyban maradt Louis, Blois és Chartrain grófja, aki még nem épült fel betegségéből, valamint a velencei dózse. A város őrizetét a Blakhernai- és a Bukoleón-palotában maradó Conon de Béthune-re, Geoffroy champagne-i marsallra, a provins-i Milon le Brébant-ra, valamint Manassier de l'Isle-re és katonáira bízta. Az összes többi vitéz pedig készülődni kezdett, hogy hadba induljon a császárral.

269 / Mielőtt azonban Balduin császár elhagyta volna Konstantinápolyt, parancsára Henrik fivére mintegy száz jó lovaggal útra kelt, és városról városra lovagolt. S ahány városban csak járt, a lakosok mindenütt hűséget fogadtak a császárnak. Így érkezett el egy nagyon szép és gazdag városba, Drinápolyba, melynek lakói szívesen fogadták, és ők is hűséget esküdtek a császárnak. Henrik megszállt a városban vitézeivel, és Balduin császár megérkezéséig ott is maradt.

*Murtzuphlosz Alexioszhoz, Izsák fivéréhez menekül,
aki megvakíttatja*

270 / Midőn Murtzuphlosz császár értesült a franciák közeledéséről, nem volt bátorsága bevárni őket, hanem tovább menekült, és két-három napi járásra mindig előttük járt. Így érkezett el Moszünopolisz alá; ebben a városban tartózkodott Alexiosz császár. Murtzuphlosz azzal az üzenettel küldte el hozzá követeit, hogy mindenben támogatni fogja és teljesíti akaratát. Alexiosz császár azt válaszolta néki, hogy úgy fogadja, mint saját fiát, és hogy leányát feleségül kívánja adni hozzá. Murtzuphlosz tábort vert Moszünopolisz alatt, és sátraid is felállíttatta, Alexiosz a városban szállt meg. Ezután megbeszélést tartottak, és Alexiosz Murtzuphloszhoz adta leányát, majd szövetségre léptek egymással, mondván, hogy ezentúl egy akaraton lesznek.

271 / Nem tudom, hány napot töltöttek el így, egyikőjük a táborban, a másik pedig a városban, míg egy napon Alexiosz császár lakomára hívta Murtzuphloszt, mondván, hogy utána együtt mennek majd a fürdőbe. Ahogy megállapodtak, úgy is cselekedtek. Murtzuphlosz egyszerűen, csekély kísérettel érkezett Alexiosz házához, s amikor már bent volt, Alexiosz az egyik terembe hívatta, ahol a földre tepertette, és hitszegő módon megvakíttatta. Lám, ilyen emberek uralkodnak egy ország fölött, vagy veszejtik el azt, kik ekkora kegyetlenséggel támadnak egymásra! Mi-

kor Murtzuphlosz katonái megtudták, mi történt, szétszóródtak és futásnak eredtek, ki merre látott; voltak közülük, akik Alexiosz császár elé járultak, s mint uruknak hűséget fogadtak neki és szolgálatába szegődtek.

LXI

Balduin Alexiosz ellen vonul, és Montferrati Bonifác is csatlakozik hozzá

272 / Ekkor Balduin császár seregével elhagyta Konstantinápolyt, és addig lovagolt, míg Drinápolyba nem érkezett, ahol Henrik fivérével és annak kíséretével találkozott. Amerre csak ment, az ország népe mindenütt hűséget fogadott és behódolt neki. Útközben érte a hír, hogy Alexiosz császár megvakíttatta Murtzuphloszt. A császár seregében sokat beszéltek erről egymás között, s végül kijelentették, hogy az ilyen embereknek, akik ily hitszegő módon elárulják egymást, nincs joguk egy ország fölött uralkodni.

273 / Balduin császár ekkor úgy határozott, hogy egyenesen Moszünopoliszba, Alexiosz császárhoz indul. A drinápolyi görögök, mint uruktól, azt kérték tőle, hogy ha útra kel, hagyjon helyőrséget a városban Johannitza, Valachia és Bolgária királya miatt, aki gyakran viselt hadat ellenük. Balduin császár egy vitéz és kiváló flandriai lovagot, Eustache de Saubruic-ot hagyta Drinápolyban, negyven jó lovaggal és száz lovas vitézzel együtt.

274 / Így hagyta el Balduin császár Drinápolyt, és Moszünopolisz felé indult, ahol – úgy vélte – találkozhat Alexiosz császárral. Amerre csak ment, minden föld a fennhatósága alá került. Midőn Alexiosz tudomást szerzett Bal-

duin közeledéséről, elhagyta Moszünopoliszt és elmene-
kült. Balduin császár eközben Moszünopolisz elé érkezett;
az ottani lakosok elébe járultak, és városukat kegyelmébe
ajánlották.

275 / Balduin császár úgy határozott, hogy bevárja Bo-
nifácot, Montferrat örgrófját, aki még nem érkezett meg
a sereghez, mert nem tudott oly gyorsan haladni, mint a
császár: magával vitte ugyanis hitvesét, a császárnét. Boni-
fác addig lovagolt, míg Moszünopolisz alá, a folyóhoz nem
érkezett; itt tábort ütött, és felállította sátrait. Másnap fel-
kereste Balduin császárt, és ígérete teljesítését kérte tőle.

276 / „Felséges úr! – szólt Bonifác. – Az a hír érkezett
hozzám Thesszalonikéből, hogy az ottani lakosok szívesen
urukká fogadnak engem. Minthogy ezt a földet tőled kap-
tam, a hűbéresed vagyok: ezért most azt szeretném kérni
tőled, bocsáss el, hogy elfoglalhassam birtokomat. Ha
enyém lesz a város és a thesszalonikéi királyság, élelemmel
térek vissza hozzád és kész leszek teljesíteni parancsaidat.
Ne akard országom romlását; ha néked is úgy tetszik, in-
duljunk inkább együtt hadba Johannitza, Valachia és Bol-
gária királya ellen, aki jogtalanul tartja uralma alatt az or-
szág nagy részét.”

*Szakítás Balduin és Bonifác között;
egyikőjük Thesszalonikébe, a másik Didümoteikhónba indul*

277 / Nem tudom már, kinek a tanácsára, a császár azt válaszolta, hogy ő mégis inkább Thesszalonikébe óhajt menni, hogy egyéb ügyeit elintézzé ebben az országrészben. „Felség! – szolt Bonifác, Montferrat őrgrófja. – Mint-hogy egyedül is el tudom foglalni országomat, arra kérlek, ne jöjj oda; ha pedig mégis országom területére lépsz, nem hiszem, hogy ezzel javamat akarnád. S tudd meg, hogy ez esetben nem tartok veled, hanem elválok tőled.” Balduin császár azt felelte, hogy ő mindezek ellenére Thesszalonikébe fog menni.

278 / Ó, jaj! Milyen rossz tanácsot adtak mindkettőjüknek, s mily nagy bünt követtek el azok, akik ezt a viszályt okozták! Ha Isten nem könyörült volna meg rajtuk, mindazt elveszítették volna, amit eddig szereztek, s nagy veszedelemnek tették volna ki a keresztényeket! Ily sajnálatos módon vált el egymástól Balduin bizánci császár és Bonifác, Montferrat őrgrófja, akiknek rossz tanácsot adtak.

279 / Balduin császár – miként elhatározta – kíséretével és seregével Thesszaloniké felé lovagolt. Bonifác, Montferrat őrgrófja pedig egy nagy csapat jó vitézzel visszafordult. Vele tartott Jacques d’Avesnes, Guillaume de Champlitte, Hugues de Coligny, Berthold, Katzellenbogen grófja, valamint a német császárságból jött lovagok többsége, akik az őrgróf oldalán álltak. Így érkezett el az őrgróf egy igen szép, erős és hatalmas várhoz, melyet Didümo-

teikhónnak neveznek.* A várat egy helybéli görög átadta néki, s az ōrgróf helyőrséget állított fel itt. Ekkor a görögök – a császárné befolyására – néhány nap leforgása alatt az egész országrészben Bonifác mellé álltak, és elismerték fennhatóságát.

280 / Balduin császár továbblovagolt Thesszaloniké felé, és Khrisztopolisz várához érkezett, mely a föld egyik legnagyobb erőssége volt. Miután a várat átadták a császárnak, lakói hűséget fogadtak néki. Ezután a császár egy Blankiön nevezetű erős és hatalmas várhoz érkezett; ezt a várat is átadták néki, s a várlakók itt is biztosították hűségükről. Innen egy erős és gazdag városba, Szerreszbe lovagolt, mely ugyancsak behódolt néki és elismerte fennhatóságát, a város népe pedig hűséget fogadott néki. Majd továbblovagolt Thesszalonikébe; a város alatt tábort ütött, és három napig várakozott. A helybéliek azzal a feltétellel adták át néki városukat – mely ez idő tájt a kereszténység egyik legszebb és leggazdagabb városa volt –, hogy a bizánci császárok törvényei és szokásai szerint fog uralkodni az országban.

LXIII

*A keresztetek követeket küldenek Bonifáchoz,
aki felhagy Drinápoly ostromával*

281 / Mialatt Balduin császár Thesszaloniké alatt várakozott, s míg ez az országrész is behódolt néki, Montferrati Bonifác ōrgróf vitézeivel és azzal a nagyszámú göröggel, akik oldalára álltak, Drinápoly alá vonult, a város körül felállította sátrait és ostromolni kezdte Drinápolyt. A várat Eustache de Saubruic védelmezte, azokkal a katonákkal,

akiket a császár hagyott a városban. A katonák felmentek a várfalakra meg a bástyákra, és felkészültek a védekezésre.

282 / Ekkor Eustache de Saubruic két hírnököt küldött lóhalálában Konstantinápolyba. A hírvivők, miután a velencei dózse, Louis gróf és mindazok elé járultak, akik Balduin császár parancsára a városban maradtak, átadták Eustache de Saubruic üzenetét; azt, hogy a császár és az őrgróf összekülönbözött egymással, s hogy az őrgróf – miután elfoglalta Didümoteikhónt, a rhómaniai birodalom egyik legerősebb és leghatalmasabb várát – ostrom alá vette Drinápolyt is. A Konstantinápolyban maradt lovagok felindultan vették tudomásul e híreket, mert joggal hihették, hogy összes eddigi hódításuk elveszett.

283 / Ekkor a velencei dózse, Louis, Blois és Chartrain grófja, valamint azok a főurak, akik Konstantinápolyban maradtak, egybegyűltek a Blakhernai-palotában. Nagyon nyugtalanok és felindultak voltak, és ugyancsak szidalmazták azokat, akik viszályt szítottak a császár és az őrgróf között. A velencei dózse és Louis gróf Geoffroy de Villehardouint, Champagne marsallját kérte fel, hogy menjen el Drinápolyba, és próbáljon meg véget vetni ennek a háborúságnak, minthogy őt az őrgróf mindig szívesen látta, és úgy vélték, bárki másnál nagyobb befolyást tehet rá. Kérésüknek és a szükségnek engedelmeskedve Villehardouin szívesen vállalkozott az útra, és magával vitte Manassier de l'Isle-t, a sereg egyik legjobb és legmegbecsültebb lovagját.

284 / Elindultak tehát Konstantinápolyból, és addig lovagoltak, míg az ostromlott Drinápoly alá nem érkeztek. Midőn az őrgróf hírét vette érkezésüknek, elhagyta táborát és elébük ment. Vele ment Jacques d'Avesnes, Guillaume

de Champlitte, Hugues de Coligny és Othon de la Roche; ők voltak az őrgróf tanácsának első emberei. Az őrgróf tisztelettel és szívesen fogadta a követeket.

285 / Geoffroy marsall, akit az őrgróf különösen kedvelt, a szemére hányta, hogy elfoglalta a császár birtokát, és támadást indított alattvalói ellen Drinápolyban, ahelyett hogy értesítette volna a Konstantinápolyban maradt lovagokat, akik elégtételt szolgáltatnak volna néki, ha a császár bármiféle jogtalanságot követett el ellene. Az őrgróf igyekezett tisztázni magát, mondván, hogy azért cselekedett így, mert a császár igazságtalanul járt el vele szemben.

286 / Geoffroy, Champagne marsallja, Isten és az őrgróf oldalán álló bárók segítségével addig fáradozott, míg Bonifác – aki őt nagyon kedvelte – biztosította, hogy rábízta magát a velencei dózse, Louis, Blois és Chartrain grófja, Conon de Béthune, valamint Geoffroy de Villehardouin marsall döntésére, akik jól ismerték kettőjük egyezségét.* Így jött létre a fegyvernyugvás az ostromlók és a város védői között.

287 / Tudjátok meg, hogy mind az ostromlók, mind a város védői – akik egyaránt békét óhajtottak – Geoffroy de Villehardouin marsallnak, valamint Manassier de l'Isle-nek hálájukat és köszönetüket fejezték ki távozásukkor. Amilyen boldogok voltak a franciák, olyannyira le voltak sújtva a görögök, akik azt szerették volna, ha háborúság és viszály dúl a keresztések között. Így maradt abba Drinápoly ostroma; az őrgróf pedig katonáival visszatért Didümoteikhónba, hitveséhez, a császárnéhoz.

A keresztesek üzenete Balduinhoz. Több lovag halála

288 / A követek visszatértek Konstantinápolyba, és számot adtak róla, hogy mit végeztek. A velencei dózse, Louis gróf és a többi nemesúr nagyon örvendezett, hogy az őgróf rájuk hallgatott és beszűntette az ostromot. Ekkor levelet írtak, és jó hírvivőkkel elküldték Balduin császárnak. Tudatták a császárral, hogy az őgróf engedett kérésüknek, és kötelezte magát a béke megtartására, s most őt is arra kérik, hogy teljesítse kérésüket – mert semmiképpen nem tűrnék el a háborúságot –, és az őgrófhhoz hasonlóan kötelezze magát, hogy kívánságuk szerint fog cselekedni.

289 / Ezalatt Balduin császár elvégezte elintézendő ügyeit Thesszaloniké környékén, s mielőtt útra kelt volna, Renier de Mons, egy kiváló és vitéz lovag vezetése alatt helyőrséget hagyott a városban. Ekkor ért el hozzá a hír, hogy az őgróf bevette Didümoteikhónt, a vár környékén nagy földterületet elhódított tőle, Drinápolyban pedig ostromot indított alattvalói ellen. A hír hallatára Balduin császár nagy haragra gerjedt, s úgy határozott, hogy késlekedés nélkül Drinápoly felmentésére indul, és a lehető legnagyobb kárt okozza az őgrófnak. Magasságos ég! Kis híján mekkora baj származott ebből a viszályból! Ha Isten nem állította volna helyre a rendet, a kereszténységre a pusztulás várt volna.

290 / Balduin császár tehát visszafordult Thesszaloniké alól. Míg a város alatt állomásozott, nagy szerencsétlenség

érte seregét: számos vitéze megbetegedett, és ágyynak dőlt. Sokan közülük azokban a kastélyokban maradtak, melyekben útközben a császár megszállt; nem tudtak továbbmenni, sokakat pedig hordágyon szállítottak, s csak nagy ügyvel-bajjal tudtak előrehaladni velük, és Szerreszben sokan meg is haltak közülük. Itt lelte halálát Jean de Noyon magiszter, Balduin császár kancellárja, egy kiváló és tudós klerikus, aki nagyon sokszor lelket öntött a sereg katonáiba, midőn Isten igéjét hirdette nékik, amihez oly nagy-szerűen értett. S tudjátok meg, hogy halála nagyon elszomorította a sereg legjobb vitézeit.

291 / Nem sokkal később ismét nagy szerencsétlenség szakadt rájuk: meghalt Pierre d'Amiens, egy tekintélyes nagyúr és vitéz lovag. Igencsak meggyászolta őt unokafivére, Hugues de Saint-Pol gróf, s halála a sereg minden vitézét mélyen lesújtotta. Ezután Girard de Mancicourt, egy igen nagybecsült lovag is meghalt, valamint Gilles d'Aunoi is, és sok más jó vitéz. Ezen az úton negyven lovag pusztult el, miáltal a sereg erősen meggyengült.

LXV

Balduin válasza a keresztések üzenetére

292 / Balduin császár útközben találkozott azokkal a követekkel, kiket a Konstantinápolyban maradt főurak küldtek hozzá. Az egyik követ Louis blois-i gróf földjéről való lovag és a gróf hűbérese volt: Bègue de Fransures-nek hívták, ügyes és ékesszóló vitéz volt. Igen határozottan adta elő ura és a többi főúr üzenetét, ekképpen szólván:

293 / „Felséges úr! A velencei dózse, Louis gróf, az én

uram, és a Konstantinápolyban maradt nemes lovagok üdvözlétüket küldik néked, mint uruknak, és panaszt emelnek Istennél és nálad azok ellen, akik viszályt szítottak közötted és Montferrati őrgróf között; ezek kis híján a kereszténység romlását okozták, és igen rosszul tetted, hogy hitél nekik. Azt üzenik néked, hogy az őrgróf döntésükre bízta magát a közötted és közöttte kialakult viszályt illetően, s most, mint uruktól, azt kérik tőled, hogy te is bízd magad határozatukra, és kötelezd magad annak megtartására. Mert azt üzenik, hogy semmiképpen nem tűrnék a háborúságot.”

294 / Balduin császár összehívta tanácsát, a követeknek pedig azt mondta, hogy választ fog adni az üzenetre. A császár tanácsában sokan voltak, akik segédkeztek a viszály kiobbantásában, s akik nagy sértésnek tartották a konstantinápolyi urak üzenetét, ezek ekképpen szóltak: „Felség! Ím, hallottad, azt üzenik néked, nem tűrnék, hogy elégtételt végy ellenfeleden. Úgy tűnik, ha nem aszerint cselekszel, amiként kérik tőled, ellened szegülnek.”

295 / Sok goromba szó hangzott el ekkor, de végül a tanácskozás eredménye az lett, hogy a császár – nem akarván elveszíteni a velencei dózse, Louis gróf és a Konstantinápolyban maradt többi főúr támogatását – így válaszolt a hírvivőnek: „Nem kötelezem magam arra, hogy rájuk hagyatkozom döntésemben; de mindenesetre úgy megyek vissza Konstantinápolyba, hogy semmit sem teszek az őrgróf ellen.” Így tért vissza Balduin császár Konstantinápolyba – s az üdvözlésére siető főurak és vitézek, mint urukat, nagy tisztelettel fogadták.

296 / Nem telt el négy nap, és a császár előtt világossá vált, hogy rossz tanácsot adtak néki, akik összevesztették az örgróffal. Ekkor a velencei dózse és Louis gróf így szólott hozzá: „Felség! Arra szeretnénk kérni, hogy te is bízd magad döntésünkre, amiként az örgróf tette.” S a császár azt válaszolta, hogy szívesen eleget tesz kérésüknek. Ezután kiválasztották a követeket, akiket az örgrófhoz küldtek, hogy Konstantinápolyba hívják. Az egyik követ Gervais du Châtel, a másik Renier de Trit, a harmadik pedig Geoffroy, Champagne marsallja volt, s a velencei dózse is elküldte velük két alattvalóját.

297 / A követek addig lovagoltak kisebb megszakításokkal, míg Didümoteikhónba nem érkeztek, ahol sok jó vítéz társaságában találták az örgróft és hitvesét, a császárnét, s elmondták néki, mi járatban vannak. Geoffroy marsall arra kérte az örgróft, hogy ígéretéhez híven menjen velük Konstantinápolyba, hogy azok kívánsága szerint, akikre ez ügyben rábízta magát, kibéküljön a császárral. Oltalmukat felajánlva, azt mondták, készek elkísérni őt és mindazokat, akik vele tartanak.

298 / Az örgróf tanácskozássra vonult vissza embereivel. Voltak, akik egyetértettek azzal, hogy Konstantinápolyba menjen, s voltak, akik megpróbálták lebeszélni róla. A tanácskozás eredménye végül az lett, hogy az örgróf száz lovagot vitt magával. S addig lovagoltak kisebb megszakításokkal, míg a városba nem érkeztek, ahol nagy örömmel

fogadták őket. Louis, Blois és Chartrain grófja, valamint a velencei dózse sok más vitézzel az őrgróf üdvözlésére sietett, aki nagy szeretetnek örvendett a sereg katonái között.

299 / Ezután tanácskozásra gyűltek össze, és megtárgyalták Balduin császár és Bonifác őrgróf egyezségét. Thesszalonikét és a környező földeket Bonifácnak adományozták, azzal a feltétellel, ha az általa elfoglalt Didümoteikhont átadja Geoffroy champagne-i marsallnak. És Geoffroy ígéretet tett néki, hogy mindaddig, amíg meghatalmazott hírvivő vagy pecsétes levél nem érkezik hozzá, hírül adván, hogy az őrgróf elfoglalta thesszalonikéi birtokát, őrizni fogja a várost, akkor pedig átadja a császárnak, vagy pedig annak fennhatósága alá helyezi. Így történt meg a kibékülés a császár és az őrgróf között, amint elmondtuk. Nagy volt az öröm a seregben, mert ebből a viszályból sok kár származhatott volna.

LXVII

*A thesszalonikéi királyságot átadják Bonifácnak;
a földbirtokok szétoztása a keresztesek között*

300 / A megbékélés után az őrgróf búcsút vett a Konstantinápolyban lévőkötől, és hitvesével meg alattvalóival útra kelt Thesszaloniké felé. Vele mentek a császár követei is, s ahogy egyik vártól a másikig haladt, a császár nevében átadták néki e várakat, a hozzájuk tartozó birtokokkal együtt. Végül az őrgróf megérkezett Thesszalonikébe, melynek védői a császár nevében átadták néki a várost.

A várkapitány, egy jeles vitéz, Renier de Mons, akire a császár az erősség védelmét bízta, időközben meghalt, ami igen nagy veszteség volt.

301 / A fejedelemség népe kezdte elismerni az őgróf fennhatóságát, egy főrangú bizáncit kivéve, akit León Zgurosznak hívtak.* Ő nem volt hajlandó alávetni magát az őgróf hatalmának, minthogy Korinthosz és Nauplia, ez a két tenger melléki város, melyek a világ legnagyobb erősségei közé tartoztak, az ő birtokában voltak. Ez a bizánci főúr tehát nem hódolt be az őgrófnak; ellenkezőleg, harcot indított ellene, és sok görög állt az oldalára. Egy másik bizánci, akit Mikhaélnak hívtak,* és Bonifáccal együtt érkezett Konstantinápolyból, s akit az őgróf hívének hitt, tudta nélkül elhagyta őt, és abba a városba ment, melyet Artának neveznek. Itt elvette a lányát egy nagy hatalmú görögnek, ki a császár nevében kormányozta ezt a területet, s miután megkaparintotta földjét, háborút kezdett az őgróf ellen.

302 / De a Konstantinápolyból Thesszalonikéig terjedő országrészben béke honolt, s az utak oly biztonságosak voltak, hogy aki akart, békében eljuthatott Thesszalonikébe; s a városok mintegy tizenkét napi járásra voltak egymástól. Az idő már szeptember vége felé járt. Balduin császár Konstantinápolyban volt, s uralma alatt béke honolt az országban. Ez idő tájt halt meg a városban két jó lovag: Eustache de Canteleu és Aimery de Villeroi, kiknek halála nagyon lesújtotta barátaikat.

303 / Ezután elkezdték a földbirtokok szétosztását. A velenceiek megkapták a maguk részét, a többi földet pedig a sereg vitézeinek juttatták. De miután mindenki hozzájutott birtokához, a világon elterjedt mohóság

– amely már annyi bajnak volt forrása – nem hagyta őket nyugton, s mindegyikőjük kárt okozott a saját birtokán – ki többet, ki kevesebbet –, úgy, hogy a görögök kezdték rossz szemmel nézni és gyűlölni őket.

304 / Balduin császár Louis grófnak adományozta a nikaiai fejedelemséget, a rhómaniai császárság egyik legjelentősebb hűbérbirtokát, mely a Szent György-szoros túlsó, Törökország felé eső oldalán terült el. A szoros túlsó felére eső tartomány azonban egyáltalán nem akart behódolni a császárnak, hanem ellene szegült. Ezután Balduin Renier de Trit-nek adományozta a philippopoliszi fejedelemséget.*

305 / Ekkor Louis gróf mintegy százhusz lovagját küldte hűbérbirtoka meghódítására, s ezek vezetői Pierre de Bracieux és Payen d'Orléans voltak. Mindenszentek ünnepén hagyták el Konstantinápolyt, s hajóhadukkal átkelvén a Szent György-szoroson, egy tengerparti városba, a latinok lakta Szpiguába érkeztek,* és harcot indítottak a görögök ellen.

LXVIII

Murtzuphlosz kivégzése; Alexiosz bebörtönzése

306 / Ez idő tájt történt, hogy a megvakíttatott Murtzuphlosz császár (aki megölte urát, Izsák császár fiát, Alexioszt, aki a keresztések segítségével tért vissza hazájába) néhány emberével titokban átszökött a szoros túlsó oldalára. Mikor Thierry de Loos, akinek jelentették a szökést, tudomást szerzett a dologról, elfogta Murtzuphloszt, és Balduin császár elé vitte Konstantinápolyba. Balduin császár

nagyon megörült, és tanácskozást tartott embereivel, hogy mitévő legyen ezzel az emberrel, aki ily galád gyilkosságot követett el ura ellen.

307 / A tanácskozáson a következőt határozták el. Volt Konstantinápolyban, valahol a város közepén, egy márványból faragott oszlop, az egyik legmagasabb és legszebben megmunkált oszlop, melyet emberfia valaha is látott; elhatározták, hogy ennek az oszlopnak a tetejéről fogják letaszítani Murtzuphoszt, mégpedig az egész város szeme láttára, mert ily nagy igazságtételt mindenkinek látnia kell. Murtzuphosz császárt tehát felvonták az oszlop tetejére, s az egész város odafutott, hogy lássa a rendkívüli eseményt. Ekkor a mélybe taszították a bűnöst, aki oly magasról hullott alá, hogy mikor földet ért, ízzé-porrá zúzódott.

308 / S most halljatok különös csodát. Az oszlopon, melyről Murtzuphoszt letaszították, különféle alakok voltak márványból kifaragva. Az alakok közül az egyik egy császárt ábrázolt, amint éppen magasról esik lefelé. Mert régóta megjósolták, hogy egy bizánci császárt ennek az oszlopnak a tetejéről fognak letaszítani. Ekként teljesedett be az ábrázolás és a jóslat.

309 / Szintén ekkortájt történt, hogy a Thesszalonikében élő Montferrati Bonifác őrgróf elfogta Alexiosz császárt (azt, aki Izsák császárt megvakíttatta), és vele együtt hitvesét, a császárnét. Bonifác elküldte a bíborsarut és a császári öltözetet Konstantinápolyba, urának, Balduin császárnak, aki ezért nagyon hálás volt néki. Majd Alexiosz császárt és a császárnét fogolyként Montferrat-ba küldte.

*Abüdosz, Philippopolisz és Nikomédeia megvétele;
Theodorosz Laszkarisz a császárságra tör*

310 / Szent Márton napján Henrik, Balduin császár fivére, elhagyta Konstantinápolyt, és a Szent György-szoroson egészen a Dardanellákig hajózva, mintegy száz-hús kiváló lovat vitt magával. A szoroson átkelve egy városhoz érkezett, melyet Abüdosznak neveznek, s amely el volt látva minden földi jóval – gabonával és más élelemmel –, amire csak az embernek szüksége van. Miután elfoglalta a várost, és megszállt benne, harcot indított a környékbeli görögök ellen. Ezen a vidéken sok örmény is élt, akik Henrik oldalára álltak, annyira gyűlölték a görögöket.

311 / Ebben az időben hagyta el Konstantinápolyt Renier de Trit, és Philippopoliszba indult, melyet Balduin császár adományozott néki. Mintegy száz-hús igen jó lovat vitt magával, és addig lovagolt kisebb megállókkal, míg Drinápolyon keresztül Philippopoliszba nem érkezett. A környék lakói szívesen fogadták, és uruknak ismerték el. Nagy szükségük volt segítségre, mert Johannitza, Valachia királya, ádáz harcot folytatott ellenük. Renier de Trit segítséget nyújtott nekik, és a vidék nagy részét hatalmába kerítette; s azok többsége, akik eleddig Johannitza oldalán küzdöttek, átálltak az ő oldalára. Itt is nagy harcot vívtak a franciák ellenfeleikkel.

312 / Másfelől a császár Macaire de Sainte-Menehould vezetésével száz lovat küldött a Szent György-szoroson

keresztül a Konstantinápolyal szemközti oldalra. Vele ment Mathieu de Wallincourt és Robert de Ronssoi is. Abba a városba lovagoltak, melyet Nikomédeiának neveznek,* s amely egy tengeröbölben fekszik, kétnapi járásra Konstantinápolytól. Mikor a görögök értesültek jövetelükről, elhagyták a várost és elmenekültek. A lovagok megszálltak a városban, helyőrséget állítottak föl, és megerősítették falait. S e tartományban ők is harcot indítottak a görögök ellen.

313 / A Szent György-szoroson túli tartomány ura egy Theodorosz Laszkarisz* nevezetű bizánci volt. Alexiosz császár lánya volt a felesége, és magának követelte annak birtokát. (Azét, akit a franciák elűztek Konstantinápolyból, s aki fivérét megvakíttatta.) Ez a Theodorosz Laszkarisz a szoroson túli területeken mindenütt harcot indított a franciák ellen.

314 / Kevés vitézzel Konstantinápolyban maradt Balduin császár, Louis gróf, Hugues de Saint-Pol gróf – akit annyira megtámadott a köszvény, hogy szinte talpra sem tudott állni –, valamint a félig vak velencei dózse.

LXX

*Szíriából erősítés érkezik; Balduin feleségének,
Marie-nak halála*

315 / Nem sokkal később, a tengeren át, Szíriából nagyszámú kereszties érkezett Konstantinápolyba azok közül, akik korábban elhagyták a sereget és más kikötőkbe távoztak. Közöttük volt Étienne de Perche és Renaud de Montmirail, Louis gróf unokatestvérei, akiket a gróf sokra tar-

tott és nagy örömmel látott viszont. Balduin császár és a bárók is szívesen fogadták őket, mert tiszteletre méltó és tekintélyes emberek voltak, és igen sok jó vitézt hoztak magukkal.

316 / Szíriából érkezett Hugues de Tabarie, fivére, Raoul, valamint Thierry de Dendermonde, sok szíriai katonával, lovaggal, török harcossal,* gyalogos vitézzel. Ezt követően Balduin császár Étienne du Perche-nek adományozta a philadelphiai fejedelemséget.

317 / Eközben Balduin császár nagyon lesújtó hírt kapott. Felesége, Marie grófné, aki várandósan Flandriában maradt, nem tudván útjára elkísérni férjét (aki akkor még gróf volt), egy kislánynak adott életet. Miután felkelt a gyermekágyból, útnak indult, hogy a tengeren túl csatlakozzék urához, és Marseille-ben hajóra is szállt. Alig érkezett meg Akkonba, mikor hírért vette (ura hírnökei jelentették neki), hogy Konstantinápolyt elfoglalták a keresztések, és férjét – a keresztények nagy örömeire – császárrá választották.

318 / E hír hallatán a hölgy azt tervezte, hogy férjéhez indul Konstantinápolyba. De betegség támadta meg, és hamarosan meghalt. Halála nagy gyászba borította a keresztényeket, mert Marie igen jóságos és tisztelettel övezett asszony volt. S akik ekkor érkeztek Konstantinápolyba, elhozták halálának hírért, ami mély fájdalmat okozott Balduin császárnak és az ország összes bárójának, akik nagyon szerették volna Marie-t úrnőjüként tisztelni.

Theodorosz és Konsztantinosz Laszkarisz veresége

319 / Ezalatt azok, akik Pierre de Bracieux és Payen d'Orléans vezetésével Szpigua városába mentek, megerősítettek egy várat, melyet Panormosznak neveznek, s miután helyőrséget hagytak ott, továbblovagoltak, hogy meghódítsák az egész tartományt. Theodorosz Laszkarisz minden alattvalóját egybegyűjtötte, s a görögök és a franciák karácsony előtt, Szent Miklós napján találkoztak a poemanénoszi várkastély előtt* elterülő síkságon. A csata a mieink számára kedvezőtlennek ígérkezett; ellenfeleik ugyanis rengeteg emberrel támadtak, a mieinknek pedig, a lovas vitézeket nem számítva, mindössze száznegyven lovagjuk volt.

320 / De az Úr úgy alakítja az események menetét, ahogy neki tetszik. Kegyelmeből és akaratából a franciák legyőzték a görögöket: szétverték őket és nagy veszteséget okoztak nekik. A hét folyamán birtokukba került a tartomány nagy része: átadták nekik a poemanénoszi erős várkastélyt, Lopadiónt, a tartomány egyik legjobb városát, valamint Apollóniát,* egy édesvizű tó mellett épült várat, melynél erősebbet és jobbat sehol sem találtak volna. Ím, látjátok, a dolgok kedvezően alakultak a keresztesek számára, és Isten segítségével sikereket értek el ezen a földön.

321 / Ezek után Henrik, Balduin bizánci császár fivére az örmények tanácsára elhagyta Abüdosz városát. Miután helyőrséget hagyott ott, egy tengerparti városba, Adramütionba indult, amely kétnapi járásra fekszik Abüdosztól.

A város megadta magát Henriknek, aki fel is ütötte itt szállását; ezután a tartomány nagy része szintén meghódolt neki. (A város egyébként bőven el volt látva gabonával, élelemmel és más javakkal.) S ekkor Henrik harcot indított a környékbéli görögök ellen.

322 / Theodorosz Laszkarisz, aki Poemanénosz mellett vereséget szenvedett, annyi embert gyűjtött egybe, amennyit csak tudott. Hatalmas seregét fivérére, Konsztantinoszra, az egyik legvitézebb bizáncira bízta, aki egyenesen Adramüttion felé indult. Henrik, Balduin császár fivére az örményektől híret vette, hogy egy hatalmas sereg közeledik feléje. Ő is felkészült a harcra, felállította zászlóaljait, s igen kiváló vitézek voltak vele. Vele volt Baudouin de Beauvoir, Nicolas de Mailly, Anseau de Cayeux, Thierry de Loos és Thierry de Dendermonde.

323 / Konsztantinosz Laszkarisz a böjt derekát megelőző szombaton érkezett nagy seregével Adramüttion alá. Érkezéséről értesülve, Henrik tanácskozást tartott vitézeivel, és kijelentette: sohasem fogja hagyni, hogy körülzárják egy várban, inkább kitör onnan. Konsztantinosz egész seregével, számos lovas- és gyalogoszászlóaljjal jött ellene. A franciák elhagyták a várost, és csatába kezdtek a görögökkel. Nagy harcot és kézitusát vívtak egymással, de Isten segítségével a franciák legyőzték és szétszórták a görög hadat. Sok halott maradt a csatatéren, és sok foglyot ejtettek, jelentős zsákmányra is szert tettek. S igen jó soruk lett, mert a környék lakói melléjük álltak, és ellátták őket földjük termékeivel.

*Bonifác támadást indít León Zgurosz ellen;
Geoffroy de Villehardouin unokaöccse
csatlakozik hozzá*

324 / Most elhagyjuk a konstantinápolyiakat és visszatérünk Montferrati Bonifác örgrófhhoz, aki Thesszaloniké környékén harcolt León Zgurosz ellen, aki a világ legerősebb városai közé tartozó Nauplia és Korinthosz ura volt. Az örgróf mindkét várost ostrom alá vette. Jacques d'Avesnes sok más jó vitézzel Korinthosz alatt maradt, a többiek pedig Nauplia ostromára indultak.

325 / Ekkor a következő esemény történt az országban. Geoffroy de Villehardouin, Geoffroy, a champagne-i és a rhómaniai marsall* unokaöccse szintén elindult Szíriából azokkal együtt, akik tengeri úton Konstantinápolyba érkeztek. A szél és a véletlen Modón kikötőjébe vetette, ahol hajója megrongálódott, úgyhogy a telet itt kellett töltenie. Értesülvén erről, a tartomány egyik görög nagyura felkereste, és nagy tiszteletadás közepette így szólt hozzá: „Nagy jó uram! A frankok meghódították Konstantinápolyt, és császárt választottak maguk közül. Ha társulsz velem, biztosítalak hűségemről, és ketten együtt sok hódítást vihetnénk végbe ebben az országban.” A görög és Geoffroy de Villehardouin szövetségre lépett egymással, és a tartomány nagy részét meghódította, s a görög Geoffroy de Villehardouin hűséges társának bizonyult.

326 / Minthogy az események Isten akarata szerint történnek, a görögöt betegség támadta meg, és hamarosan

meghalt. Fia azonban fellázadt Geoffroy de Villehardouin ellen és elárulta őt. Ezután az elfoglalt várak is ellene fordultak. Ekkor, megtudván, hogy az őrgróf éppen Naupliát ostromolja, annyi emberrel, amennyit csak magával tudott vinni, elindult hozzá. Hat napon át nagy veszélyek közepe tette lovagolt a tartományban, s amikor megérkezett a sereghez, az őrgróf és vitézei nagy szeretettel és tisztelettel fogadták. S ez így volt rendjén, mert Geoffroy de Villehardouin bátor vitéz és kiváló lovag volt.

LXXIII

*Guillaume de Champlitte
és Geoffroy de Villehardouin unokaöccsének
haditettei*

327 / Az őrgróf bőséges birtok- és pénzadományban kívánta részesíteni Villehardouint, csak hogy vele maradjon. Ő azonban semmit nem akart elfogadni, hanem jó barátjához, Guillaume de Champlitte-hoz fordult a következő szavakkal: „Jó uram! Éppen egy gazdag vidékről jövök, melyet Moreának neveznek. Végy magadhoz annyi vitézt, amennyit csak tudsz, s hagyd el ezt a tábort, és Isten segítségével hódítsuk meg együtt azt a földet. S amit a hódításból nékem juttatsz majd, azt hűbértoknak fogom tekinteni, s érte vazallusod leszek.” Guillaume de Champlitte, aki nagy bizalommal és barátsággal viseltetett Villehardouin iránt, ekkor felkereste az őrgróft, hogy elmondja neki terüket, és az őrgróf bele is egyezett távozásukba.

328 / Guillaume de Champlitte és Geoffroy de Villehardouin elhagyta tehát a tábort, s mintegy száz lovagot és egy

nagy csapat lovas vitézt vittek magukkal. Morea földjére lépve, egészen Modón városáig lovagoltak. Megtudván, hogy igen kevés katonával érkeztek a tartományba, Mikhaél hatalmas sereget gyűjtött egybe és ellenük vonult, biztosra véve, hogy könnyűszerrel legyőzi és elfogja őket.

329 / Mikor Champlitte és Villehardouin meghallotta, hogy Mikhaél támadásra készül ellenük, megerősítették a régóta lerombolt Modónt, és a városban hagyva holmijukat, egy napig lovagoltak, majd minden katonájukat csatarendbe állították. De a csata nagyon kedvezőtlennek ígérkezett számukra, mert mindössze ötszáz lovas vitézük volt Mikhaél több mint ötezer harcosával szemben. Minthogy azonban az események aszerint történnek, ahogyan Isten akarja, a franciák csatát kezdték a görögök ellen, s legyőzték és szétszórták őket. A görögök vesztesége jelentős volt, s a mieink rengeteg lóra, fegyverre és egyéb zsákmányra tettek szert. Nagy örömmel és vidáman tértek vissza Modón városába.

330 / Ezután egy másik tenger menti város, Korón ellen vonultak, és ostrom alá vették. Nem kellett sokáig ostromolniuk; a város megadta magát. Guillaume Geoffroy de Villehardouinnak adományozta Korónt, aki hűbérbirtokként vette át a várost, és helyőrséget hagyott benne. Innen egy Kalamata nevezetű, igen erős és szép várkastélyhoz vonultak, és ezt is ostrom alá vették. Ez a vár azonban sokáig ellenállt, nem kis gondot okozva nékik, de addig ostromolták, míg végül mégiscsak bevették. S itt még több görög adta meg magát nékik, mint korábban.

Nauplia és Korinthosz ostroma; a görögök szövetségre lépnek Johannitzával

331 / Bonifác őrgróf sikertelenül ostromolta Naupliát; a vár nagyon erős volt, és alaposan kifárasztotta az ostromlót. Jacques d'Avesnes, amiként az őrgróf meghagyta néki, Korinthoszt vette ostrom alá. León Zgurosz, aki Korinthosz falai közt volt, igen eszes és ügyes lévén, észrevette, hogy Jacques-nak kevés embere van, és nem is elég éber. Egy hajnalon kitört a várból és megrohmozta a sátraikban alvó franciákat. Mielőtt még a mieink fegyvert ragadhattak volna, sokat megöltek közülük.

332 / Itt lelte halálát – mindenki nagy fájdalomra – egy bátor és vitéz lovag, Dreux d'Estruen. A franciák vezetőjét, Jacques d'Avesnes-t nagyon lesújtotta a lovag halála; s hamarosan ő is súlyosan megsebesült a lábán. Társai, akiket hősieles magatartásával megmentett, lerótták néki haláljukat, mert tudjátok meg, hogy mindannyian közel jártak a halálhoz. De Isten segítségével a támadókat a várba visszaverték. A görögök azonban nem úzték ki szívükből a gonoszságot, és módfelett álnokul viselkedtek.

333 / Látván, hogy a franciák szétszórta helyezkednek el a különböző tartományokban, s mindegyikőjük a saját dolgával van elfoglalva, azt gondolták, ez a legjobb pillanat, hogy elárulják őket. Az ország minden városából titokban hírnököket küldtek Johannitzához, Valachia és Bolgária királyához, aki szakadatlanul ellenük harcolt. Azt üzen-

ték néki, hogy mindnyájan alávetik magukat akaratának, császárrá teszik, és az összes frankot elpusztítják. S készek esküvel hűséget fogadni néki, mint uruknak, ha ő is esküt tesz, hogy úgy bánik velük, mint saját alattvalóival. S meg is esküdtek.

LXXV

A görögök lázadása Didümeteikhónban és Drinápolyban; arkadiupoliszi vereségük

334 / Ebben az időben sajnálatos esemény történt Konstantinápolyban. Meghalt Hugues de Saint-Pol gróf, aki már hosszú ideje az ágyat nyomta, mert köszvényben szenvedett. Halála nagy veszteség volt; barátai és alattvalói mélyen meggyászolták és elsiratták. Nagy tisztességgel temették el a Mangana-negyedben fekvő Szent György-monostorban.

335 / Míg élt, Hugues de Saint-Pol grófnak volt egy erős és hatalmas vára: Didümeteikhón, melyet lovagjai és gyakoros vitézei őriztek. S a görögök, akik megfogadták Valachia királyának, hogy elárulják és megölik a franciákat, ebben a várban elárulták őket, és sokat megöltek vagy elfogtak közülük. Csak kevesen éltek túl a támadást, s akik életben maradtak, azok Drinápolyba menekültek, mely ekkor a velenceiek birtokában volt.

336 / Nem sokkal ezután a drinápolyi görögök is fellázdak, s a várvédők nagy veszélyek közepette hagyták el a várost. A lázadás híre eljutott Balduin bizánci császárhoz, aki igen kevés alattvalójával és Louis blois-i gróffal őrizte Konstantinápolyt. Napról napra rosszabb híreket kaptak, melyek nagy aggodalommal töltötték el őket: a görögök

mindenütt fellázadtak, megtámadták és megölték a földjeiket elfoglaló franciákat.

337 / Akik elhagyták Drinápolyt – a velenceiek és a Diümoteikhónból menekülő várvédők –, Csorluba mentek, amely Balduin császár birtoka volt. Itt találták Guillaume de Blanvelt, akire a császár a város őrizetét bízta. Guillaume erősítést adott melléjük, s maga is elkísérte őket, annyi emberrel, amennyit csak vinni tudott; mindannyian visszafordultak, és egy tizenkét mérföldre fekvő közeli városba, a velenceiek birtokában lévő Arkadiupoliszba mentek.* Minthogy a várost üresen találták, bevonultak és elfoglalták.

338 / Három napon belül a környéken élő görögök összegyűltek, s a harmadik nap hajnalán Arkadiupolisz alá vonultak, és körös-körül megindították félelmetes ostromukat a város ellen. A mieink hősiezen védekeztek; kinyitották a kapukat, és a várból kitörve rohamra indultak ellenük. Isten akaratából a görögök megfutamodtak, a mieink pedig egy mérföldön át üldözve őket, sokat megöltek közülük, és számos lovat meg más javakat zsákmányoltak.

339 / Boldogan tértek vissza Arkadiupolisz városába, és győzelmükről hírt küldtek Konstantinápolyba Balduin császárnak is, akit nagy örömmel töltött el sikerük. Mindazonáltal nem merték tovább tartani Arkadiupoliszt: másnap eljöttek onnan és visszatértek Csorlu városába. Itt megállapodtak, de továbbra sem érezték biztonságban magukat: a város lakóitól ugyanúgy féltek, mint a környékbeli görögöktől, mert ezek is esküt tettek Valachia királyának, mely szerint el kellett árulniuk a franciákat. Ezért sokan nem mertek ott maradni és Konstantinápolyba mentek.

*A Szent György-szoroson túlról visszahívják a lovagokat,
és Drinápoly alá küldik őket;
Geoffroy de Villehardouin küldetése*

340 / Ekkor Balduin császár, a velencei dózse és Louis gróf tanácsot tartott, látván, hogy az egész országot elveszítik. Úgy határoztak, hogy a császár üzenetet küld fivérének, Henriknek, Adramütionba, hogy minden hódítását hátrahagyva, siessen a segítségére.

341 / Louis gróf pedig Payen d'Orléans-hoz, Pierre de Bracieux-höz s a velük lévő vitézekhez küldött futárokat Lopadiónba, megparancsolva nékik, hogy a tenger menti Szpigua kivételével hagyják el a meghódított területeket, és – Szpiguában a lehető legkisebb létszámú helyőrséget hagyva – összes többi vitézükkel siessenek segítségére.

342 / A császár Macaire de Sainte-Menehould-nak, Mathieu de Wallincourt-nak és Robert de Ronsoi-nak is parancsot küldött – akik mintegy száz lovaggal Nikomédeióban voltak –, hogy a várost elhagyva induljanak segítségére.

343 / Balduin császár parancsára Geoffroy de Villehardouin, Rhómania és Champagne marsallja, valamint Manassier de l'Isle – annyi vitézzel, amennyit csak magukkal tudtak vinni – elhagyták Konstantinápolyt; s ez nagyon kis csapatnak számított akkor, amikor az egész ország veszendőbe ment. Csorlu városába lovagoltak, mely háromnapi járásra van Konstantinápolytól. Ott találták Guillaume de Blanvelt s a többieket, akik nagy félelemben voltak, de

jöttükre újból megnyugodtak. Négy napig maradtak a városban. Balduin császár Geoffroy marsall után küldte összes nélkülözhető emberét, úgyhogy négy napra rá már nyolcvan lovag volt Csorluban.

344 / Ekkor Geoffroy marsall és Manassier de l'Isle ismét útra kelt vitézeivel, és addig lovagoltak, míg Arkadiupolisz városába nem érkeztek, ahol megszálltak, s egy napot töltöttek el. Innen egy másik városba, Bulgarophügónba mentek, s minthogy a görögök elhagyták ezt a várost, megszálltak itt. Másnap egy Nikitza nevezetű jól megerősített, nagyon szép és minden földi jóval ellátott városba érkeztek; a görögök innen is eltávoztak, mindannyian Drinápolyba mentek. Nikitza kilenc francia mérföldre fekszik Drinápolytól, ahol temérdek sok görög gyűlt össze. A franciák ekkor úgy határoztak, hogy itt várják be Balduin császárt.

LXXVII

Renier de Trit-et Philippopoliszban elhagyja fia és vitézeinek többsége

345 / Most pedig könyvünk egy rendkívüli esetről számol be. Renier de Trit-et, aki a Konstantinápolytól kilenc-napi járásra fekvő Philippopolisz várát védte vagy százhusz lovaggal, elhagyta fia, Renier, fivére, Gilles, unokaöccse, Jacques de Bondies és veje, Achard de Verdun. Ezek az urak Konstantinápolyba szándékoztak menni, és mintegy harminc lovagot vittek magukkal, s mint hallani fogjátok, nagy veszélynek tették ki ezáltal Renier-t. Minthogy azonban az ország népe fellázadt a franciák ellen, a görögök

őket is legyőzték és foglyul ejtették, majd mindőjüket kiszolgáltatták Valachia királyának, ki fejüket vétette. Tudjátok meg, hogy a többiek nemigen sajnálták őket, mert igencsak hitványul viselkedtek azzal szemben, akivel nem lett volna szabad ezt tenniük.

346 / S amikor Renier de Trit többi lovagja – kik nem álltak hozzá oly közel, mint akik már korábban elhagyták – meglátta ezt, vállalván a szégyent is, szintén eltávozott; ezek legalább nyolcvanan lehettek, és más úton mentek el. Renier de Trit pedig ott maradt a görögök között néhány emberével. Alig tizenöt lovagja volt Philippopolisban és Sztenimakhoszban, másik erős várában, ahol ezután hosszú időn keresztül ostromolták.

LXXVIII

Balduin Drinápoly ostromára indul

347 / Most elhagyjuk Renier de Trit-et, és visszatérünk Balduin császárhoz, aki felindultan és nyugtalanul várakozott Konstantinápolyban, igen kevés alattvalójával. Henrik fivérét és a szoroson túl tartózkodó vitézeket várta. Elsőként Macaire de Sainte-Menehould, Mathieu de Wallincourt és Robert de Ronsoi érkezett meg Nikomédeiából, mintegy száz lovaggal.

348 / A császár nagyon megörült érkezésüknek, s miután megbeszélést tartottak Louis-val, Blois és Chartrain grófjával, úgy határoztak, hogy amennyi vitézük csak van, azokkal Geoffroy champagne-i marsall után mennek, aki már korábban útnak indult. Ó! Milyen kár, hogy nem várta meg, míg a többiek a szoroson túlról megérkeznek!

Hiszen ezzel a kevés emberrel igencsak veszélyes helyekre indultak!

349 / Mintegy száznegyven lovaggal hagyták el Konstantinápolyt, és több napon keresztül addig lovagoltak, míg Nikitza várához nem érkeztek, ahol Geoffroy marsall megszállt. Még azon éjjel tanácsot tartottak, melyen mindenki részt vett, s úgy döntöttek, hogy másnap reggel Drinápoly alá vonulnak, és megostromolják a várost. Megszervezték a csapatokat, s a rendelkezésükre álló katonákból nagyon ügyesen állították össze a zászlóaljkat.

350 / Másnap reggel, mikor a nap már magasan járt, amiként elhatározták, lóra ültek és Drinápoly alá lovagoltak. Nagyon jól megerősített és gazdag várossal találták szembe magukat, mely tele volt emberekkel, s a falakon és a bástyákon mindenütt Johannitza, Valachia és Bolgária királyának hadizászlai lobogtak. Igen kevés katonával vették ostrom alá a várost, s két kapunál is támadtak. Ez a virágvasárnap előtti kedden történt.* Ez a kevés ember három napig igencsak szorult helyzetben volt a város alatt.

LXXIX

Drinápoly ostroma továbbra is sikertelen marad

351 / Ekkor megérkezett Enrico Dandolo, a velencei dózse, aki már nagyon idős volt, és alig látott. Olyan embereket hozott magával, amilyeneket tudott, s körülbelül annyit, mint amennyit Balduin császár és Louis gróf, és az egyik kapu előtt ütött tábort. Másnap még egy csapat lovas érkezett, de bárcsak jobb katonák lettek volna azok!

vekre

Cons-
oltak,
arsall
min-
Dri-
Meg-
nák-

járt,
gol-
ilták
on és
a ki-
tték
rág-
rom

ncei
em-
elül
s az
lo-
bk!

URALKODÓ ÉS LOVAGJAI

Élelmük is kevés volt: a kereskedők nem tudtak velük tartani, ők pedig a környéken található rengeteg görög miatt nem tudtak zsákmányra szert tenni.

352 / Johannitza, Valachia királya hatalmas sereggel sietett a drinápolyiak segítségére: vlahokat, bolgárokat és mintegy tizennégyezer pogány kunt vitt magával. Mint-hogy szűkében voltak az élelemnek, virágvasárnapon Louis, Blois és Chartrain grófja élelemszerző útra indult. Vele ment Étienne du Perche, Geoffroy du Perche gróf fivére, Renaud de Montmirail, aki Hervé de Nevers gróf fivére volt, Gervais du Châtel, és a seregnek több mint a fele.

353 / Egy Drinápolyhoz közel eső várhoz, Peutaszba mentek, melyben igen sok görög állomásozott. Heves és erős rohammal próbálták bevenni a várat, de nem jártak sikerrel, s zsákmány nélkül tértek vissza. Így telt el a nagyhét, s ezalatt gerendákból különféle ostromgépeket ácsoltattak, és árkászokat küldtek a falak aláásására. Ekként töltötték a húsvétot Drinápoly alatt, kevés emberrel és kevés élelemmel.

LXXX

Johannitza, Valachia királya, a drinápolyiak segítségére siet

354 / Ekkor az a hír érkezett, hogy Johannitza, Valachia királya harcra készül ellenük, és a város segítségére siet. Megtették a szükséges előkészületeket, s úgy határoztak, hogy a tábor őrizetét Geoffroy marsallra és Manassier de l'Isle-re bízzák, Balduin császár pedig a többiekkel a táboron kívül várja be Johannitzát, ha az meg akarna ütközni velük.

355 / Ekként váraoztak a húsvét utáni szerdáig. S Johannitza már igen közel, alig öt mér földre volt tőlük. A kunokat küldte ellenük, akik elvágattak a keresztesek táborá előtt; a táborban azonnal riadó t fűjtak, de a mieink teljes összevisszaságban eredtek az ellenség nyomába. Egy jó mér földön át esztelenül üldözték a kunokat. S amikor vissza akartak térni, azok heves nyílzáporral árasztották el őket, és sok lovukat megsebesítették.

356 / Amint visszatértek a táborba, Balduin császár a szállására kérette a bárókat. Tanácsot tartottak, és megállapították, hogy nagy esztelenséget követtek el, amikor üldözni kezdtek ezeket a könnyűfegyverzetű lovasokat. A tanácskozás végén úgy döntöttek, hogy ha Johannitza újból ellenük támadna, akkor a tábor előtt sorakoznak fel, és ott várják be a támadást. S az egész seregben kihirdették, hogy senki se merészkedjék megszegni ezt a parancsot, bármilyen kiáltozást vagy lármát hall is. Azt is elhatározták, hogy a város felé eső oldalon Manassier de l'Isle-lel együtt Geoffroy marsall fogja biztosítani a védelmet.

357 / Így töltötték el a csütörtökre virradó éjszakát. Reggel misét hallgattak, majd elköltötték reggelijüket. Ekkor a kunok ismét rajtuk ütöttek, és egészen a sátrakig merészkedtek. Felhangzott a riadó, azonnal fegyver ragadtak, és ahogy korábban megállapodtak volt, az összes zászlóalj felsorakozott a tábor előtt.

*A keresztések vereséget szenvednek;
Balduin foglyul esik*

358 / Louis gróf hagyta el először a táborn, zászlóaljával együtt. Üldözőbe vette a kunokat, s ugyanerre szólította fel Balduin császárt is. De ó, jaj! Nem tartották meg, amit előző este elhatároztak! Legalább két mérföldön át üldözték a kunokat, sőt közelharcba is bocsátkoztak velük. Miután egy jó darabig üldözték őket, a kunok hirtelen ellenük fordultak és nagy kiáltások közepette nyilazni kezdték őket.

359 / A csapataink azonban nemcsak lovagokból álltak, hanem olyan harcosokból is, akik nem értettek igazán a fegyverforgatáshoz; ezek ugyancsak megijedtek, és megfutamodtak. Louis gróf, aki elsőként vetette magát a küzdelembe, két helyütt is súlyosan megsebesült; amikor a kunok és vlahok heves támadásba fogtak, leesett a lováról. Egyik lovagja azonban, név szerint Jean de Friaize, leszállt nyergéből és felvette a grófot maga mellé. Louis gróf emberei közül sokan ezt mondták uruknak: „Jó urunk! Menj el innen, hiszen két helyütt is súlyosan megsebesültél!” De ő ezt válaszolta: „Istennek nem tetsző dolog volna, ha valaha is azt vethetnék szememre, hogy megfutamodtam, és magára hagytam a császárt a csatamezőn.”

360 / A császár, aki szintén nagy küzdelmet vívott, harcra szólította katonáit, kijelentette, hogy soha nem fog meghátrálni, s arra kérte őket, hogy tartsanak ki mellette. Akik csak ott voltak, mind tanúsíthatják: soha egyetlen lo-

vag nem védekezett jobban, mint ő. Az ütközet sokáig tartott; voltak, akik jól harcoltak, de akadt olyan is, aki megfutamodott. Végül azonban – minthogy Isten a szerencsétlenséget is eltűri – vereséget szenvedtek. Balduin császár, aki nem volt hajlandó meghátrálni, valamint Louis gróf a csatamezőn maradt: a császárt foglyul ejtették, Louis gróf pedig elesett.

361 / Ó, jaj! Mily fájdalmas vereség volt ez! Itt esett el Pierre de Bethléem püspök, Étienne du Perche, Geoffroy gróf fivére, Renaud de Montmirail, Nevers gróf fivére, valamint Mathieu de Wallincourt, Robert de Ronsoi, Jean de Friaize, Gautier de Neuilly, Ferry d'Yerres, fivére, Jean, Eustache de Heumont, fivére, Jean, Baudouin de Neuville, és sokan mások, akiket most nem említ könyvünk. S akik életben maradtak, azok lélekszakadva menekültek a tábor felé.

LXXXII

A keresztések felhagynak Drinápoly ostromával

362 / Ezt látván, Geoffroy champagne-i marsall, aki a város egyik kapuja előtt őrködött, katonáival a lehető leggyorsabban elhagyta táborhelyét, és a másik kaput őrző Manassier de l'Isle-t is felszólította, hogy késedelem nélkül kövesse őt. Csapatával sietve a menekülő harcosok elé vágatott, akiket sikerült megállítania és maga köré gyűjtenie. Manassier de l'Isle, amilyen gyorsan csak tudott, csatlakozott hozzá embereivel. Ily módon már erősebb csapatuk volt; s mindazokat, akiket a menekülők közül fel tudtak tartóztatni, a saját zászlóaljába sorolták.

363 / A menekülésnek dél és alkonyat között vetettek véget. Többen úgy meg voltak rémülve, hogy megelőzve Geoffroy-t és embereit, sátraikba és szállásukra menekültek. Így lett vége a megfutamodásnak. Ekkor az üldöző kunok, vlahok és görögök is megálltak, és íjaikkal, nyilaikkal zaklatták csapatunkat. Katonáink mozdulatlanul néztek velük farkasszemet az éjszaka leszálltáig, mikor is a kunok és a vlahok visszavonultak.

364 / Ezután Geoffroy de Villehardouin, Champagne és Rhómania marsallja, üzenetet küldött a táborba a velencei dózsénak – aki már nagyon idős volt és alig látott, de nagyon bölcs, bátor és erélyes férfiú volt –, arra kérve, hogy jöjjön azonnal arra a helyre, ahol csapatával tábort vert. S a dózse ekként cselekedett. Mikor megérkezett, a marsall félrevonta, és így szólt hozzá: „Nagyúr! Látod, minő szerencsétlenség szakadt ránk: elvesztettük Balduin császárt, Louis grófit és legjobb vitézeink többségét. Most gondolkunk azzal, hogyan menthetnénk meg a többieket; mert ha Isten nem könyörül rajtunk, végünk van.”

365 / Ekkor a következőt határozták el: a velencei dózse visszatér a táborba és lelket önt a katonákba; megparancsolja nekik, hogy mindenki álljon ismét fegyverbe, és várakozzék nyugodtan szállásán vagy sátrában. Geoffroy marsall pedig csapatával a táboron kívül harcészültségben marad egészen az éjszaka beálltáig, nehogy az ellenség lássa őket elvonulni; s amikor majd bealkonyul, mindannyian elvonulnak a város alól; úgy határoztak, hogy a velencei dózse fogja vezetni a sereget, Geoffroy marsall pedig az utóvédet.

366 / Megvárták tehát, míg leszállt az éj, s ekkor – megállapodásuk szerint – a velencei dózse elindult a sereggel, Geoffroy marsall pedig az utóvédet vezette. Lassan haladtak; az összes gyalogos és lovas vitézt, valamint a sebesülteket is magukkal vitték, senkit nem hagytak hátra. Egy Rodostó nevezetű tengerparti város felé lovagoltak, mely körülbelül háromnapi járásra esik attól a helytől, ahonnan elindultak. Így hagyták el tehát Drinápolyt, s az esemény, amelyet elbeszéltünk, a Krisztus születése utáni 1205. esztendőben történt.

367 / Azon az éjszakán, mikor a sereg elhagyta Drinápolyt, egy század vitéz különvált tőle, mert hamarabb és rövidebb úton akart Konstantinápolyba érkezni, s ezért szigorú feddésben részesültek. Ezzel a csapattal tartott egy Girard nevű lombardiai gróf, aki az őrgróf hűbérese volt, Eudes de Ham, a vermandois-i Ham várkastély ura, Jean de Maseroles, s rajtuk kívül még vagy huszonöt lovas, kiket nem sorol fel könyvünk.

368 / A csütörtök esti vereség után szombat estére érkezett meg ez a csapat Konstantinápolyba, mely ötnapi járásra fekszik Drinápolytól. Beszámoltak a történekről Pietro di Capua bíborosnak, Ince római pápa legátusának, Conon de Béthune-nek, akire a császár Konstantinápoly őrizetét bízta, valamint Milon le Brébant-nak és a többi nemesúrnak. A konstantinápolyiak nagyon megijedtek, és azt gondolták, hogy akiktől Drinápoly alatt elváltak, azok mind odavesztek, minthogy nem kaptak róluk híreket.

*Pierre de Bracieux és Payen d'Orléans találkozik
a visszavonuló sereggel*

369 / Most elhagyjuk az aggódva várakozó konstantinápolyiakat, s visszatérünk a velencei dózséhez és Geoffroy marsallhoz, akik Drinápoly alól jövet egész éjszaka lovagoltak, és reggelre egy Pamphülón nevű városhoz érkeztek. Nos, halljátok, miként következnek az események Isten akarata szerint: ezen az éjjelen ebben a városban szállt meg Pierre de Bracieux, Payen d'Orléans, és sok, Louis gróf földjéről való vitéz. Ez a csapat mintegy száz kiváló lovagból és száznegyven lovas katonából állt, akik a szoroson túlról érkeztek, és a drinápolyi táborba igyekeztek.

370 / Midőn megpillantották a közeledő csapatot, azon nyomban fegyvert ragadtak, mert görögöknek hitték őket. Felfegyverkeztek és felderítőket küldtek elébük, akik kiderítették, hogy a megvert sereggel találkoztak, s visszatérve jelentették, hogy Balduin császár odaveszett, s vele uruk, Louis gróf is, kinek földjéről és kíséretéből valók voltak.

371 / Fájdalmasabb hírt nem is hozhattak volna. Sok könnyet hullattak ekkor a vitézek, s gyászukban és fájdalmukban kezüket tördelték. És ahogyan voltak, teljes fegyverzetben a visszavonulók elé indultak, s találkoztak Geoffroy champagne-i marsallal, ki nagy gondba merülve vezette az utóvédet. Johannitza, Valachia és Bolgária királya ugyanis hajnalban Drinápoly alá érkezett sereggel. S amikor tudomására jutott, hogy a mieink már eltávoztak, utánuk eredt, és nem találván őket, nagy haragra gerjedt.

Szerencse, hogy nem lett a nyomunkra, mert különben a mieink közül egyetlen ember sem tért volna vissza.

372 / „Nagyúr! – szóltak Geoffroy marsallhoz. – Miben lehetünk szolgálatodra? Mindent megteszünk, amit kívánsz.” A marsall ezt válaszolta nékik: „Látjátok, milyen állapotban vagyunk. Ti azonban frissek és kipihentek vagytok, lovaitokkal együtt; ezért ti alkotjátok majd az utóvédet, én pedig előremegyek, hogy buzdítsam katonáinkat, akiknek erre igen nagy szükségük van, mert ugyancsak megijedtek.” Ahogy javasolta, aszerint cselekedtek, és szívesen eleget tettek a kérésnek. S nagyon jól helyálltak utóvédként, mert becsületes, jó vitézek voltak.

LXXXV

A sereg Rodostóba érkezik

373 / Geoffroy champagne-i marsall lovagolt tehát az élen, ő vezette a sereget, s addig lovagoltak, míg abba a városba nem érkeztek, melyet Khariopolisznak neveznek.* Látván, hogy lovaik kifáradtak az egész éjszakai lovaglástól, Geoffroy betért a városba, és déltájban pihenőt rendelt el. Megetették a lovakat, s maguk is ettek abból a kevés élelemből, amit találtak.

374 / Az éjszaka beálltaig ebben a városban maradtak. S Johannitza, Valachia királya összes katonájával egész nap a nyomukban járt, és alig két mérföldre táborozott le tőlük. Mikor leszállt az éjszaka, a városban megpihent vitézek felfegyverkeztek és továbbindultak. Geoffroy marsall haladt az élen, s ugyanazok voltak utóvédben, akik nappal. Egész éjjel és másnap egész nap nagy félelemben és erőlte-

tett menetben lovagoltak, míg megérkeztek a nagyon gazdag és erős, görögök lakta Rodostóba. Minthogy azok védekezni sem mertek, a mieink bevonultak a városba, megszálltak itt, s végre biztonságban voltak.

375 / A drinápolyi seregből megmaradtak tehát ekként menekültek meg, ahogyan elbeszéltük. Ezután Rodostó városában tanácskozást tartottak, ahol kijelentették, hogy Konstantinápolyért jobban aggódnak, mint saját magukért. Majd jó hírnököket választottak, akiket a tengeren át Konstantinápolyba küldtek. A hírnökök éjjel-nappal úton voltak, és megérkezve azt mondták a városban maradtaknak, hogy ne nyugtalankodjanak, mert a drinápolyi seregből sokan megmenekültek, és amilyen gyorsan csak tehetik, visszatérnek hozzájuk.

LXXXVI

Hétezer kereszties elhagyja a hadat

376 / Mikor a hírnökök megérkeztek Konstantinápolyba, öt hatalmas, szép velencei hajó már tele volt zarándokokkal, lovagokkal és közkatonákkal, akik éppen Bizánc elhagyására és a hazájukba való visszatérésre készültek. Az öt hajóban mintegy hétezer fegyveres harcos volt, közöttük Guillaume, Béthune egyházi védnöke, Baudouin d'Aubigny és Jean de Virsin, Luuis gróf hűbérese, valamint legalább száz más lovag, kiket név szerint nem említ könyvünk.

377 / Pietro di Capua magiszter, Ince római pápa bíboros-legátusa, Conon de Béthune, a császár konstantinápolyi helytartója, Milon le Brébant és sok más jeles vitéz

az öt hajóhoz ment, és kérve kérte a hajóra szállókat, hogy könyörüljenek azokon a keresztényeken s azokon a törvénytelen uraikon, akik elhulltak a csatában, és ha Istent ismernek, maradjanak az országban. De a távozni készülők nem hallgattak rájuk, hanem kifutottak a kikötőből. A vitorlákat felhúзва Isten akarata szerint elhajóztak, és a szél éppen Rodostó kikötőjébe vetette őket: ez az azután következő napon történt, hogy a vesztett csatából megmenekült katonák a városba érkeztek.

378 / Miként a konstantinápolyiak, a rodostóiak is, Geoffroy marsallal az élen, kérve kérték őket, hogy legyenek könyörülettel az ország iránt, és maradjanak, mert soha nagyobb szükség nem volt még segítségükre. A távozni készülők azt felelték, hogy gondolkozni fognak a dolgon, és másnap választ adnak nekik. De halljátok, mi történt ezen az éjjelen a városban!

379 / Volt egy nagy becsben álló, neves lovag Louis gróf földjéről, akit Pierre de Frouville-nak hívtak. Ez a lovag fegyverzetét és embereit hátrahagyva, az éjszaka leple alatt elszökött, és felszállt Jean de Virsin hajójára. (Virsin városa Louis blois-i és chartrain-i gróf földjén fekszik.) Az öt hajón lévő keresztések pedig – akiknek másnap reggel kellett volna választ adniuk Geoffroy marsallnak és a velencei dózsénak –, amint a nap feljött, nyomban felvonták a vitorlákat és szó nélkül elhajóztak. Súlyos feddést kaptak ezért abban az országban, ahonnan eltávoztak, s abban is, ahová mentek, de mindenekelőtt Pierre de Frouville-t marasztalták el. Ezért mondják, hogy nagy rosszat cselekszik az, aki a haláltól való félelmében olyat tesz, amit azután egész életében a szemére vetnek.

*A kereszties csapatok találkozása; Balduin fivérét,
Henriket régensnek teszik meg*

380 / Most elhagyjuk azokat, akik elhajóztak, és Henrikről, Balduin bizánci császár fivérééről szólunk, aki elhagyta a meghódított Adramüttiont, és Abüdosz városán keresztül Drinápoly felé, fivére segítségére indult. Vele mentek a helybeli örmények is, akik támogatták a görögök elleni küzdelmében; ezek feleségestül és gyerekestül mintegy húszezren voltak, s nem mertek tovább a tartományban maradni.

381 / Henrik közben hírt kapott azoktól a görögöktől, akik megmenekültek a drinápolyi csatából, s megtudta, hogy fivére, Balduin császár, Louis gróf és sok más lovag odaveszett. Ezután azoktól a megmenekült keresztiesektől is hír érkezett hozzá, akik Rodostóban voltak; arra kérték, hogy mielőbb siessen hozzájuk. Mivelhogy minél előbb Rodostóba akart érní, hátrahagyta az örményeket – akik feleségükkel, gyerekeikkel, kocsijuk mellett gyalogszerrel vonultak, s nem tudtak olyan gyorsan haladni, mint a lovagok –, azt gondolván, hogy teljes biztonságban jöhetnek utána s nincs mitől tartaniuk. Kíséretével egy Kortakopolisz nevezetű mezővárosban szállt meg.

382 / Ugyanezen a napon érkezett oda Anseau de Courcelles, Geoffroy marsall unokaöccse – akihez a marsall hírnököket küldött Makré, Traianupolisz és Baia vidékére (mely területet hűbértartományként kapta volt) –, azokkal a vitézekkel együtt, akik Renier de Trit-et elhagyva Phi-

lippopoliszból indultak útnak. Ez a csapat mintegy száz kiváló lovagból és legalább ötszáz lovas vitézből állt, s mindannyian Drinápolyba igyekeztek, hogy segítséget nyújtsanak Balduin császárnak.

383 / Miként a többiekhez, hozzájuk is eljutott a császár vereségének híre. Ekkor megfordultak, hogy Rodostóba menjenek, és Kortakopoliszban, abban a mezővárosban akartak megszállni, ahol Balduin császár fivére, Henrik is megszállt. Mikor Henrik és vitézei meglátták őket, fegyvert ragadtak, mert azt hitték, hogy a görögök jönnek ellenük. S amazok ugyanezt vélték Henrik csapatáról. De vénuil is felismerték, és boldogan látták viszont egymást. Másnap reggelig biztonságban térhettek nyugovóra a mezővárosban.

384 / Másnap útra keltek és egyenesen Rodostóba indultak. Estére érkeztek meg a városba, ahol találkoztak a velencei dózsával, Geoffroy marsallal és a többiekkel, akik a drinápolyi csatából megmenekültek. Nagy örömmel fogadták őket. Mindannyian sok könnyet ontottak barátaiért. Magasságos ég! Milyen kár, hogy ez a sok vitéz, aki itt összegyűlt, nem volt ott Balduin császárral és a többiekkel Drinápoly alatt! Akkor nem érte volna őket ekkora veszteség. De Isten másképpen rendelkezett.

385 / A másnapot és az utána következő napot a városban töltötték, és rendezték ügyeiket. Henriket, Balduin császár fivérét megtették a császárság régensének. Ekkor azonban sajnálatos esemény történt az örményekkel, akik Henriket, Balduin császár fivérét követték. Az ország lakói ugyanis összesereglettek és szétverték őket, s mindőjüket megölték vagy foglyul ejtették.

*Visszatérés Konstantinápolyba;
a keresztések segítséget kérnek a pápától, Franciaországtól
és más országoktól; a dózse halála*

386 / Johannitza, Valachia és Bolgária királya egész seeregével közeledett, és az összes útjába eső területet elfoglalta. A tartományok, a városok és a várak melléje álltak, kun lovasai pedig egészen Konstantinápolyig merészkedtek. Henrik, a császárság régense, a velencei dózse és Geoffroy marsall még Rodostóban volt, mely háromnapos járásra fekszik Konstantinápolytól. Miután tanácskozást tartottak, a velencei dózse helyőrséget hagyott Rodostóban, mely a velenceiek birtokában volt. Másnap felállították a zászlóaljakat, és elindultak Konstantinápoly felé.

387 / Midón Szélümbriába érkeztek, mely kétnapi járásra fekszik Konstantinápolytól, s amely Balduin császár birtoka volt, Henrik a katonáiból helyőrséget hagyott a városban. Ezután folytatták útjukat Konstantinápolyba, ahol a nép nagy örömmel fogadta őket, mert igen nagy rettegésben élt. S ez nem csoda, hiszen Konstantinápolyon, Rodostón és Szélümbrián kívül minden földet elveszítettek, az országban Johannitza, Valachia és Bolgária királya volt az úr. A Szent György-szoroson túl is csak Szpigua várát tudták megtartani, ezen kívül az egész tartomány felett Theodorosz Laszkarisz uralkodott.

388 / Ekkor a bárók úgy határoztak, hogy követek útján segítséget kérnek Ince római pápától, Franciaországtól, Flandriától és más országoktól. Névelon soissons-i püspö-

köt, Nicolas de Mailly-t és Jean Bliaut-t jelölték ki követeknek; a többiek pedig nagy aggodalommal néztek a jövő elé Konstantinápolyban, mert attól tartottak, hogy az egész országot elveszítik. Ekképpen telt el az idő pünkösdig, s ezalatt igen nagy veszteség érte a sereget: Enrico Dandolót betegség támadta meg és meghalt. Nagy tiszteséggel temették el a Hagia Sophia-székesegyházban.

389 / S amikor elérkezett a pünkösd, az ország már teljesen Johannitzának, Valachia és Bolgária királyának kényére-kedvére volt kiszolgáltatva. Csak a kunokat nem tudta az országban tartani, minthogy azok a meleg miatt nem voltak hajlandók tovább harcolni, és visszatértek hazájukba. Johannitza azonban bolgárokból és görögökből álló hadával Thesszaloniké irányában az őrgróf ellen vult. Az őrgróf pedig, értesülvén Balduin császár vereségéről, felhagyott Nauplia ostromával, és annyi katonával, amennyit csak magával tudott vinni, Thesszalonikébe indult, hogy megerősítse az ottani helyőrséget.

LXXXIX

Henrik győzelmei a görögök felett

390 / Henrik, Balduin bizánci császár fivére, annyi katonával, amennyit magával tudott vinni, a Konstantinápolytól háromnapi járásra fekvő, görögök lakta Csorlu ellen indult. A város behódolt Henriknek, és a görögök hűséget esküdtek néki, de olyan hűséget, melyet nemigen volt szokás megtartani ez idő tájt. Ezután Arkadiupolisz városába lovagolt, melyből a görögök elmenekültek, nem mervén bevárni a régenst. Innen Bizüé városába,* egy jól megerős-

sített és számos görög által védett helységbe ment, mely szintén behódolt néki. Majd Neapolisz* városához érkezett, melyet ugyancsak erős görög helyőrség védett.

391 / Mikor a mieink támadást akartak indítani, a görögök megadást ajánlottak fel. De amíg egyezkedtek, a sereg katonái – Henrik s a tárgyalást folytatók tudta nélkül és akarata ellenére – behatoltak a városba, és öldösködni kezdtek a görögöket, a várost pedig kifosztották. Sok volt a halott és sok foglyot is ejtettek. Ekképpen vették be a keresztesek Neapoliszt, ahol három napig maradtak. A görögöket olyanmire megrémítette ez az öldöklés, hogy a vidék összes városát és várát elhagyták, és mindannyian a két legjobban megerősített városba, Drinápolyba és Didümoteikhónba menekültek.

XC

*Szerresz behódol Johannitzának,
aki megszegi adott szavát*

392 / Ez idő tájt történt, hogy Johannitza, Valachia és Bulgária királya egész seregével az örgróf ellen vonult, és Szerresz városához érkezett. Az örgróf, marsallja, Guillaume d'Arles és egy nagy tekintélyű kiváló lovas, Hugues de Coligny vezetésével sok jó vitézből álló erős helyőrséget hagyott a városban. Johannitza azonban ostrom alá vette őket, és rövid idő alatt rohammal elfoglalta a külső várat. A külső vár elestekor nagy szerencsétlenség érte a várvédőket: Hugues de Coligny megsebesült a szemén, és belehalt sérülésébe.

393 / A többieket nagy rémület fogta el, amikor Hugues de Coligny, mindőjük közt a legjobb vitéz elesett. Vissza-

húzódtak az erős belső várba, de Johannitza folytatta az ostromot, kő- meg dárdahajító gépeit is felállította. Alig kezdte meg az ostromot, midőn a védők egyezkedni próbáltak vele, amiért komoly feddést és szemrehányást kaptak. Az egyezés értelmében átadták a várat Johannitzának, ő pedig esküt tett nékik huszonöt legmagasabb rangú embere által, hogy lovaikkal, fegyvereikkel és minden holmijukkal együtt épségben Thesszalonikébe, Konstantinápolyba vagy Magyarországra távozhatnak.

394 / Miután így átadták Szerresz várát, Johannitza magához hívatta a várvédőket, és tábora közelében szállásolta el őket; igen nyájas volt hozzájuk, s még ajándékokat is küldött nékik. Három napig bánt velük így, majd ígétét megszegve elfogatta őket, összes javaikat elvétette, s ruhátlanul, mezítláb és gyalogosan Valachiába küldte őket. A szegényeket és a kisembereket, akik keveset értek, Magyarországra küldte, a többieknek pedig, akik többet értek, fejét vétette. Ily kegyetlen árulást követett el Valachia királya. A sereget itt érte az egyik legfájdalmasabb veszteség. Ezután Johannitza leromboltatta a várat és a várost, s az őgróf ellen indult.

XCI

A régens sikertelen ostroma Drinápoly ellen

395 / Henrik, a császárság régense vitézeivel Drinápoly alá vonult, és ostromot indított a város ellen, mely igen kockázatos dolog volt, hisz annyi ember szorongatta seregét a várfalak mögül és azokon kívül, hogy vitézei semminemű élelmet nem tudtak vásárolni, sem zsákmányolni,

a az
Alig
pró-
kap-
nak,
em-
mi-
iná-
ma-
olta
at is
retét
hát-
ket.
Ma-
ér-
chia
zte-
st, s

poly
gen
ere-
em-
olni,

VÁROSTROM CSATAJELENETTEL

legfeljebb csak egy keveset. Ekkor a franciák palánkokkal és gerendákkal vették körül a tábor külső oldalát, a katonák egy részét kijelölték ezek védelmére, a többiek pedig a város felőli oldalon támadtak.

396 / Különféle ostromgépeket és ostromlétrákat is készítettek. Sokat vesződtek a város bevételével, de nem jártak sikerrel, mert a vár nagyon erős volt, és a védők szilárdan tartották magukat. A mieinknek sok kellemetlenséget kellett elszenvedniük, és sokan meg is sebesültek közülük. Az egyik legjobb lovagot, Pierre de Bracieux-t egy kő homlokon találta, s kis híján megölte; de Istennek hála, ez nem következett be, és hordágyon elszállították.

397 / Látván, hogy semmit sem tudnak tenni a város ellen, Henrik, a császárság régense, valamint a francia sereg elvonult a város alól. A környék lakóitól és a görögöktől zaklatva egy Pamphülón nevű városig lovagoltak, itt felütötték szállásukat, és két hónapig a városban maradtak. Közben portyára indultak Didümoteikhón környékére, és ahány helyen csak megfordultak, onnan nagy zsákmánnyal tértek vissza. A tél beköszöntéig maradt a sereg ezen a vidéken; s ezalatt Rodostóból és a tenger mellékéről különféle árukat kaptak.

Johannitza romba dönti Philippopoliszt

398 / Most elhagyjuk Henriket, a császárság régensét, és Johannitzáról, Valachia és Bolgária királyáról szólunk, ki nek – mint fentebb mondtuk volt – kiszolgáltatták Szerresz városát, s aki áruló módon megölette azokat, akik megadták magukat. Johannitza Thesszaloniké irányába nyomult előre, s közben a vidék nagy részét feldúlta. A Thesszalonikében tartózkodó Montferrati Bonifác őrgróft nagy megindultság fogta el és nagyon lesújtotta urának, Balduin császárnak veszte, a többi főember eleste, valamint szerreszi várának és katonáinak elvesztése.

399 / Látván, hogy többet nem érhet el, Johannitza visszafordult seregével és országa felé vette útját. Eközben a Philippopoliszt védő lovagok és katonák – a vár kapitányának Renier de Trit-et tette meg Balduin császár – értesültek a császár és sok főúr vesztéről, valamint arról, hogy az őrgróf elveszítette Szerresz városát, s látván, hogyan hagyták el Renier de Trit-et rokonai, fia és unokaöccse, s hogy milyen kevés embere maradt, úgy vélték, a franciák soha többé nem tudnak már felülkerekedni. Ekkor a katonák közül a popelikánok* felkeresték Johannitzát, és behódolva neki, így szóltak hozzá: „Felség! Lovagolj Philippopolisz alá, vagy küldd oda seregedet! Az egész várost átadjuk néked!”

400 / Midőn Renier de Trit erről Philippopoliszban értesült, attól tartott, hogy őt is kiszolgáltatják Johannitzának. Ezért egy reggelen katonáival elhagyta a várat, és

abba a faluba ment, ahol a Johannitzának behódoló pope-
likának táboroztak le. Felgyújtatta a falut, melynek nagy
része leégett a tűzben. Majd az onnan három mérföldre
fekvő Sztenimakhosz* várába ment, melyet az ő katonái
védelmeztek. Itt azután sokáig, vagy tizenhárom hónapig
volt körülzárva; sok gond és nyomorúság közepette, ka-
tonái ínségükben még lovaikat is megették. Kilencnapi
járásra voltak Konstantinápolytól, de nem volt hírük az
ottaniakról, mint ahogyan azoknak sem róluk.

401 / Johannitza közben Philippopolisz alá küldte sere-
gét. Alig kezdődött el az ostrom, mikor a vár védői meg-
adták magukat Johannitzának, aki kegyelmet ígért nekik.
Alig hangzott el ígérete, nyomban megölette a város érse-
két, majd a főrangúak közül többeket elevenen megnyú-
zatott, másokat pedig megégettetett vagy lefejeztetett, a
megmaradottakat pedig vasra verve elhajtatta. A város fa-
lait és bástyáit leromboltatta, a magas palotákat és a díszes
házakat felgyújtatta. Így pusztult el Philippopolisz nemes
városa, a bizánci császárság három legerősebb városának
egyike.

XCIII

A régens megerősíti várait

402 / Most elhagyjuk Philippopoliszt, valamint a szte-
nimakhoszi várban körülzárt Renier de Trit-et, és vissza-
térünk Henrikhez, Balduin császár fivéréhez, aki a tél be-
álltáig Pamphülónban tartózkodott. Henrik tanácsot tar-
tott báróival és alattvalóival, s úgy határozott, hogy hely-
őrséget hagy egy Ruszión nevezetű városban,* mely gaz-
dag és termékeny földön feküdt az ország középső részén.

A helyőrség kapitányai Thierry de Loos udvarnagy és Thierry de Dendermonde udvarmester lettek. Henrik, a császárság régense száznegyven lovagot és számos lovas vitézt adott melléjük, s megparancsolta nekik, hogy folytassanak harcot a görögök ellen és őrizzék jól a határokat.

403 / Ezután többi katonájával Bizüé városához vonult, ahol szintén helyőrséget hagyott, Anseau de Cayeux vezetésével; mintegy százhusz lovagot és nagyszámú lovas vitézt adott melléje. Egy másik városban, melyet Arkadiupolisznak neveznek, a velenceiek állítottak fel helyőrséget. Neapolisz városát pedig Branaszra bízta Balduin császár fivére. Branasz görög volt, és Franciaország királyának nővérét mondhatta feleségének, s a görögök közül egyedül állt a franciák oldalára. E városok védői harcot folytattak a görögökkel, számos támadást indítva ellenük, s őket is sok támadás érte. Henrik pedig a vele maradó katonákkal visszahúzódott Konstantinápolyba.

404 / Johannitza, Valachia és Bolgária királya, aki hatalmas és gazdag volt, eközben nem tétlenkedett, hanem nagy csapat kun és vlah harcost gyűjtött egybe. A karácsony utáni harmadik héten Rhómania földjére küldte őket Drinápoly és Didümoteikhón védőinek megsegítésére. S mikor a védők erősítést kaptak, felbátorodtak, és bizakodóbban indultak harcba.

A franciák veresége Ruszión közelében

405 / Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe előtt négy nappal Thierry de Dendermonde várkapitány és udvarmester mintegy százhusz lovaggal éjjeli portyára indult és Ruszióban csak kisszámú helyőrséget hagyott. Napfelkeltekor egy faluba érkeztek, ahol kunok és vlahok szálltak meg. A faluban lévők nem neszelték meg közeledésüket, így aztán rajtuk ütöttek, sokat megöltek közülük, s vagy negyven lovat zsákmányoltak. E haditett után visszafordultak Ruszión felé.

406 / Ugyanezen az éjjelen mintegy hétezer kun és vlah szintén portyára indult. Reggelre Ruszión vára alá érkeztek, és jó darabig ott is maradtak. A várat igen kevés ember védte, ezek bezárták a kapukat és felmentek a várfalakra. A támadók ekkor visszafordultak. Alig távolodtak el másfél mérföldnyire a várostól, mikor a Thierry de Dendermonde vezette francia csapattal találták szemben magukat. Mikor a franciák megpillantották őket, négy zászlóaljba rendeződtek. Lassú lépésben szándékoztak visszatérni Ruszióba; ha Isten is úgy akarta volna, hogy visszatérjenek, ott biztonságban lettek volna.

407 / A tömérdek kun, vlah és környékbeli görög feléjük lovagolt. Mikor elérték a mieink utóvédjét, keményen támadni kezdték őket. Az utóvédet Thierry de Loos emberei alkották. Thierry de Loos udvarnagy Konstantinápolyban volt, ezért az utóvédet fivére, Vilain vezette. A kunok, vlahok és görögök egész közlőről szorongatták

őket, és sok lovukat megsebesítették. Nagy volt a kiáltozás és a lárma, s az ellenség nagy erővel André Durboise és Jean de Choisy zászlóaljához szorította a hátvédet. A mieink sokáig ellenálltak.

408 / Ellenségeik azonban kettőzött erővel támadtak, és Thierry de Dendermonde udvarmester zászlóaljig vetették vissza őket. Nem sokkal később a Charles du Fresne vezette zászlóaljig szorították őket. A mieink addig hátráltak így védekezve, hogy már alig fél mérföldnyire voltak csak Ruszióntól. Az ellenség azonban egyre jobban szorongatta és egyre hevesebben támadta őket, és sok katonájukat meg lovukat megsebesítette. S mivel az események Isten akarata szerint történnek, a mieink nem tudták tovább tartani magukat, s az ellenség szétverte őket; ők nehézfegyverzetben voltak, ellenségeik viszont könnyűfegyverzetben, és nyilaikkal leöldösték őket.

409 / Ó, jaj! Mily fájdalmas nap volt ez a keresztényeknek! A százhusz lovagból mindössze tíz ha megmenekült a haláltól vagy a fogságtól. S akik megmenekültek, azok Ruszióba futottak, s az ott lévő franciákkal együtt bezárkóztak a várba. Ekkor esett el Thierry de Dendermonde udvarmester, Orry de l'Isle, egy kiváló és nagyra becsült lovag, Jean de Pomponne, André Durboise, Jean de Choisy, Guy de Conflans, Charles du Fresne, Vilain, Thierry udvarnagy fivére. Könyvünk nem említheti mindazoknak a nevét, akik itt lelték halálukat vagy itt estek fogságba. Az egyik legfájdalmasabb veszteség és az egyik legnagyobb csapás ezen a napon érte a Rhómania földjén tartózkodó keresztényeket.

410 / A kunok, görögök és vlahok, akik kényük szerint pusztítottak ezen a vidéken és sok jó lovat meg páncélinget

zsákmányoltak, ezután visszafordultak. Ez a szerencsétlen esemény a Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepét megelőző napon* történt. Akik a csatából megmenekültek, és azok, akik Ruszióban maradtak, az éjszaka beálltával elhagyták a várost, s miután egész éjjel menekültek, reggelre Rodostó városába érkeztek.

XCV

Johannitza újabb támadásai; Neapolisz romlása

411 / E fájdalmas eseményről Henrik, a császárság rége se akkor értesült, mikor Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén körmeneten vett részt a blakhernai Miaszszonyunk-templomban. Tudjátok meg, hogy a frankok nagyon meg voltak rémülve Konstantinápolyban, s szinte biztosra vették, hogy az egész ország elveszett. Ekkor Henrik elhatározta, hogy helyőrséget küld a Konstantinápolytól kétnapi járásra fekvő Széliumbriába, s a város védelmét Macaire de Sainte-Menehould-ra és ötven lovagjára bízta.

412 / Nagy volt az öröme Johannitzának, Valachia királynának, mikor eljutott hozzá katonái haditettének híre, hiszen a franciáknak sok jó vitézét ölték meg vagy ejtették fogságba. Egész országából egybegyűjtötte a hadra fogható férfiakat, és kunokból, görögökből és vlahokból felállított hatalmas seregével betört Rhómania területére. A városok és a várak többsége melléje állt, s hihetetlenül nagy sereggel közeledett.

413 / Midőn a velenceiek hírért vették, mekkora sereggel közeledik Johannitza, elhagyták Arkadiupoliszt. Johannitza seregével Neapolisz vára alá érkezett, melyet görögök

és latinok védelmeztek, s amely Branasz birtoka volt, azé a görögé, kinek a császárné (Franciaország királyának nővére) volt a felesége. A latinok kapitánya Bègue de Fransures, egy Beauvaisis vidékéről származó lovag volt. Johannitza támadást indított a város ellen és rohammal bevette.

414 / Az ostrom alatt rengeteg ember pusztult el. Bègue de Fransures-t Johannitza elé vezették, aki azon nyomban kivégeztette. Az összes többi görögöt és latint, akik keveset értek, valamint a kisembereket, az asszonyokat és gyerekeket láncra verve Valachiába vitette. Majd lerombolta a szép és gazdag, jó vidéken fekvő várost. Így semmisült meg Neapolisz városa, miként elbeszéltük.

XCVI

Rodostó pusztulása

415 / Innen tizenkét mérföldre, a tenger mentén feküdt Rodostó hatalmas és gazdag városa, melyet erős velencei helyőrség védett. Ezenkívül egy mintegy kétezer főből álló lovas csapat is érkezett a város védelmére. De amikor hírt vettek, hogy Neapolisz elesett, és Johannitza kivégeztette a vár védőit, oly nagy rémület fogta el őket, hogy teljesen összeomlottak. S mivel Isten a szerencsétlenségeket is eltűri, a velenceiek hanyatt-homlok hajóikhoz rohantak, és kis híján a vízbe taposták egymást. A lovasok pedig, akik Franciaországból, Flandriából és más vidékekről valók voltak, a szárazföldön menekültek el.

416 / Tudjátok meg, hogy a balszerencsének nem kellett volna bekövetkeznie. A város ugyanis oly erős volt, oly szilárd falak és bástyák vették körül, hogy aligha akadt

volna ember, aki megostromolta volna, s Johannitza sem támadt volna ellene soha. Mikor azonban már csak félnapi járásra volt Rodostótól, és megtudta, hogy a várvédők elmenekültek, megindult a város felé. Az ott maradt görögök megadták magukat Valachia királyának, aki a kis- és főembereket egyaránt azon nyomban elfogatta, és Valachiába vitette – csak azok menekültek meg, akiknek sikerült elszökniük –; a várost pedig leromboltatta. Ó, mekkora veszteség volt ez! Rodostó volt Bizánc egyik legszebb és legjobb fekvésű városa.

XCVII

Johannitza további hódításai és pusztításai

417 / Nem messze innen volt egy másik város, melyet Panédosznak neveznek; itt szintén behódoltak Johannitzának, aki leromboltatta és feldúlta a várost, lakóit pedig ugyanúgy Valachiába hurcoltatta, mint a rodostóiakat. Ezután a jó tengeri kikötővel rendelkező Hérakleisz városához vonult,* mely a velenceiek birtokában volt. A várost, melyet gyenge helyőrség védelmezett, Johannitza rohammal bevette. Itt is nagy mészárlást vitt végbe a lakosok között; az életben maradottakat Valachiába vitette, a várost pedig ugyanúgy leromboltatta, mint a többi.

418 / Innen a szép és erős Daoniön városához lovagolt:* a lakosok nem mervén ellenállni, kiszolgáltatták városukat Johannitzának, aki feldúlta és leromboltatta Daoniönt. Majd továbbvonult Csorlu városa felé, mely szintén behódolt néki. Ezt is leromboltatta, és lakóit rabságba vetette. Valahányszor egy vár vagy város behódolt, Johannitza ol-

talimat ígért a lakosoknak, majd megölette vagy rabságba hurcoltatta a férfiakat és nőket; soha egyetlen ígéretét nem tartotta meg.

419 / A kunok és a vlahok már Konstantinápoly kapui előtt száguldoztak, melyet Henrik, a császárság régense védett annyi emberrel, amennyit össze tudott gyűjteni. A régens nagyon lesújtott és gondterhelt volt, mert nem volt elegendő katonája, hogy megvédelmezze az országot. A kunok elhajtották a jószágot, a férfiakat, nőket és gyermekeket elhurcolták, a városokat és várakat pedig lerombolták. El sem lehet képzelni, mekkora pusztítást vittek végbe.

420 / Hamarosan egy Konstantinápolytól tizenkét mérföldre fekvő város, Athüra* alá érkeztek, melyet Henrik, a császár fivére Payen d'Orléans-nak adományozott. A városban rengeteg ember volt, a környék összes lakója odamenekült. A kunok és vlahok ostrom alá vették és rohammal elfoglalták Athürát. Egyetlen más városban sem vittek végbe ekkora öldöklést, mint itt. S tudjátok meg, hogy mindazokat a várakat és városokat, melyek behódoltak Johannitzának, s amelyeknek ő oltalmat ígért, elpusztította és lerombolta, lakosait pedig – miként mondtuk – Valachiába hurcoltatta.

421 / Konstantinápoly körül ötnapi járásra egyetlen település sem maradt, melyet ne dúltak volna föl, Bizüé és Szélümbria kivételével, melyekben francia helyőrség volt. Bizüé városát Anseau de Cayeux védte vagy százhusz lovaggal, Szélümbriát pedig Macaire de Sainte-Menehould ötven lovaggal. Henrik, Balduin császár fivére a többi lovaggal Konstantinápolyban maradt. Tudjátok meg, hogy nagyon nehéz helyzetben voltak, mert Konstantinápoly kivételével már csak ez a két város maradt a kezükön.

*A görögök és a keresztetek megbékélése.
Johannitza ostrom alá veszi Didümeteikhónt*

422 / Ezt látván, a Johannitza hadjáratában részt vevő görögök – akik behódoltak néki, és fellázadtak a franciák ellen, akiknek várait és városait Johannitza lerombolta, s akikkel szemben egyetlen ígétét sem tartotta meg – elvesztettek és becsapottnak érezték magukat. Tanácskozni kezdtek egymás között, és úgy vélték, hogy Johannitza ugyanazt fogja tenni Drinápolyval és Didümeteikhónnal, mint a többi várossal, s ha ezt a két várost is elpusztítja, akkor Rhómania örökre elveszett. Ezért titokban követeket küldtek Branaszhoz Konstantinápolyba.

423 / A követek arra kérték Branaszt, hogy könyörögjön Henriknek, Balduin császár fivérének és a velenceieknek, béküljenek meg velük, adják át néki, Branasznak Drinápolyt meg Didümeteikhónt. Elmondották, a görögök mind hajlandók Branasz oldalára állni, s ily módon a görögök és a franciák egyesíthetik erőiket. A javaslatról tanácskozást tartottak, ahol különféle vélemények hangzottak el, de végül úgy határoztak, hogy Drinápolyt és Didümeteikhónt a hozzájuk tartozó birtokokkal együtt átengedik Branasznak és feleségének, a császárnénak, aki Fülöp Ágost francia király nővére volt, azzal a feltétellel, hogy Branasz a császár és a császárság érdekeit fogja szolgálni. Ekképpen kötöttek egyezséget és békéltek meg egymással a görögök és a franciák.

424 / Johannitza, Valachia és Bolgária királya, aki hosz-

szasan időzött Rhómaniában, és az egész böjt alatt, de még húsvét után is jó ideig dülta az országot, visszafordult Drinápoly és Didümoteikhón felé, azzal a céllal, hogy ugyanazt teszi velük, mint a többi várossal. Mikor a vele lévő görögök látták, hogy Drinápoly felé tart, éjjel és nappal húszasával, harmincasával, negyvenesével, százasával kezdtek elszökösni tőle.

425 / Midőn Johannitza Didümoteikhón alá érkezett, azt kérte a lakosoktól, hogy – miként a többi városban – bocsássák be. Ők azonban nem tettek eleget kérésének, s ezt válaszolták: „Nagyúr! Midőn megadtuk magunkat néked, és felkeltünk a franciák ellen, megesküdteél, hogy legjobb hited szerint védelmezni és óvni fogsz bennünket. De nem ezt cselekedted, hanem tönkretetted Rhómaniát. S jól tudjuk, hogy ugyanazt szándékozod velünk is tenni, mint a többiekkel.” Ezt hallván, Johannitza ostrom alá vette Didümoteikhónt, és tizenhat hatalmas kőhajítót állíttatott fel a város körül. Mindenfajta ostromgépet is ácsoltatott, majd dúlni kezdte a környező vidéket.

426 / Ekkor Drinápoly és Didümoteikhón lakói követeket küldtek Konstantinápolyba Henrikhez, a császárság régenséhez, és Branaszhoz, azzal a kéréssel, hogy ha Istent ismernek, jöjjenek az ostromlott Didümoteikhón segítségére. A kérés hallatán a konstantinápolyiak tanácskozást tartottak a Didümoteikhónnak nyújtandó segítség ügyében. Sokan közülük óva intettek attól, hogy elhagyják Konstantinápolyt, és kockára tegyék a megmaradt keresztények életét. De végül is az a döntés született, hogy elhagyják a várost, és Szélümbriába mennek.

427 / A római pápa bíboros-legátusa bűnbocsánatot hirdetett és adott mindazoknak, akik csatába indultak, s a ha-

lál várt rájuk. Ezután Henrik annyi katonával, amennyit csak magával tudott vinni, elhagyta Konstantinápolyt, és Széliumbria városához lovagolt; a város alatt letáborozott, és egy jó hétig a táborban maradt. Mindennap érkeztek hozzá a követek Drinápolyból, arra kérve, hogy könnyö-rüljön és segítsen rajtuk, mert különben végük van.

XCIX

A franciák Didümoteikhón segítségére indulnak

428 / Henrik tanácsot tartott báróival, s úgy határoztak, hogy a szép és erős Bizüé városába mennek. S amiként határoztak, úgy is cselekedtek; megérkezvén Bizüé városához, Keresztelő Szent János ünnepének előestéjén letáboroztak a város előtt. Ugyanezen a napon követek érkeztek Drinápolyból, és így szóltak Henrikhez, Balduin császár fivéréhez: „Nagyúr! Ha nem segítesz Didümoteikhón városán, tudd meg, egy hétnél tovább nem tudja tartani magát; Johannitza kőhajítói négy helyen lerombolták a városfalakat, és katonái már két ízben is feljutottak a bástyákra.”

429 / Henrik ekkor tanácsot kért báróitól, mitévő legyen. Különféle vélemények hangzottak el, de a tanácskozás végén így szóltak a bárók: „Urak! Olyan messze jutotunk már, hogy szégyenben maradunk, ha most nem nyújtunk segítséget Didümoteikhónnak. Mindenki gyónjon, áldozzon meg, és azután szervezzük meg zászlóaljainkat!” Körülbelül négyszáz lovagra számíhattak, nem többre. Majd hívták a Drinápolyból érkezett követeket, s megkérdezték tőlük, mennyi katonája van Johannitzának.

A követek azt felelték, hogy körülbelül negyvenezer harcosa lehet, a gyalogosokat nem számítva, kiknek számát nem ismerik.

430 / Magasságos ég! Mily veszélyes harcra vállalkozott ez a maroknyi csapat ekkora ellenséggel szemben! Keresztelő Szent János ünnepének reggelén* mindannyian meggyóntak és áldoztak, s másnap útnak indultak. Az előhadat Geoffroy, Rhómania és Champagne marsallja, valamint Macaire de Sainte-Menehould vezette. A második zászlóalj parancsnokai Conon de Béthune és Milon le Brébant voltak; a harmadiké Payen d'Orléans és Pierre de Bra-cieux; a negyediké Anseau de Cayeux; az ötödiké Baudouin de Beauvoir; a hatodiké Hugues de Beaumetz; a hetediké Henrik, Balduin császár fivére; a nyolcadiké – a flaman-doké – Gautier d'Escornai. Az utóvédet Thierry de Loos udvarnagy vezette.

431 / Három napig lovagoltak teljes hadrendben; soha senki nem indult még nagyobb veszélyek közepette csatába. Kétfajta veszély is fenyegette őket: egyrészt nagyon kevesen voltak azokhoz képest, akik ellen harcba indultak, másrészt pedig nem bíztak benne, hogy a görögök, akikkel megbékéltek, őszintén segíteni fogják őket. Attól tartot-tak, hogy ha bajba kerülnek, a görögök Johannitza oldalára állnak, aki – mint hallottátok – igencsak közel volt már ahhoz, hogy bevegye Didümeteikhónt.

A keresztések üldözik a visszavonuló Johannitzát

432 / Mikor Johannitza értesült a franciák közeledéséről, nem merete bevárni őket, hanem ostromgépeit elégetve, felszedte táborát. S tudjátok meg, mindenki csodának tartotta, hogy elvonult Didümoteikhón alól. Henrik, a császárság régense négy nap múlva érkezett Drinápoly alá, és a föld egyik legszebb mezején, Drinápoly folyójának partján ütött tábort. Mikor a drinápolyiak megpillantották őket, körmenetben keresztekkel vonultak eléjük, és soha nem látott örömmel fogadták őket. S joggal cselekedték ezt, mert amíg a franciák meg nem érkeztek, egyáltalán nem voltak könnyű helyzetben.

433 / Ekkor hír érkezett a franciák táborába, hogy Johannitza egy Rodestuic* nevű várkastélyban szállt meg. Másnap reggel a francia sereg útra kelt, és Rodestuic vára felé vonult, hogy megütközzék Johannitza hadával. Johannitza azonban felszedte táborát, és továbbvonult országa felé. A franciák öt napon keresztül követték, de nem érték utol. Az ötödik napon egy szép helyen fekvő, Ephraim* nevű várkastélyban szálltak meg, ahol három napot töltöttek.

434 / Itt egy csapat jó vitéz elhagyta a sereget, mert nézeteltérés támadt köztük és Henrik, Balduin császár fivére között. E csapatnak Baudouin de Beauvoir volt a kapitánya, s Hugues de Beaumetz, Guillaume de Gommeignies, Dreux de Beaurain, és összesen mintegy ötven lovag távozott vele. Azt gondolták, hogy a többiek nem mernek majd ezen a vidéken, az ellenség közelében maradni.

Renier de Trit kiszabadítása

435 / Henrik, a császárság régense tanácskozást tartott azokkal a bárókkal, akik vele maradtak, s úgy határoztak, hogy folytatják előnyomulásukat. Kétnapi lovaglás után egy nagyon szép völgyben, egy Moniakhosz* nevezetű várkastély közelében táboroztak le. Miután a várat átadták nekik, öt napig ott maradtak, majd úgy döntöttek, hogy Renier de Trit segítségére indulnak, aki már vagy tizenhárom hónapja védte Sztenimakhosz várát az ostromlókkel szemben. Henrik és katonáinak nagy része a táborban maradt, a többiek pedig elindultak Sztenimakhoszba, Renier de Trit felmentésére.

436 / Tudjátok meg, hogy kevés felmentő csapat volt kitéve ekkora veszélynek: három napig ellenséges földön kellett keresztülhaladniuk. A felmentő csapattal ment Connon de Béthune, Geoffroy de Villehardouin, Rhómania és Champagne marsallja, Macaire de Sainte-Menehould, Milon le Brébant, Pierre de Bracieux, Payen d'Orléans, Anseau de Cayeux, Thierry de Loos, Guillaume du Perchoi, valamint egy velencei hadtest, melynek Andrea Valerio volt a kapitánya. S addig lovagoltak, míg egyszer csak megpillantották a sztenimakhoszi várat.

437 / Renier de Trit épp a várfalak előtti palánkoknál volt, mikor észrevette a Geoffroy marsall vezette előhadat, és mögötte a szép rendben közeledő többi zászlóaljat, de nem tudta elképzelni, kik érkeznek. S ez nem csoda, hiszen

hosszú ideje nem hallott hírt társairól: azt gondolta, a görögök akarnak ostromot indítani ellene.

438 / Geoffroy, Rhómania és Champagne marsallja török harcosokat* és lovas íjászokat küldött előre, hogy megtudakolják, mi történhetett a várvédőkkel, mert azt sem tudták, élnek-e vagy hálnak, oly régóta nem kaptak róluk híreket. Képzeltetik, mekkora volt Renier de Trit-nek és társainak öröme, mikor felismerték a vár alá érkező katonákat. Kijöttek a várból barátaik elé, és boldogan köszöntötték őket.

439 / A lovagok a vár tövében fekvő szép városban szálltak meg, mely mindannyiszor védelmezte az ostromlott várat. A bárók azt mondták, többször hallották, hogy Balduin császár Johannitza tömlöcében lelte halálát, de nem hitték el a hírt. Renier de Trit azonban megerősítette a császár halálhírét, s ekkor már kénytelenek voltak elhinni. Sokakat lesújtott a hír: bárcsak segíteni tudtak volna!

440 / Miután az éjszakát a városban töltötték, másnap reggel elhagyták Sztenimakhoszt. Kétnapi lovaglás után érkeztek vissza a sereg táborába, melyet Henrik az Arda folyó partján fekvő moniakhoszi vár alatt állíttatott fel. A sereg katonái nagyon örültek Renier de Trit kiszabadításának, és elismeréssel adóztak kiszabadítóinak, mert nagy veszélyek közepette vitték végbe tetteiket.

*Henriket császárrá koronázzák. Johannitza újabb dúlásai;
a császár ellene vonul*

441 / Ezután a bárók úgy határoztak, hogy visszatérnek Konstantinápolyba és megkoronázzák Henriket, Balduin császár fivérét, Branaszt pedig a drinápolyi tartományban hagyják a helybéli görögökkel és negyven lovaggal, akiket Henrik adott melléje. Henrik, a császárság régense és a többi báró tehát visszatért Konstantinápolyba, ahol nagy örömmel fogadták őket. S a Mária ünnepét követő augusztusi vasárnapon* Henriket, Balduin császár fivérét, nagy ünneplés és tiszteletadás közepette, császárrá koronázták a Hagia Sophia-székesegyházban. Ez a Krisztus születése utáni 1206. esztendőben történt.

442 / Mivelhogy, amint hallhattátok, Henrik a koronázás végett visszatért Konstantinápolyba, Drinápoly és Didümoteikhón vidékén csak Branasz maradt. Amint Johannitza, Valachia és Bulgária királya ezt megtudta, annyi embert gyűjtött össze, amennyit csak tudott. Branasz azonban nem erősítette meg Didümoteikhónnak azokat a részeit, melyeket Johannitza ostromgépeivel lerontott, és helyőrsége is csekély volt. S Johannitza Didümoteikhón ellen vonult, elfoglalta, és falait porig lerombolta. Majd férfiakat, asszonyokat és gyerekeket ejtve foglyul, és sok zsákmányt szereve, végigjárta a környéket, és nagy pusztítást vitt végbe. A drinápolyiak ekkor – látván Didümoteikhón pusztulását – segítséget kértek Henrik császártól.

443 / Henrik minden alattvalóját egybehívta, majd elhagyta Konstantinápolyt, és csapataival hadrendben Drinápoly felé vonult. Mikor Johannitza, Valachia uralkodója a császár közeledéséről értesült, visszavonult országa felé. Drinápoly elé érkezve Henrik császár a városon kívüli mezőn ütött tábor.

444 / Ekkor a környékbeli görögök felkeresték, és elmondták néki, hogy Johannitza, Valachia királya, miután lerombolta Didümoteikhont és feldúlta környékét, férfiakat, asszonyokat és állatokat vitt magával, s még csak egy-napi járásra van Drinápolytól. A császár úgy határozott, hogy ha utoléri Johannitzát, csatát vív vele, hogy kiszabadítsa az elhurcolt foglyokat. Utánaeredt tehát, s négy napig üldözte, de Johannitza mindig előtte járt. Így érkezett el Henrik egy Beroé* nevű városba.

445 / Mikor a város lakói megpillantották a császár közeledő seregét, a várost elhagyva a hegyekbe menekültek. Henrik seregével Beroé mellett szállt meg, s bőven talált gabonát, élelmet és egyéb javakat. Két napig időzött itt, ezalatt katonáit portyára küldte, s azok sok ökörrre, szarvasmarhára, bivalyra és más állatra tettek szert. Ezután Henrik a zsákmánnyal egy Beroétól egynapi járásra fekvő másik városba ment, melyet Blisme-nek neveznek.* S mint ahogyan Beroéből elmenekültek a görögök, úgy ezt a várost is elhagyták lakói. Henrik, aki Blisme mellett ütött tábor, itt is bőven talált élelmet és más javakat.

*A császár kiszabadítja a Johannitza által
elhurcolt foglyokat*

446 / Itt érte őket a hír, hogy azok a foglyok, akiket Johannitza nyájaikkal és szekereikkel együtt elhurcolt, egy tőlük három mérföldre eső völgyben vannak. Ekkor Henrik császár úgy rendelkezett, hogy a drinápolyi és a didümoteikhóni görögöket küldi felkutatásukra, és két lovaszászlóaljat ad melléjük. Ahogyan rendelkezett, másnap akként cselekedtek. Az egyik zászlóalj parancsnoka Eustache, a császár fivére lett, a másiké pedig Macaire de Sainte-Menhould.

447 / A franciák és a görögök a mondott völgyig lovagoltak, s valóban ott találták a foglyokat. Johannitza katonái csatát kezdtek Henrik vitézei ellen, s mindkét részről sok ember és ló esett áldozatul vagy sebesült meg. De Isten segítségével a franciák felülkerekedtek, és magukkal vitték a foglyokat.

448 / S tudjátok meg, hogy ez nem kis fegyvertény volt. Mintegy húszezer férfit, nőt és gyereket szabadítottak ki, s legalább háromezer, ruházattal és egyéb holmival megrakott szekeret szereztek vissza, a sok jószágot nem is számítva. Amikor a sereg tábora felé vonultak, menetoszlopuk legalább két mérföld hosszúságúra nyúlt. Éjjelre, Henrik császár és a bárók nagy örömeire, a táborba érkeztek. A császár külön helyet jelölt ki nekik, és öröket adott melléjük, nehogy javaikból egy dénárt is elvegyenek. A másnapot Henrik császár még a kiszabadított foglyokkal töl-

tötte, s csak a következő napon hagyta el a vidéket, hogy Drinápolyba induljon.

449 / Ezután elbocsátotta a kiszabadított férfiakat és nőket, s mindenki oda mehetett, ahová akart, szülőföldjére vagy más vidékre. A korábban zsákmányolt tömérdek állatot pedig, ahogy szokás, széosztották a sereg katonái között. Henrik öt napig maradt itt, majd Didümeteikhón városához lovagolt, hogy megállapítsa, mennyire rombolták le, s hogyan lehetne helyreállítani. A város alatt ütött tábort, s azt állapította meg báróival, hogy a várfalakat már nem érdemes eredeti állapotukban visszaállítani.

CIV

*A császár feleségül szándékozik venni
Montferrati Bonifác lányát.
A franciák feldúlják Johannitza birtokait*

450 / Ekkor Montferrati Bonifác örgróftól egy követ érkezett Henrik táborába, akit Othon de la Roche bárónak hívtak. Annak a házasságnak ügyében jött, melyet korábban tervbe vettek Henrik császár és Montferrati Bonifác lánya között, és azt a hírt hozta, hogy miután apja érte küldetett, a hölgy Lombardiából Thesszalonikébe érkezett. A császár tanácskozást hívott össze, ahol mindkét részről megerősítették a házasság tervét. Ezt követően Othon de la Roche követ visszatért Thesszalonikébe.

451 / Másfelől a császár egybegyűjtötte katonáit, akik éppen biztos helyre szállították a Beroéban zsákmányolt javakat. S Drinápolyt elhagyva addig lovagoltak, míg Johannitzának, Valachia és Bolgária királyának földjére nem

léptek. Majd egy Thermai* nevezetű városhoz érkeztek, melyet elfoglaltak, és nagy zsákmányra tettek szert. Három napig maradtak ott, ezalatt bejárták a környéket, és igen sok zsákmányt szereztek, végül pedig lerombolták Ankhialosz városát.*

452 / A negyedik napon elhagyták a szép és jó fekvésű Thermai városát, ahol a föld legszebb hőforrásai fakadnak. Ezeket a császár leromboltatta, a fürdőhelyet pedig felgyújtatta; és sok állatot meg egyéb javakat vittek magukkal. Addig lovagoltak, kisebb megszakításokkal, míg Drinápolyba nem érkeztek, ahol mindenszentekig maradtak, amikor a tél miatt már nem tudtak tovább harcolni. Ekkor Henrik császár visszaindult Konstantinápolyba vitézeivel, báróival együtt, akik már nagyon belefáradtak a harcba. Egyik alattvalóját, Pierre de Radinghemet tíz lovaggal Drinápolyban a görögök között hagyta.

CV

A császár és Theodorosz Laszkarisz között kiújul a harc

453 / Ebben az időben történt, hogy a Szent Györgyszoroson túli, Törökország felé eső területek ura, Theodorosz Laszkarisz felrúgta a Henrik császárral kötött fegyverszünetet. Tanácskozás után a császár elküldte a szoroson túl fekvő Szpigua városába Pierre de Bracieux-t, aki ebben az ország részben kapott birtokadományokat, valamint Payen d'Orléans-t, Anseau de Cayeux t, fivérét, Eustache-t, és velük együtt sok jó vitézét, legalább száznegyven lovagot. A franciák és Theodorosz Laszkarisz között hatalmas,

ádáz harc kezdődött, mely nagy pusztítással járt Laszkarisz birtokain.

454 / A franciák egészen Küzikoszig* lovagoltak, amely egy félszigeten terül el. A félsziget bejáratánál hajdan egy falakkal, bástyákkal és vizesárkokkal körülvett erődítmény állott, de ekkor már majdnem az egész romokban hevert. A francia csapat behatolt az erődítménybe, és Pierre de Bracieux, aki ezt a területet kapta adományként, hozzákezdett a vár helyreállításához; két kastélyt emeltetett itt, és két várkaput is építtetett. Innen indultak azután portyára Laszkarisz birtokaira, ahonnan nagy zsákmánnyal és sok jószággal tértek vissza a félszigetre. Theodorosz Laszkarisz is gyakran megközelítette Küzikoszt, és sokszor összecsapott a franciákkal: ezekben az összecsapásokban mindkét fél veszteségeket szenvedett. A franciák és a görögök között ádáz és veszélyes háborúság folyt.

455 / Most elhagyjuk ezeket, és Thierry de Loos udvarnagyról szólunk, aki Nikomédeia ura volt – ez a város egynapi járásra fekszik Nagy-Nikaiától, Theodorosz Laszkarisz fejedelemségének fővárosától. Thierry de Loos Henrik császár katonáinak nagy részével a városba ment, s azt állapította meg, hogy a várat lerombolták. Megerősítette és kőfallal vetette körül a magas és szép Hagia Sophia-templomot; ő is harcba kezdett ezen a vidéken.

*Montferrati Bonifác hadisikerei;
leánya és a császár esküvője*

456 / Ugyanebben az időben Montferrati Bonifác örgróf elhagyta Thesszalonikét, és Szerreszbe ment, melyet Johannitza romba döntött. Az örgróf helyreállította a várat, majd egy másik várkastélyt is megerősített, a philipposzi völgyben fekvő Dramát. Az egész tartomány behódolt néki, és ő itt töltötte a telet.

457 / Elmúlt a karácsony. Ekko¹ az örgróf elküldte követeit Konstantinápolyba, akik jelentették a császárnak, hogy uruk egy gályán Ainosz* városába küldte leányát. Henrik császár Geoffroy-t, Rhómania és Champagne marsallját, valamint Milon le Brébant-t küldte el a hölgyért. A követek hamarosan meg is érkeztek Ainosz városába.

458 / Találkozáván a jóságos, nagyon szép ifjú hölgygel, uruk nevében köszöntöttek, majd nagy tiszteességgel Konstantinápolyba kísérték. Henrik császár nagy boldogságban és nagy pompa közepette tartotta meg vele esküvőjét a Hagia Sophia-székesegyházban a Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepét követő vasárnapon. Mindketten koronát viseltek; a menyegzőt az egész udvar és a magas méltóságok jelenlétében a Bukoleón-palotában tartották. Így zajlott le a császár és Bonifác örgróflányának, Ágnes császárnénak esküvője, miként elbeszéljük.

Theodorosz Laszkarisz szövetségre lép Johannitzával

459 / Theodorosz Laszkarisz, aki hadat viselt Henrik császár ellen, hírnököket küldött Johannitzához, Valachia és Bolgária uralkodójához. Tudatta vele, hogy Henrik császár összes katonája ellene támadt a Szent György-szoros túlsó, Törökország felé eső oldalán, és a császár kevés emberrel maradt Konstantinápolyban, úgyhogy most Johannitza bosszút állhat rajta. Ha ő, Laszkarisz, az egyik, Johannitza pedig a másik oldalról támad, a császár kevés alattvalójával nem tud majd mindkettőjüknek ellenállni. Erre Johannitza hatalmas sereget állított fel a hozzá érkező kunokból, és Valachiából meg Bolgáriából is annyi katonát szólított fegyverbe, amennyit csak tudott. Közben az idő annyira előrehaladt, hogy elkezdődött a nagybőjt.

460 / Macaire de Sainte-Menehould ezalatt hozzákezdett Kharax* várának megerősítéséhez, mely Nikomédeiától hat mérföldre, egy tengeröböl Konstantinápoly felé eső oldalán fekszik. Guillaume de Sains pedig egy másik város, Kibotosz megerősítéséhez fogott, mely a Nikomédeiai-öböl másik, Nikaia felé eső oldalán fekszik. Tudjátok meg, hogy Henrik császár Konstantinápolyban és a bárók az országban igen nehéz helyzetbe kerültek. Geoffroy de Villehardouin, Rhómania és Champagne marsallja, ki e művet írta, tanúsíthatja, soha senkire nem nehezedett még ennyire a háború terhe, lévén, hogy annyi helyen kellett harcolniuk.

*Johannitza ostrom alá veszi Drinápolyt,
mialatt Theodorosz Laszkarisz Küzikoszt
és Kibotoszt ostromolja*

461 / Johannitza összes hadával és a hozzá csatlakozó kunok roppant nagy seregével elhagyta Valachiát és betört Rhómania területére. S a kunok egészen Konstantinápoly kapui alá merészkedtek. Johannitza pedig ostrom alá vette Drinápolyt: harminchárom hatalmas kőhajítót állíttatott fel a vár alatt, melyek középort zúdítottak a várfalakra és a bástyákra. A várost csak a görögök és Pierre de Radingham védte, aki a császár megbízásából volt itt tíz lovaggal. A görögök és a latinok együttesen adták hírül Henrik császárnak, hogy Johannitza ostrom alá vette őket, és segítséget kértek tőle.

462 / Ez a hír igen gondterheltté tette a császárt, mert hadai sok helyen voltak szétszórva a szoroson túli területen, s mindegyik súlyos harcot folytatott, ő pedig kevés alattvalójával Konstantinápolyt védte. Az volt a terve, hogy annyi emberrel, amennyi a húsvét utáni második héten majd rendelkezésére áll, megpróbál kitörni Konstantinápolyból. Evégett visszarendelte katonáinak többségét, akik Küzikoszban tartózkodtak. A katonák a császár fivére, Eustache és Anseau de Cayeux vezetésével a tengeren át érkeztek Konstantinápolyba; Küzikoszban csak Pierre de Bracieux és Payen d'Orléans maradt néhány fegyveressel.

463 / Midőn Theodorosz Laszkarisz értesült Drinápoly ostromáról és arról, hogy Henrik kényszerűségből magá-

hoz rendelte katonáit, s hogy a háború terhe alatt azt sem tudja, merre fusson, még több harcosra igyekezett szert tenni. Küzikosz kapui előtt felállította sátrait, és többször is összecsapott a várvédőkkel, harcai hol győzelemmel, hol vereséggel végződtek. Mikor Theodorosz Laszkarisz észrevette, hogy a várvédők kevesen vannak, seregének nagy részét és összes tengeren lévő hajóját Kibotosz várához küldte, melyet Guillaume de Sains próbált megerősíteni, s csapatai a böjt derekára eső szombaton a tenger és a szárazföld felől ostromolni kezdték a várat.

464 / A várat negyven kiváló lovag védte Macaire de Sainte-Menehould vezetésével, de az erődítési munkálatok még alig kezdődtek el, s ily módon a görögök karddal és lándzsával támadhattak rájuk. A tenger és a szárazföld felől indított heves ostrom szombaton egész nap tartott, de a védők jól tartották magukat. S könyvünk tanúsíthatja, hogy negyven lovag soha nem védekezett kedvezőtlenebb helyzetben ennyi ellenséggel szemben, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy az összes ott lévő lovag között mindössze öt ha akadt, aki nem sebesült meg. Egyikőjük, Gilles, Milon le Bréabant unokaöccse, el is esett.

*A császár megtámadja Theodorosz Laszkarisz hajóhadát,
és felmenti Kibotoszt*

465 / Szombaton reggel, még mielőtt az ostrom megkezdődött volna, hírnök érkezett nagy sietve Konstantinápolyba; Henrik császárt a Blakhernai-palotában asztalánál találta, s e szavakkal fordult hozzá: „Felség! Tudd meg, hogy a kibotosziakat a tenger és a szárazföld felől ostromolják, s ha nyomban nem segítesz rajtuk, végük van.”

466 / Conon de Béthune, Geoffroy, champagne-i marsall, Milon le Brébant és néhány udvarnok volt a császár mellett. Miután megtanácskozták a kérést, úgy határoztak, hogy az uralkodó a kikötőbe megy, és felszáll egy kis gályára, a többiek pedig olyan hajóra szállnak, amilyent találhatnak. Henrik császár az egész városban kihirdettette, hogy mindenki kövesse példáját, mert igen nagy szükség van a várvédők megsegítésére, akik különben mind odavesznek. Látnotok kellett volna, hogy felbolydultak erre Konstantinápoly városában a velenceiek, a pisaiak és mások is, akik jól ismerték a tengert; ahogy csak tudtak, rohantak a hajókhoz. Velük együtt szálltak hajóra a fegyveres lovagok, akik egymással versengve futottak ki a kikötőből, hogy kövessék a császárt.

467 / Egész este keményen eveztek, míg vége nem lett a napnak, sőt éjszaka is, egészen másnap reggelig. Nem sokkal napkelte után Henrik császár megpillantotta Kibotoszt és a sereget, mely mind a tenger, mind a szárazföld felől körülvette a várost. A várvédők sem aludtak éjjel,

hanem egész idő alatt a sáncokat erősítették, noha már igen kimerültek és legyengültek voltak, s csak a halált várták.

468 / Mikor a császár látta, hogy a görögök támadásra készülnek, s az ő emberei közül még csak kevesen érkeztek meg – Geoffroy marsall volt vele egy másik hajóval, valamint Milon le Bréban, a pisaiak és más lovagok; s a fő- és közembereknek összesen tizenhét hajójuk volt, ellenfeleiknek pedig legalább hatvan –, úgy vélte, hogy ha a többiekre várakoznak, és hagyják, hogy a görögök ostromot indítsanak Kibotosz ellen, mindannyiukat megölik vagy fogságba ejtik, így hát elhatározta, hogy megtámadja a görög hajóhadat.

469 / S hajóikkal egyetlen arcvonalat alkotva, megindultak a görögök ellen, és mindannyian teljes fegyverzetben, sisakban voltak. Mikor a támadásra készülődő görögök észrevették a mieinket, rögtön megértették, hogy a várvédők felmentésére érkeztek. Ezért felhagytak a vár ostromával, és eléjük mentek; s egész seregük, mely számos lovas és gyalogos katonából állt, a partszakaszon sorakozott fel. A hajókon lévő görögök pedig, látva, hogy a császár és kísérete egyre közeledik feléjük, a parton várakozó társaik felé hátráltak, hogy azok támogatni tudják őket nyilakkal és kő- meg dárdavetőikkel.

470 / Mialatt a császár tizenhét hajójával ostrom alatt tartotta a görögöket, Konstantinápoly irányából kiáltásokat hallott; s még az éjszaka leszállta előtt annyian érkeztek a keresztetek segítségére, hogy azok a tengeren mindenütt túlerőbe kerültek. Teljes fegyverzetben tértek nyugovóra, hajóikat pedig lehorgonyozták. Az volt a szándékuk, hogy amint megvirrad, megtámadják az ellenséget a partvona-

lon, és zsákmányul ejtik hajóikat. Éjfél tájban azonban a görögök összes hajójukat partra vontatták, felgyújtották őket, és elmenekültek.

471 / Henrik császár és kísérete nagyon örült a győzelemnek, melyben Isten részesítette őket, és annak, hogy segíteni tudtak társaikon. Reggel a kibotoszi várba mentek, ahol a katonák többségét nagyon legyengülve és súlyos sebesülésekkel találták. A császár és kísérete megtekintette a várat, és megállapította, hogy az olyan rossz állapotban van, hogy nem érdemes tovább tartani. Minden katonájukat a hajókra szállították, és elhagyták a várat, s Henrik császár visszatért Konstantinápolyba.

CX

Johannitza felhagy Drinápoly ostromával

472 / Johannitza, Valachia királya, aki Drinápolyt ostromolta, eközben nem télenkedett. Tömérdek kőhajítója éjjel-nappal törte és alaposan megrongálta a várfalakat és a bástyákat. Árkászokat is küldött a várfalak alá, s több ízben megkísérelték rohammal bevenni a várat. A várvédők azonban – mind a görögök, mind a latinok – bátran helytálltak. Mindazonáltal gyakran üzentek Henrik császárnak, hogy küldjön segítséget, mert ha nem segít rajtuk, végük van. A császár igen gondterhelt volt, mert egyfelől a Drinápolyban ostromlott alattvalói segítségére akart sietni, másfelől viszont Theodorosz Laszkarisz olyannyira szorongatta, hogy kényszerűségből vissza kellett fordulnia.

473 / Johannitza az egész áprilist Drinápoly alatt töltötte. Nagyon közel járt a vár bevételéhez, mert két helyütt is

földig rombolta a falakat és a bástyákat, úgyhogy katonái karddal és lándzsával közelharcot vívhattak a várvédőkkel. Számptalan rohamot indított, de a bentiek nagyon jól védekeztek. S mindkét oldalon sok volt a halott és a sebesült.

474 / Mivel az események Isten akaratából alakulnak, a kunok, akik Johannitza parancsára bejárták a környéket és fosztogattak, minden zsákmányukkal visszatértek a Drinápoly alatti táborba. Majd azt mondták Johannitzának, hogy nem maradnak tovább vele, mert vissza akarnak menni országukba. S el is hagyták Johannitzát. Nélkülük azonban ő sem mert tovább Drinápoly alatt maradni, hanem felkekedett és elhagyta a várost.

475 / Tudjátok meg, hogy nagy csodának tartották, hogy ilyen nagy hatalmú uralkodó egyszerre felhagy egy város ostromával, melyet már majdnem elfoglalt. De amiként Isten akarja, úgy kell a dolgoknak történniük. S a drinápolyiak újból üzenetet küldtek a császárnak, hogy Isten nevében siessen mielőbb a segítségükre, mert ha Johannitza, Valachia királya visszatérne, ez bizonytal halálukat vagy rabságukat jelentené.

CXI

*Theodorosz Laszkarisz újból ostrom alá veszi Küzikoszt;
a császár felmenti a várost*

476 / A császár annyi katonával, amennyije csak volt, Drinápolyba készülődött. Ekkor jutott el hozzá az aggasztó hír, hogy Sztirion, Theodorosz Laszkarisz hajóhadának parancsnoka tizenhét hadigályával a Dardanellákon és a Szent György-szoroson keresztül Küzikosz alá érke-

zett, melyet Pierre de Bracieux és Payen d'Orléans védett, s a tenger felől ostromolni kezdte a várost, miközben Laszkarisz a szárazföld felől támadott. A küzikosziak fellázadtak időközben Pierre de Bracieux ellen, akárcsak Marmara* lakosai, akik szintén az ő vazallusai voltak; súlyos károkat okoztak néki, és sok katonáját megölték.

477 / Ez a hír nagy riadalmat keltett Konstantinápolyban. Henrik császár nyomban tanácskozásra hívta össze alattvalóit, a bárókat és a velenceieket. S kimondták, ha nem nyújtanak segítséget, akkor halál vár rájuk, és birtokaik is elvesznek. Gyorsan felszereltek hát tizennégy hadigályát, melyeken a legmagasabb rangú velenceieket és bárókat küldték el Küzikosz megsegítésére.

478 / Az első gályán Conon de Béthune és katonái, a másodikon Geoffroy de Villehardouin marsall és harcosai, a harmadikon Macaire de Sainte-Menehould és katonái mentek, a negyedikre Milon le Bréban, az ötödikre Anseau de Cayeux, a hatodikra Thierry de Loos, Rhómania udvarnagya, a hetedikre Guillaume du Perchoi, a nyolcadikra pedig Eustache, a császár fivére szállt fel. Mindegyik gályával legjobb embereit küldte hadba Henrik császár. Akik látták őket kifutni Konstantinápoly kikötőjéből, mind azt mondták, hogy soha kiválóbb vitézek jobban felszerelt gályákon nem indultak még harcba. S a drinápolyi hadjáratot ezúttal későbbre halasztották.

479 / A gályák a Szent György-szoroson lefelé hajózva egyenesen Küzikosz felé tartottak. Nem tudom, miképpen értesülhetett erről Sztirion, Theodorosz Laszkarisz hajóhadának parancsnoka, mindenesetre elhagyta Küzikoszt, és a szoroson lefelé hajózva elmenekült. A mieink két nap és

két éjjel a Dardanellákon túl legalább negyven mérföldön át üldözték őket. Mikor látták, hogy nem tudják utolérni Sztiriont, visszafordultak és Küzikoszba hajóztak, ahol ráta-
láltak Pierre de Bracieux-re és Payen d'Orléans-ra. Theodorosz Laszkarisz közben elvonult a város alól és visszain-
dult országába. Ekként menekült meg Küzikosz, ahogyan elbeszéltük. A gályákon lévők ezután visszatértek Kons-
tantinápolyba, s újból készülődni kezdtek a drinápolyi hadjáratra.

CXII

*Henrik kétszer felmenti a Theodorosz Laszkarisz által
ostromolt Nikomédeiát*

480 / Theodorosz Laszkarisz katonái legnagyobb részét Nikomédeia környékére küldte. Ekkor Thierry de Loos emberei, akik megerősítették a Hagia Sophia-templomot és oda húzódtak, segítségért küldtek urukhoz, a császárhoz, mert segítség nélkül nem tudták tovább tartani a várat, és élelmük is alig volt már. Minthogy a szükség úgy kívánta, a császárnak és báróinak ismét el kellett halasztaniuk a drinápolyi hadjáratot, és annyi vitézzel, amennyit magukkal tudtak vinni, át kellett kelniük a Szent György-szoroson, a Törökország felé eső oldalra, hogy felmentsék Nikomédeiát.

481 / Értésülvén Henrik közeledéséről, Laszkarisz katonái elhagyták a vidéket, és visszavonultak Nagy-Nikaia felé. Mikor a császár ezt megtudta, tanácskozást tartott, és úgy határoztak, hogy Thierry de Loos, Rhómania udvarnagya lovagjaival és katonáival a tartomány védelmére Nikomédeiában marad, Macaire de Sainte-Menehould

Kharaxba, Guillaume du Perchoi pedig Küzikoszba megy, és ők is védeni fogják ezt a területet.

482 / Henrik császár ezután a többi emberével visszatért Konstantinápolyba, és újból készülődni kezdett a drinápolyi hadjáratra. S mialatt a hadjáratra készülődtek, egy napon Thierry de Loos udvarnagy, Guillaume du Perchoi és katonáik portyára indultak. Theodorosz Laszkarisz emberei ezt megtudták és rajtuk ütöttek. A görögök nagyon sokan voltak, a mieink pedig kevesen, mégis felvették velük a harcot. De a kisebbség hamarosan alulmaradt a túlerővel szemben.

483 / Thierry de Loos és katonái bátran küzdöttek. Thierryt kétszer is letaszították lováról, s emberei csak nagy nehezen tudták visszasegíteni a nyeregbe. Guillaume du Perchoit szintén letaszították, majd visszahelyezték nyergébe és kimenekítették az ütközetből. A franciák nem sokáig tudtak ellenállni a túlerőnek, és vereséget szenvedtek. Thierry de Loos-t, aki az arcán súlyosan megsebesült, foglyul ejtették. Katonái többségét szintén elfogták, csak kevesen tudtak megmenekülni közülük. Guillaume du Perchoi, aki a kezén sebesült meg, egy hátszlovon menekült el. S akik a vereség után épségben maradtak, azok a Hagia Sophia-templomban találtak menedéket.

484 / Aki e történetet írta, azt hallotta, hogy egy lovat, név szerint Anseau de Remit, aki Thierry de Loos udvarnagy vazallusa és csapatainak főkapitánya volt – okkal vagy ok nélkül –, elmarasztaltak, mert állítólag cserbenhagyta urát.

485 / Akik a nikomédeiai Hagia Sophia-templomba menekültek – Guillaume du Perchoi és Anseau de Remi –, hírnököt küldtek Konstantinápolyba, aki lóhalálában ment

Henrik császárhoz, és jelentette néki, mi történt; hogy az udvarnagyot és katonáit foglyul ejtették a görögök, őket pedig a nikomédeiai Hagia Sophia-templomban ostromolják, és már csak öt napra elegendő élelmük van. Azt is megüzenték, hogy ha nem kapnak segítséget, végük van. S a császár, mintha harci riadó hangját hallotta volna, vitézeivel tüstént átkelt a Szent György-szoroson, hogy nikomédeiai alattvalóinak segítségére siessen. Így maradt el ezúttal is a drinápolyi hadjárat.

486 / Miután a császár átkelt a Szent György-szoroson, felállította zászlóaljait, és addig lovagolt kisebb megállókkal, míg Nikomédeia alá érkezett. Mikor Theodorosz Laszkarisz fegyveresei és fivérei, akik vele voltak a táborban, értesültek a császár jöveteléről, a túlsó parton lévő hegyeken keresztül* visszavonultak Nikaia felé. A császár Nikomédeia túlsó oldalán egy szép folyóparti réten, a hegyekkel szemközt ütött tábort. Felállította sátrait, és katonáit portyára küldte a környékre (a lakosok ugyanis, miután megtudták, hogy Thierry de Loos, Rhómania udvarnagya foglyul esett, fellázadtak); sok állatot zsákmányoltak és sok embert foglyul ejtettek.

*Henrik fegyverszünetet köt Theodorosz Laszkarisszal,
majd Johannitza országa felé indul*

487 / Henrik császár öt napig maradt ezen a réten. Ez alatt Theodorosz Laszkarisz békeajánlattal követeket küldött hozzá. Kétéves fegyvernyugvást ajánlott azzal a feltétellel, hogy a császár hozzájárul Küzikosz és a nikomédeiai Hagia Sophia-templomerőd lerombolásához, ő pedig visszaszolgáltatja néki az összes foglyot, kiket a keresztesek legutóbbi veresége alkalmával és másutt ejtett, s országába vitetett.

488 / A császár tanácsot tartott alattvalóival, ahol ki mondták, hogy a sereg nem tud egyszerre két fronton háborút folytatni, s még mindig jobb ezt a kárt elszenvetni, mint elveszíteni Drinápolyt és az ország többi részét. Sőt, ily módon ellenségeiket is megoszthatják (Johannitzá, Valachia és Bolgária uralkodóját és Theodorosz Laszkariszt), akik barátok voltak és segítették egymást a harcban.

489 / A békeajánlatot tehát elfogadták és jóváhagyták. A császár ezután magához kérte Pierre de Bracieux-t Küzikoszból, aki meg is érkezett; Henrik rávette, hogy adja át néki a várost, majd Küzikoszt a nikomédeiai Hagia Sophia-templommal együtt átengedte Theodorosz Laszkarisznak. Ekként köttetett meg a fegyverszünet, és romboltattak le az erődítmények. Thierry de Loos és az összes többi fogoly kiszabadult.

490 / Henrik császár ekkor visszatért Konstantinápolyba, és annyi katonával, amennyit csak fegyverbe tudott állí-

tani, Drinápoly felé indult. Szélümbriában hirdetett gyülekezőt a seregnek. Már Szent János napja is elmúlt, mikor júliusban útnak indultak. S Henrik addig lovagolt seregével, míg Drinápoly alá nem érkezett, s a város alatti mezőségen táborot ütött. A város lakói, akik már nagyon várták, körmenetben vonultak eléje, és nagy örömmel fogadták. A környékbeli görögök is mind odasereglettek.

491 / Henrik csak egy napig maradt a város alatt, míg meg szemlélte a károkat, melyeket Johannitza okozott árkásaival és kőhajítóival a város falain és bástyáin. Másnap útra kelt, és Johannitza országa felé lovagolt. Négy napig lovaglás után, az ötödik napon a valachiai hegyek lábánál fekvő városhoz, Euluihoz érkezett, melyet Johannitza nem sokkal azelőtt népesített be újra. Mikor a helybéli lakosok észrevették a közeledő sereget, elhagyták a várost, és a hegyekbe menekültek.

CXIV

A császár előőrseinek kudarca

492 / Mialatt Henrik császár és a francia sereg a város alatt táborozott, előőrsei bejárták a vidéket, és igen sok ökröt, tehenet, bivalyt és más háziállatot zsákmányoltak. A drinápolyiak pedig, akik szegények voltak és szűkében voltak az étellel, a magukkal hozott szekereket búzával és más gabonafélével rakták meg; egyéb ételmet is bőven találtak, s jól megpakolták velük az itt szerzett szekereket. Három napig maradt a sereg a vidéken, s az előőrsök mindennap zsákmányszerző útra indultak. Az országot magas hegyek és hegyszorosok borították, és a sereg kato-

nái szem elől tévesztették az esztelenül előrenyomuló elő-
őrsöket.

493 / Végül Henrik császár Anseau de Cayeux-t, fivérét, Eustache-t, unokaöccsét, Flandriai Thierryt, Gautier d'Escornai-t és Jean Bliaut-t küldte az előőrsök felkutatására. Négy csapattest indult velük az előőrsök védelmére a magas hegyek közé. Miután bejárták a környéket és már viszatérőben voltak, a hegyszorosokban erős védelemmel találtak szemben magukat. A környékbeli vlahok összesereglettek, és rájuk támadtak; a franciák súlyos veszteséget szenvedtek, sok emberük és lovaguk elpusztult. Nagyon közel jártak a vereséghez, és a lovagok is kénytelenek voltak leszállni lovukról. Isten segítségével mégis sikerült viszatérniük a táborba, bár súlyos veszteségeik voltak.

494 / Másnap Henrik császár és a francia sereg felkerekedett és visszaindult Drinápoly városa felé. A városhoz érve elraktározták a magukkal hozott gabonát és egyéb élelmet. A császár két hétig maradt a város alatti mezőkön.

CXV

*Montferrati Bonifác hűbéri fogadalmat tesz a császárnak,
Geoffroy de Villehardouin pedig Bonifácnak*

495 / Ez idő tájt Montferrati Bonifác őrgróf, aki a helyreállított Szerreszben tartózkodott, bejárta a vidéket, és egészen Moszünopoliszig lovagolt, és a környék népe behódolt néki. Majd követeket küldött Henrik császárhoz, azt üzenve néki, hogy szívesen találkozna vele a Küpszela* alatti folyó partján. De addig nem találkozhattak, míg a vidéket meg nem hódították, mert annyi ellenség volt kö-

zöttük, hogy nem tudtak egymás közelébe jutni. A császár és tanácsa nagyon megörült, mikor arról értesült, hogy Bonifác őrgróf Mosziunopoliszban van. S azt üzenve vissza követivel, hogy a megadott napon ő is szívesen találkozik vele.

496 / Miután a császár Drinápoly védelmét Conon de Béthune-re és száz lovagra bízta, elindult a megbeszélthely felé. S a kitűzött napon meg is érkeztek a Küpszela mellett lévő nagyon szép rétre. A császár az egyik, az őrgróf pedig a másik oldalról érkezett, és nagyon örültek a találkozásnak; s ez nem csoda, hiszen régóta nem látták egymást. Az őrgróf lánya, Ágnes császárné iránt érdeklődött, s mikor a császár elmondta neki, hogy leánya várandós, nagyon megörült. Ezután az őrgróf hűbéri fogadalmat tett Henrik császárnak, s ugyanúgy vazallusa lett, miként egykor fivérének, Balduin császárnak. Majd Bonifác őrgróf Geoffroy de Villehardouinnak, Rhómania és Champagne marsalljának adományozta Mosziunopolisz városát és a hozzá tartozó földeket (ha úgy kívánta volna, Szerresz városát adta volna neki), ő pedig vazallusa lett azzal a feltétellel, hogy továbbra is hűséggel szolgálja a bizánci császárt.

497 / Két napot töltöttek nagy boldogságban ezen a réten, és kijelentették – hogy mivel Isten lehetővé tette találkozásukat –, még sok kárt okozhatnak ellenségeiknek. S abban állapodtak meg, hogy a nyár végén, októberben egész haderejükkel a Drinápoly alatti mezőre vonulnak, és hadjáratot indítanak Valachia királya ellen. Boldogan és elégedetten váltak el egymástól: az őrgróf Mosziunopoliszba ment, Henrik császár pedig Konstantinápoly felé indult.

Montferrati Bonifác elesik egy bolgárok elleni ütközetben

498 / Nem telt el öt nap, és az őrgróf – a helybéli görögök tanácsára – körutat tett a több mint egynapi járásra lévő moszünopoliszi hegyekben. Mikor éppen visszafelé indult volna, a környéken lakó bolgárok összesereglettek, s látva, hogy mily csekély kíséret van vele, minden oldalról megindultak feléje és megtámadták utóvédjét. Meghallván a riadót, az őrgróf egy szál lándzsával a kezében lóra pattant, és odavágtatott, ahol hátvédje az ellenséggel viaskodott. Rájuk rontott, és sokáig üldözte őket.

499 / Ekkor azonban Montferrati Bonifác őrgrófot nyílvessző találta el a karján, a válla alatt, és a halálos seb erősen vérezni kezdett. Ezt látván, katonái nagyon megrémültek, elvesztették a fejüket és megfutamodtak. Akik körülötte voltak, támogatták az őrgrófot, mert sok vért vesztett, és elveszítette az eszméletét. S midőn katonái látták, hogy nem tudnak rajta segíteni, félelmükben elhagyták. Ily balszerencse okozta vereségüket. S az a néhány katona, aki az őrgróffal maradt, elesett.

500 / A környék lakói Montferrati Bonifác őrgrófnak fejét vették és elküldték Johannitzának, akinek semmi sem okozhatott volna nagyobb örömet. Ó, jaj! Mily kimondhatatlan fájdalom volt ez Henrik császár és minden Rhómania földjén élő latin számára, hogy ily szerencsétlenül elveszítették az egyik legkiválóbb, legtekintélyesebb nagyurat, az egyik legjobb lovagot, aki valaha is a földön élt! Ez a szerencsétlen esemény az Úr 1207. esztendejében történt.

5. old. *uralkodása idején* – 1198-ban az új időszámítás szerint;
 III. Ince pápa 1198-tól 1216-ig, Fülöp Ágost 1180-tól 1223-ig,
 Oroszlánszívű Richárd pedig 1189-től 1198-ig uralkodott.

7. old. *bőjt kezdetén* – 1200. február 23-án.

10. old. *a tengeren túli országban* – a Szentföldön.

14. old. *Babilonba* – Kairóba; a várost egyiptomi Babilonnak
 hívták a középkorban.

15. old. *Apuliába indult* – Apuliát 1141-ben a normannok hó-
 dították meg, majd a XII. század végén a német-római császár-
 ság fennhatósága alá került.

16. old. *várandós volt egy fiúval* – a fiú, aki nem sokkal atyja
 halála után született, a későbbi IV. Thibaud, Champagne grófja
 és Navarra királya, a híres költő volt.

19. old. *a Szent Kereszt napján* – 1201. szeptember 14-én.

20. old. *a montjeu-i hegyeken* – a Szent Bernát-hegyen, azaz
 az Alpokon.

21. old. *A franciák közül* – az Île-de-France-ból valók közül.

25. old. *sőt testem sem ép* – a keresztes hadjárat idején már ag-
 gastyán Enrico Dandolót I. Mánuel bizánci császár (1149–1180)
 állítólag megvakítottatta, amikor Velence követeként Bizáncban
 járt.

27. old. *Bizánc császára Izsák volt* – II. (Angelosz) Izsák (1183–1195).

27. old. *Alexiosz... megkaparintotta a trónt* – III. Alexiosz bizánci császár (1195–1203).

27. old. *Fülöp német császárhoz indult* – I. (Sváb) Fülöp német-római császár (1198–1208); felesége az ifjabb Alexiosz nővére volt.

29. old. *Szent Remigiusz ünnepét* – 1202. október 1-én.

29. old. *Szent Márton napjának előestéjén* – 1202. november 10-én.

34. old. *melytől hajdan elszakadt* – azaz a pápa fennhatósága alá; utalás a 858-ban kezdődött és 1054-ben bekövetkezett egyházszakadásra.

35. old. *Babilon földjén keresztül* – azaz Egyiptomon keresztül.

37. old. *a bizánci Modón* – kikötőváros Messzéniaiban, az Ión-tenger partján; görögül Methóné.

38. old. *aki neheztelt rájuk Zára elfoglalása miatt* – Zára a szintén keresztény magyar király birtoka volt.

39. old. *a bíboros* – a pápai nuncius, Pietro di Capua.

39. old. *aki a keresztetek ellensége volt* – Villehardouin nyilvánvaló elfogultsággal nevezi így Imre magyar királyt, aki joggal neheztelhetett a keresztetekre Zára elfoglalása miatt.

44. old. *a Szent György-szoroshoz érkezett* – a Márvány-tenger bejáratához. Ebben az időben mind a Dardanellákat, mind a Boszporuszt „Szent György-szorosnak” nevezték.

47. old. *Khalkédónban és Szkutariban* – ma Kadiköy és Üsküdar, a Boszporusz keleti partján, a mai Törökország ázsiai területén.

47. old. *Keresztelő Szent János napján* – 1203. június 24-én.

47. old. *Alexiosz császár* – III. Alexiosz bizánci császár (1195–1203); fivére, II. (Angelosz) Izsák uralmának megdöntésével, megvakíttatásával és bebörtönzésével került trónra.

49. old. *Lombardiából származott* – ebben az időben sok itáliai élt Bizáncban, és nem egy közülük hivatalt viselt a császári udvarban.

50. old. *ékszszóló és kiváló lovag volt* – Conon de Béthune (XII. sz. közepe – 1220 körül), Artois-ból származó költő, aki jelentős szerepet játszott a IV. kereszties hadjáratban. Miközben az udvari szerelmet és a kereszties hadjáratot dicsőítő verseket írt, kiváló harci erényeiről is tanúságot tett.

56. old. *a lértornyokat* – amikor a tenger felől támadták az erődítményeket, a hajókon lévő létrákból tornyokat állítottak fel, melyeket az árbocokhoz erősítettek, és a támadók azokból lőttek a védőket vagy ugráltak át a várfalakra.

60. old. *az angol és dán zsoldos katonák* – a normann hódítás (1066) után igen sok angol és dán harcos szegődött a bizánci császár zsoldjába.

66. old. *aki a magyar király nővére volt* – Margit (akit Bizáncban Máriának neveztek), III. Béla (1174–1196) leánya, II. Imre (1196–1205) nővére.

67. old. *rhómaniai birodalmat* – Bizánc nyugatra eső részét – a mai Görögország, Jugoszlávia és Albánia területét – nevezték „Rhómaniának”.

69. old. *Szent Péter napján, augusztus elején* – 1203. augusztus 1-én.

73. old. *Johannitza, Valachia... királya* – más néven Kaloján, Bolgária elfoglalásával megalapította a vlah-bolgár birodalmat, melynek 1197-től 1207-ig volt uralkodója.

75. old. *Szent Márton napján* – 1203. november 11-én.

80. old. *Murtzuphlosznak hívták* – valódi neve Alexiosz Dukasz volt (a „morcos”, „mogorva” jelentésű csúfnevet összenőtt szemöldöke miatt kapta), és III. Alexiosz oldalán részt vett II. Izsák uralmának megdöntésében is. IV. Alexiosz alatt császári főhivatalnok volt, majd miután őt meggyilkoltatta, rövid ideig – a keresztetek fellépéséig – V. Alexiosz néven uralkodott.

82. old. *az Orosz-tenger* – a Fekete-tenger; Philaia a mai Törökország európai részén, Isztambul felett terült el.

85. old. *a Bukoleón-... palotát* – az ófrancia szövegben *Bouche-lion* alakban fordul elő a palota neve; a Konstantinápolyba érkezett franciák a *bouche* (száj) és a *lion* (oroszlán), azaz „Oroszlánszáj” jelentést vélték felfedezni a Bukoleón elnevezésben, mely onnan eredhetett, hogy a palota közelében, a tengerparton lévő szoborcsoport a korabeli bizánci források szerint egy bika

és egy oroszlán küzdelmét ábrázolta. A palota valódi elnevezése azonban inkább a „karám, istálló” jelentésű *βονολεϊων* szóra vezethető vissza. (Kapitánffy István szíves közlése alapján.)

86. old. *Péntek reggel* – 1204. április 9-én.

86. old. *egymást lötték* – valószínűleg arról van szó, hogy a visszavonuló hajók kő- és nyílhajítói a várfalak helyett az azok alatt maradt hajókat találták el.

88. old. *a boredszt* – északi szél (a görög mitológiában *Boreasz* volt a neve az északi szelek istenének).

89. old. *a virágvasárnapot megelőző hétfőn* – 1204. április 12-én.

90. old. *aki bizánci császárné volt* – Ágnes, VII. Lajos francia király leánya, Fülöp Ágost nővére. Egészen fiatalon, 1178-ban került Bizáncba, hogy I. Mánuel fiának, Alexiosz hercegnek felesége legyen. Andronikosz Komnénosz (1183–1185) azonban saját lányát adta hozzá a herceghez, s amikor Alexiosz halála után császár lett, ő maga vette feleségül Franciaországi Ágnest.

91. old. *aki szintén császárné volt* – Mária (Margit), II. Izsák özvegye (lásd a 66. old. jegyzetét).

91. old. *a virágvasárnapot* – 1204. április 18.

94. old. *Saint-Gilles grófját* – Raymond de Saint-Gilles, 1088-tól Toulouse grófja, az I. keresztes hadjárat egyik legaktívabb vezetője.

94. old. *hatot az egyik, hatot a másik táborból* – azaz hat kereszttest és hat velenceit.

95. old. *Ebben az órában* – éjfélkor.
96. old. *a koronázás időpontja* – 1204. május 16.
97. old. *a Görög-szigetet* – a Peloponnészoszt.
97. old. *Alexiosz császár hitvesét* – Euphrozinát, III. Alexiosz feleségét.
98. old. *egy Csorlu nevezetű várost* – város Isztambultól nyugatra.
103. old. *melyet Didümoteikhónnak neveznek* – a város Drinápolytól délre, a Marica folyó partján fekszik. Később Démotikának nevezték, ma Didimótikhon, Thrákiában.
105. old. *kettőjük egyezségét* – Montferrati Bonifác és Balduin megállapodását a thesszalonikéi királyságról.
111. old. *akit León Zgurosznak hívtak* – Korinthosz és Nauplia despotája; mikor Montferrati Bonifác Korinthoszban ostrom alá vette, hősiessen ellenállt.
111. old. *akit Mikhaélnek hívtak* – II. Izsák és III. Alexiosz unokatestvére, épeiroszi despota.
112. old. *a philippopoliszi fejedelemséget* – a fejedelemség Drinápolytól északnyugatra, a Marica mentén terült el.
112. old. *Szpigudába érkeztek* – Küzikosz közelében, attól nyugatra feküdt.
115. old. *melyet Nikomédeiának neveznek* – a mai Izmit, a kis-ázsiai Bithüniában.

115. old. *Theodorosz Laszkarisz* – az egyik legvitézebb bizánci főúr, 1203 júliusában hősiessen harcolt Konstantinápolyban a keresztetek ellen, s egy évvel később, amikor Murtzuphlosz elmenekült, császárrá is kikiáltották. De neki is menekülnie kellett, mert a keresztetek elfoglalták a várost. A császárság kisázsiai részébe ment, ahol folytatta a harcot a franciák ellen, szövetségre lépve Johannitzával és a perzsa uralkodóval. 1206 körül nikaiai császár lett.

116. old. *török harcossal* – keleti fegyverekkel harcoló, török származású segédc csapatok.

117. old. *a poemanénoszi várkastély előtt* – a kisázsiai Phrügiában, az Aphnitisz-tótól nyugatra található.

117. old. *Apollóniát* – ma Abüllonia, Phrügiában, az Artünia-tó partján.

119. old. *rhómaniai marsall* – Villehardouin itt nevezi magát először Rhómania (azaz Bizánc) marsalljának, ezt a címet valószínűleg Balduin császárrá koronázása után kapta.

124. old. *Arkadiupoliszba mentek* – ma Lüleburgaz, Thrákiában.

128. old. *a virágvasárnap előtti kedden történt* – 1205. március 29-én.

136. old. *melyet Khariopolisznak neveznek* – Thrákiában, Didümoteikhóntól délkeletre feküdt.

142. old. *Bizüé városába* – Thrákiában, Arkadiupolisztól északkeletre terült el.

143. old. *Neapolisz* – a régi Aproz, Traianupolisz és Panedosz között.

146. old. *a popelikánok* – a manicheusok szektájához tartozó kisázsiai katonák, akiket Ióannész Tzimiszkész császár telepített Philippopoliszba.

147. old. *Sztenimakhosz* – ma Sztenimaka Bulgáriában, Plovdivtól délkeletre.

147. old. *egy Ruszión nevezetli városban* – ma Keşan; Törökország európai területén fekszik.

151. old. *Boldogasszony ünnepét megelőző napon* – 1206. január 31-én.

153. old. *Hérakleisz városhoz vonult* – a város Thrákiában, Konstantinápolytól nyugatra, a Márvány-tenger partján fekt.

153. old. *Daonión városhoz lovagolt* – a Márvány-tenger partján, Hérakleisz és Konstantinápoly között.

154. old. *Athüra* – ma Büyüçekmece; Isztambultól tizenkét mérföldre nyugatra, a Márvány-tenger partján fekszik.

158. old. *Keresztelő Szent János ünnepének reggelén* – 1206. június 24-én.

159. old. *Rodestuic* – a helység neve nem azonosítható, Didümoteikhóntól északra lehetett.

159. old. *Ephraim* – thrákiai várkastély volt az Arda folyó partján; valószínűleg azonos a mai Evremköi helységgel.

160. old. *Moniakhosz* – a város, amely nem azonosítható, Nyugat-Thrákiában, az Arda mentén feküdt.

161. old. *török harcosokat* – a bizánciak szívesen alkalmaztak idegen (angol, dán, török stb.) zsoldosokat és segédsapatokat. Ilyen török származású katonákat azután a franciák is átvettek tőlük.

162. old. *augusztusi vasárnapon* – 1206. augusztus 20-án.

163. old. *Beroé* – a mai Sztara Zagora Bulgáriában.

163. old. *Blime-nek neveznek* – a nem azonosítható helység valószínűleg Sztara Zagorától északnyugatra, a Sipka-szoros irányában terült el.

166. old. *Thermai* – a mai Burgasz Bulgáriában, a Fekete-tenger partján.

166. old. *Ankhialosz városát* – ma Akilo, szintén a Fekete-tenger partján fekszik, Burgasz közelében.

167. old. *Küzikosz* – Kisázsiában, a Márvány-tenger partján fekvő város.

168. old. *Ainosz* – ma Énasz; a Marica folyó torkolatánál, az Égei-tenger partján fekszik.

169. old. *Kharax* – ma Haraké, az Izmiti-öböl (Törökország) északi partján.

176. old. *Marmara* – Küzikosztól északnyugatra fekvő sziget a Márvány-tengeren.

179. old. *a túlsó parton lévő hegyeken keresztül* – a Beylik Dağ-hegység, amely elválasztja Izmitet (Nikomédeia) és Iszniket (Nikaia).

182. old. *Küpszela* – ma Ipsala, Törökország európai részén, a Marica folyó bal partján.

Villehardouin művének a magyar olvasóközönséggel való megismertetését már korábban is tervezték. 1902-ben Brassóban Gombos Albin és néhány középiskolai tanár kezdeményezésére és tevékeny fordítói közreműködésével egy nagyívű tervezet alapján megindult a Középkori Krónikások köteteinek kiadása. A sorozat később Budapesten jelent meg, de 1916-ban félbemaradt. A megjelent szerzők többsége magyar történetíró vagy az első évezred krónikása volt.

Nemcsak forrásértéke, hanem műfaja révén is egyedülálló lett volna az a kötet, amelyben Villehardouin a másik „keresztes” szerzővel, Jehan de Joinville-lel (megh. 1319) együtt helyet kapott volna, s amelynek az „Emlékiratok a keresztes hadjáratokról” címet szánták. A minden vonatkozásban nagy értékű gyűjteményre való utalásunknak nemcsak a máig meglevő fájdalmas hiány jelzése volt a célja, hanem az is, hogy rámutassunk: az ott tervezett címnél semmi sem tudja jobban megragadni Villehardouin munkájának lényegét és műfaját. Villehardouin krónikáját ugyanis egy majdnem emlékiratnak tekinthetjük, amelyben nem írójának személyes sorsa a fontos, hanem azé a vállalkozásé, amelynek tagjaként tevékenykedett, vagyis az úgynevezett negyedik keresztes hadjárat lovagseregének sorsa. A műből azonban lépten-nyomon kitűnik, hogy szerzőnk nem egyszerű résztvevője, hanem komoly befolyású és időnként irányító szerepet játszó tagja volt ennek a hadjáratnak. Harmadik személyben, neve feltüntetésével is megőrökíti saját tetteit, de a leírások is gyakran sejtetik, mikor volt fontos szerepe az eseményben, mely döntéshozatalnál volt maga is jelen, s mikor származnak közlendői másodkézből. Az, hogy a jelen emlékirat miről tudósít, a szerző tényismeretétől is függ,

s persze attól, hogy ő maga mit tart fontosnak az utókorra hagyni. Villehardouin célja nyilván kettős volt: egyrészt csökkenteni akarta a szakadékat a lovagi célkitűzések meg a hadjárat eredménye között, hisz a keresztes hadjárat, amelyről beszámol, a világ akkori legnagyobb városának elfoglalásával és kifosztásával végződő kaland volt, másrészt igazolni akarta, hogy a vállalkozás, amelyben részt vett, a keresztes hadjáratok egyik legnagyobbika s legmerészebbike volt, amelynek során fényesen ragyogtak a keresztes sereg katonai és lovagi erényei. Lovagi eposzt ír ő tulajdonképpen, a történet- és emlékiratíró eszközeivel.

Egy rövid utószó keretében nincs különösebb értelme annak, hogy a keresztes hadjáratoknak akár csak egy történeti vázát is megrajzoljuk. Annál kevésbé, mivel e témakörrel a középkori Európával foglalkozó, viszonylag gyér magyar nyelvű irodalmon belül elég sok mű foglalkozik. (Elegendő talán W. Zöllner nemrégien megjelent munkájára, M. Zaborov könyvére vagy a keresztes háborúk néhány régebbi, erősen vallási beállítottságú összefoglaló feldolgozására utalnunk.) A középkori történelem összefoglaló kézikönyvei egytől egyig hosszabban tárgyalják ezeket a hadjáratokat, akár marxista, akár polgári szerzők készítették őket. Igaz viszont, hogy az események dokumentációjának, forrásainak megjelentetése már meglehetősen szegényes. Így ez utószóban csak néhány, az írásműhöz szorosan kapcsolódó körülményt szeretnénk megvilágítani.

Amikor az első, minden értelemben keresztes háborúnak tekinthető vállalkozások elindulnak, Európa szinte minden vonatkozásban elmaradott más civilizációkhoz, az itt első helyen említendő Bizánchoz és a muzulmán világhoz képest. A XI. század közepének Európájában még nagyrészt erdőkkel – a régi irtások helyén bozóttal, csenevész fákkal –, másutt mocsarakkal borított vidékek vagy – főként északon – pusztás területek találhatók. Ezen a többnyire megműveletlen területen, szétszórót apró falvakban, éppen csak alakulóban lévő városokban, szegé-

nyes, sivar életviszonyok között él a lakosság, mely némelyek szerint 1050 körül 46 millióra, 1100 körül pedig 48 millióra becsülhető. Munkaeszközei kezdetlegesek, a közlekedés és a szállítás az utak és szállítóeszközök elmaradottsága és bizonytalansága miatt inkább csak vízi utakon bonyolódik. Az erősen tagolt feudális uralkodó osztály a bizánciakéhoz és a muzulmánokéhoz viszonyítva elmaradott, szegényes körülmények közt, nagyrészt kezdetleges erődítményekben, fából készült házakban él. Gyengeségét még fokozzák a sötét századnak is nevezett X. század óta folytonosan dúló magánháborúk, az anarchia, s az öröklés körüli viszályok. Az örökségből kiszoruló leszármazottaknak leginkább különböző egyházi intézmények biztosítanak társadalmi helyzetükhöz és jogi állapotukhoz méltó megélhetést: az egyes templomok szolgálatára és a kolostorok ellátására rendelt személyek a függő emberek különböző kategóriáiból kerültek ki, de az akkor virágjában lévő Cluny és más reformált kolostorszervezetek szerzetesei, valamint a formálódó káptalanok tagjai között az uralkodó rétegek örökségből kiszorult képviselőit találjuk. Az említett kolostorok személyi összetételének vizsgálatai egyértelműen azt bizonyítják, hogy szinte kizárólagosan kis- és középbirtokos eredetű szerzeteseik voltak, a káptalanok szabálygyűjteményei, statútumai pedig csak néhol, kivételként engedélyezik olyan személyek felvételét, akiknek nincsen „nemesi szabadságuk”. A XI. század közepére egész Európában befejeződött az államszervezés, előrehaladt vagy teljessé vált a krisztianizáció, beleértve a peremvidéket is, északon Skóciát és Skandináviát, keleten Lengyelországot és Magyarországot. Bár az újonnan alakult, keresztény eszmevilágra alapozott monarchiákban a magánhatalom az uralkodói jogkör rovására csakhamar előretört, felidézve a francia királyságban már klasszikusan kiteljesedett széttagolódás tendenciáját, az a XII. századra kifejlődött jogelv, amely szerint „a király császár a saját országában” (*rex est imperator in regno suo*), meglévő helyzetet rögzít, bármilyen eredetű legyen is. Európa ural-

codói a hanyatló középkori „nagyhatalom”, a „németek” római császársága mellett a középkori szuverenitás teljességével rendelkeznek, bár a hivatalos pápai elképzelés szerint a császárhoz hasonlóan egyházhatalmi jogkörük nincs. A közép- és kelet-európai államok, a függőség rövid szakaszaitól eltekintve a XI. század közepén sikerrel védelmezik szuverenitásukat a német császári-lovagi törekvésekkel szemben, de sikerrel állnak ellen a hódító törekvéseknek Skandináviában is, és – legalábbis átmenetileg – az Elba–Odera melléki szláv territoriális alakulatok, valamint Észak- és Közép-Itália gyorsan fejlődő városai is megszabadulnak a függőségtől. Ezek a többé-kevésbé megszilárdult államkeretek biztosítják majd a jövő fejlődését, azt a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális fellendülést, amelynek jelei, bár kismértékben, de már az ezredforduló óta mutatkoznak. Európa szellemi és anyagi kultúrája azonban, mint mondtuk, még kezdetleges: nem mérkőzhet Bizáncéval vagy a muzulmánokéval. A szegényebb lakosságot hol itt, hol ott, szinte évenként, tizedeli meg a szörnyű éhínség, s nemcsak a kezdetleges termelés miatt, hanem mert nincsenek utak, s így a termésfelesleget nem lehet az éhínség sújtotta területekre elszállítani. Vannak esztendőök, amikor az éhínség Európa hatalmas területeit, sőt valamennyi részét sújtja. Szegények elkeseredett tömegei vándorolnak ilyenkor egyik helyről a másikra, hogy csekély élelemhez jussanak. Közülük rekrutálódnak azok a néha hatalmas tömegek, amelyek a lovagseregek mellett – talán számszerűen felül is múlva őket – az első keresztes hadjáratok résztvevőit adják. Tudjuk, hogy a negyedik hadjárat meghirdetésére is sokan összegyűltek az egyszerű nép közül, bár feltehetőleg őket nem annyira az éhség, mint inkább a szerzés vágya hajtotta. Rájuk utalhat Villehardouin, amikor műve elején megjegyzi: „A bűnbocsánat oly nagy volt, hogy megdobogtatta az emberek szívét, és sokan a kereszt alá gyűltek.” De őket a pápai legátus még a sereg indulása előtt elküldte, így válhatott ez a keresztes háború, résztvevőit tekintve, pusztán

lovagi vállalkozással. A XI. században azonban nemcsak az éhínség, hanem a járvány is pusztított, nem kímélve a lakosság egyetlen rétegét sem. A század első felének európai szellemi műveltsége is szegényes, Gerbert d' Aurillac – ismertebb nevén II. Szilveszter pápa (megh. 1003) – óta nincs igazán kiemelkedő alkotó személyisége. A vallási művek között, a misztikus-látomásos irodalom, a történetírásban pedig az évkönyvek igénytelen műfaja az uralkodó. A természeti világ minden jelenségét, a társadalmi és a hétköznapi élet minden mozzanatát természetfeletti erőnek, a Mindenség Urának tulajdonítják. Az irodalmi alkotásokban minden csak utánzás, a korabeli művek alkotói legfeljebb a klasszikusok, posztklasszikusok gyenge epigonjai, s úgy tűnik, alig ismerik, vagy nem is akarják ismerni elődeik művészetét.

A kor emberei előtt nemcsak földrajzilag nehezen elérhetőnek, de mesésnek is tűnik Konstantinápoly, Damaszkusz, Kordova világa. Ismerik, hiszen európai zarándokok gyakran megfordulnak a palesztinai szent helyeken, olasz kereskedők régóta viszonylag élénk forgalmat bonyolítanak le a Mediterraneumban. Európának a bizánci és muzulmán világ mezsgyéjén fekvő dél-itáliai és hispániai területei az állandó érintkezés és a két nyelvűség révén közvetlen kapcsolatban vannak Bizánc és a muzulmánok kultúrájával, Európa-szerte terjesztik gazdagságuk, sőt néha műveltségük hírét is. A csodálat és az irigység hangja szól erről a világról a kor európai irodalmi alkotásaiban. A valamikor 1100 előtt keletkezett lovagi eposznak, a *Nagy Károly zarándokútja*-nak névtelen szerzője szerint a császár Konstantinápoly alá érkezve végighordozza tekintetét a „nagyserű város” tornyainak, tetődíszének, kupoláinak pompás látványán. Olyan várossal találkozott itt, amilyen a kor Európájában elképzelhetetlen volt. A Vilmos-eposzok ciklusában pedig a muzulmán világ csodáinak, az egzotikus terményeknek, az uralkodó gazdagságának és hatalmának megéneklésével találkozhatunk. Ide kívánczok a jelen írás tanúságtétele is: Villehar-

douin hosszabb leírásban próbálja érzékeltetni azt az érzést, amely a lovagokat Konstantinápoly megpillantásakor elfogta. Igaz, szerzőnk szerint Velence, sőt Zára láttán is tele vannak ezek a lovagok bámulattal, de mégsem valószínű, hogy egyedül a hadított dicsőítésének szándéka mondatja vele: „El sem tudták gondolni, hogy egy ilyen gazdag és hatalmas város létezzék a földön.” De itt mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy az idézett művek olyan időszakban keletkeztek, amikor Európa túljutott a mélyponton, sőt Villehardouin idejében már nagy ütemű fejlődésről beszélhetünk. De más tanút is idézhetünk: a hispániai Tudelai Benjamin, aki 1171-ben, Európa lényegében legfejlettebb részeit végigutazva jutott el Konstantinápolyba, tehát ugyancsak megalapozott összehasonlítást tehetet, ezt írja a város kereskedelméről: „Nagy mozgás és élénkség uralkodik Konstantinápolyban, ahol sok kereskedő találkozik. Szárazföldön vagy tengeren a világ minden részéről látogatnak ide kereskedni, beleértve Babilont és Mezopotámiát, Médiát és Perzsiát, Egyiptomot és Palesztinát éppúgy, mint Oroszországot és Magyarországot... Lombardiát és Hispániát. Ebben a tekintetben csak Bagdad, a muzulmánok fővárosa versenyezhet vele.” A muzulmán világban fejlett öntözéses földművelést talál az utazó, de a nyugati keresztény világon kívül találja a világ legnagyobb vallási célra szolgáló épületeit is, a Hagia Sophiát Konstantinápolyban és a nagy mecsetet Kordovában. Önálló aranypénzzel szintén csak ezek a területek rendelkeznek. A bizánci nomiszma vagy bezant, illetve arab utánzatai készülnek aranyból, ezek a távolsági kereskedelem fizetőeszközei. A kor bizánci államának állandó, jól kiépített hivatalrendszere is van, fizetett hivatalnokokkal, a XI. század közepe kulturális szempontból az egyik csúcspontot jelenti Bizánc történetében. IX. Konsztantinosz Monomakhosz (1042–1055) udvarában kiemelkedő személyiségek élnek, így a nagy jogtudós, Johannész Xiphilinosz és a történetíró-filozófus, az antikvitás nagy tisztelője és követője, Mikhael Pszellosz. A görög kereszténységnek

már a VIII. században teológiai enciklopédiái vannak, így Johannész Damaszkénosz munkái (mindenekelőtt a *De fide orthodoxa* – Az igaz hitről), s ezekhez nem hasonlíthatók a korra jellemző nyugat-európai alkotások, Otloh sankt-emmerami szerzetes *Látomások*-ja vagy a Magyarországon is működő Gellért püspök *Deliberatio*-ja. Ugyancsak nagy különbség mutatkozik, ha Konstantinápoly 1045-ben alapított filozófiai és jogi főiskoláját a kor hanyatló chartres-i és lombardiai iskoláival vetjük össze.

A XI. század második fele azonban a bizánci és muzulmán világ gazdasági és politikai stabilitásának megrendülését hozza magával. A hispániai muzulmán hatalom már a század eleje óta inkább csak védekezésre szorul a keresztény államokkal szemben. Az Almanzor („Győztes”) néven ismert Abu Amir Mohamed – aki a kordovai kalifa mellett a tényleges hatalmat birtokolta – az iszlám utolsó nagy sikeres háborúit vívja a Pireneusi-félszigeten. 1002-ben bekövetkezett halálát polgárháborúk, a szeparatizmus előretörése követi, majd a kalifátus 1031-es megszüntetésével erre a területre a teljes széthullás vár. Huszonhárom részkirályság – „taifa” – létesül, s ez az anarchia remek lehetőséget teremt a keresztények előnyomulására. A folyamatot nem tudja feltartóztatni a XII. században Észak-Afrikából érkező „segítség” sem: az Almoravidáké és az Almohádoké.

A XI. század hanyatlást hoz a másik európai muzulmán terület, Szicília számára is. A Kelbita emírek családjának belső harcai, felkelések, polgárháborúk tarkítják a korszak történetét. A X. század nagy észak-afrikai muzulmán birodalma, amelyhez Szicília is tartozott, s amely időnként jelentős szíriai és palesztinai területekkel is bírt, az Ifrikija tartományban, a Maghreb keleti részén felemelkedett süita Fatimida dinasztia uralma alatt jött létre. De Al Musztanszir kalifa idején (1035–1094) már a hanyatlás kétségbevonhatatlan jelei látszanak. 1073-tól a Kairóban székelő kalifa mellett a tényleges hatalmat a „malik” (király) címmel is rendelkező vezírek birtokolják, egészen 1171-ig,

amikor Szaladin (Szalah ad Din, 1171–1193), majd az általa alapított dinasztia, az Ajubidák kerülnek hatalomra.

Még változatosabb a kép, ha a Közel-Keletet nézzük. A XI. század első felében a közép-ázsiai türkmén törzscsoport egy része, a szeldzsuk-törökök – nevüket első, legendás vezérükről, Szaldzsukról kapták – gyors ütemben nyomulnak előre a környező, közép-ázsiai és nyugat-iráni területeken. Vezérük, Tugril bég 1055-ben már Bagdad kapujában áll. Az első három szeldzsuk szultán, a „nagyszeldzsukok” (Tugril: 1037–1063, Alp Arslán 1063–1073, Maliksah 1072–1092) hatalmas területeket hódoltatnak meg, elfoglalnak egy sor várost, köztük Jeruzsálemet is. De a „nagyszeldzsukok” Iránban (Iszfahán, Merv, Rajj városokban) tartózkodnak és megelégszenek azzal, hogy hatalmat közvetlenül csak Nyugat-Iránban, és a mai Irakban gyakoroljanak. Északnyugat-Iránban, Kisázsiában, Szíriában, később Kurdisztánban a család mellékágai uralkodnak, így valójában a szeldzsuk-török birodalom már a virágkorban is több államot alkot, s ez gyakran vezet belső, hatalmi harcokhoz. Állandó háborúkat vívnak a Fatimidákkal, pontosabban azok vezireivel, Szíria, Palesztina, sőt Irak egy részének birtokáért is. Így cserél gazdát Jeruzsálem városa még egyszer a keresztesek érkezése előtt: 1096-ban bevonulnak ide a Fatimidák seregei. A széttagolt muzulmán világ már a XI. század végén képtelen jelentős erővel szembeállni a nyugatról érkező hódítókkal – a muzulmánok fölötti vallási főhatalmat igénylő bagdadi Abbaszida kalifa nincs abban a helyzetben, hogy ellenük dzsihádra, „szent háborúra” egyesítse az egymással ellenségeskedő muzulmán birodalmakat. Tulajdonképpen a keresztes államok megteremtése az a kihívás, amelyre a muzulmán világ mégis az erők egyesítésével felel. Ezt valósítja meg Szaladin, akinek a keresztesek által birtokolt területek jelentős részét sikerül visszafoglalnia. Egyiptom, Szíria és Palesztina jelentős területei maradnak meg közvetlen utódainak kezén is, a dinasztia bukása (1249) után pedig a Mamelukok birtokában. Az Ajubida-korszak rövid

időre megállítja a muzulmán világ általános gazdasági hanyatlását.

A XI. század második fele a másik „nagy hatalom”, Bizánc számára is a hanyatlást jelenti. Jellemző gazdasági tény, hogy a bizánci aranypénz, a nomiszma, amelyet egy történetkutató joggal nevezett a középkor dollárjának, Niképhorosz Botainiátesz császársága idején (1078–1081) éri meg első értékcsökkenését azóta, hogy Konstantin császár (306–337) solidusként megteremtette. Bizánc társadalmi mobilitása beszűkül, a X. század óta minden lényeges hivatalt az arisztokrácia, a dűnatoszok foglalnak el. A X. század néhány császáranak (Romanosz Lakapénosz [920–944], II. Baszileiosz [976–1025]) az a törekvése, hogy feltartóztassa a nagybirtok és az arisztokrácia erősödését és megmentsse a katonáskodó paraszti réteget, az úgynevezett sztratiótákat, reménytelen kísérletnek bizonyul. Tulajdonképpen már csak az a kérdés, hogy az arisztokrácia melyik érdekcsoportja uralja majd a birodalmat. A polgári civil réteg-e, amely fenn kívánja tartani, sőt növelni szeretné a hatalmas állami apparátust, hogy a hivatalokban elhelyezkedve tegyen szert társadalmi állásának megfelelő jövedelemre, vagy a katonai csoport, amely a nyugaton meghonosodott közvetlen kizsákmányolás és a magánhatalom híve. A győzelem a XI. században előbb a polgári rétegé lesz, megteremtve a bizánci kultúra és műveltség nagy fellendülését, de leépítve a hadsereget, mely a képtisztelet kérdésében való nagy meghasonlás befejeződése után óriási területeket hódít meg a Balkánon és Kisázsziában, a magyar királyság határaitól egészen a szíriai Antiokheiáig, visszaállítva ezzel a birodalom egykori hatalmát. Felszámol olyan jelentős államokat is, mint az első bolgár cárság. A nagy hódítások utolsó hírnöke, Georgiosz Maniakész, a kor legjelentősebb bizánci hadvezére az 1040-es évek elején már arra törekszik, hogy – többségében zsoldosokból és nem parasztkatonákból álló – hadserege élén elragadja az araboktól Sziáciát. De visszahívják, és az elért eredmények kárba vesznek. A hadsereg leépítése olyan időben tör-

ténik, amikor a birodalomnak új és veszedelmes ellenfelekkel kell szembenéznie. Itáliai, később balkáni birtokait a Dél-Itáliában állomásozó és félelmetesen terjeszkedő normannok fenyegetik, akik 1059 óta hűbérszövetségben vannak a pápával. Keleten a szeldzsuk-törökök hatalma nő viharos gyorsasággal, az Al-Dunánál a – magyar történelemből ismert – besenyők és uzok állnak támadásra készen. Az 1071-es év Bizánc számára a katasztrófa esztendeje: Guiscard Robert normannjai beveszik utolsó itáliai támaszpontját, Bari városát, és a Balkánra tekintenek, ahol 1072-ben az egykori bolgár állam területén felkelés tör ki. 1076-ban a Bizánccal addig legalább névlegesen függőségi viszonyban álló horvát fejedelem Zvonimir személyében a pápa hűbéreseként elnyeri a királyi koronát. 1077-ben a szerb földek vezetőjeként szereplő Zéta fejedelem ugyancsak Rómából kap koronát. A legnagyobb vereség azonban keleten, az örményországi Mantzikertnél éri a bizánciakat: Alp Arszlán nagyszeldzsuk megsemmisítő vereséget mér IV. Romanosz Diogenész császár hadaira. A császár fogságba esik, a csatát követő pánik és az állandó belharcok következtében a törökök előtt nyitva áll az út Kisázsia belseje, sőt Konstantinápoly felé. Amikor 1081-ben I. Alexiosz Komnénosz (megh. 1118) a katonai arisztokrácia képviselőjeként a trónra lép, lánya, Anna némileg túlzó szavai szerint a „rhomaioszok birodalmának” nyugati határa „még” Drinápolynál, a keleti pedig a Boszporusznál húzódik. 1090–91 telén azonban a szmirnai emír seregei a besenyők óriási hadával együtt már Konstantinápoly falai alatt állnak. Már csak a régi, bevált fogás segít: az ellenfél ellenfeleinek felhasználása. A besenyőket a kunok segítségével győzik le, Tzahasz szmirnai emírral szemben pedig egy másik török emírt játszanak ki. A törököket Kisázsia nyugati területeiről és a Fekete-tenger partvidékéről csak 1096-ban, az első keresztes háború révén lehet visszaszorítani. A normannokat a Balkánról Velence támogatásával sikerül eltávolítani, a köztársaság szívesen segít dél-itáliai vetélytársai, illetve ellenfelei ellen. A segítségnek azonban

nagy ára van: Velence 1082-ben a bizánci birodalomban egyedülálló és a hazai kereskedelemre súlyos csapást jelentő kiváltságokhoz jut: vámmentesen kereskedhet a birodalom számos olyan területén, ahol a bizánciakat nagy belső vám terheli. A XII. században ennek ellensúlyozására és újabb támogatók szerzése érdekében Pisa és Genova is kap, ha nem is ilyen széles körű, de sok tekintetben hasonló kiváltságokat. (Így kerül a bizánci kereskedelem olasz kezekbe, és így növekszik meg a birodalomban a „latinokkal”, a nyugatiakkal szembeni ellenszenv.) A keresztesek pedig, akik már ekkor vágyakozva néznek Konstantinápolyra, ahol őket „Nyugat barbárjainak” tekintik és lenézik, a keleti határokon, Palesztinában létrehozzák saját, önálló államaikat, és nyugaton szélteben-hosszában terjesztik a különböző híreket a „görögök árulásairól”, megbízhatatlanságáról. Egy időre azonban Bizánc mégiscsak lélegzethez jut: Alexiosznak és utódainak sikerült a birodalmat új, feudális alapokon megreformálnia. II. János császár (1118–1143) Kisázsia déli partszegélyének elfoglalásával elvágja a szeldzsukokat a tengertől, és a fő ellenségnek tekintett normannokkal – akik most már nemcsak Dél-Itáliában, hanem az antiokheiai keresztves fejedelemségben is birtokolták a hatalmat – több szerencsés háborút visel. Utódának, a magyar történelemből ismert Mánuelnek (1143–1180), már újra nagy álmai vannak: szeretné a császárság hatalmát visszaállítani nyugaton, Itáliában és a Duna vidékén. Az erőforrások maximális kihasználásával átmeneti sikereket ér el Magyarországon és Itáliában, de mindez a bizánciak által gyűlölt „latinok” befolyásának növekedésével jár. A nyugati terjeszkedés keleti vereséget hoz: 1176-ban a törökök a phrúgiai Müriocephalónnál hatalmas győzelmet aratnak Mánuel seregei felett. A bizánciak visszaszorulnak Kisázsia keskeny fekete-tengeri és földközi-tengeri partszegélyére. Mánuel halála után felgyorsul az események menete. Fiának, II. Alexiosznak rövid uralkodása Mánuel unokaöccsének, Andronikosz Komnénosznak a hatalomátvételével és a latinok elleni általános

támadással ér véget 1183-ban. Andronikosz minden eszközzel igyekszik feltartóztatni a hanyatlást, az arisztokráciát kivégzésekkel, terrorral félemlíti meg. Uralmának a normann seregek közeledése közben kitört 1185-ös felkelés vet véget, mely az addig jelentéktelen Angelosz családot segíti hatalomra. II. Izsáknak (uralk. 1195-ig) és utódának, III. Alexiosznak (1195–1203) az uralma az összeomlás félreérthetetlen jeleit mutatja. A császárok rossz kormányzata a megvásárolható hivatalok és hivatalnokok visszaéléseivel párosul. 1195 őszén a mai Bulgária területén kitör egy felkelés, amelyet két testvér, Aszen és Péter vezet. Részt vesznek benne a vidék bolgár és vlach – a név minden bizonnyal elsősorban hegyi pásztorelemeket, s nem romanizált vagy szláv etnikumot jelöl – lakói és a Duna vidékén élő kunok is. A császár évente vezet ellenük hadjáratot, de marandó sikert nem ér el, hosszabb háborúra pedig képtelen a birodalom, már csak azért is, mert Kisásziában is felkelés tör ki. A császár így kénytelen kiegyezni a felkelőkkel, akik a béke zálogául túszként átadják neki ifjabb testvérüket, Kalojánt – Villeshardouin Johannitzáját. A békekötés a felkelés győzelmét és egyben a második bolgár állam születését jelenti. Az új székváros, Tirmovo első érseke a Szent Demeter-székesegyházban helyezi Aszen fejére a cári koronát. 1196-ban Aszent, majd egy évre rá Pétert is meggyilkolják. Bizánc ezt a lehetőséget sem tudja kihasználni. A trónra a Bizáncot jól ismerő Kalojan kerül (1197–1207), aki megegyezik egyházának Rómával kötendő uniójáról. Cserébe – ez már Konstantinápolynak a keresztetek által történt elfoglalása után következik be – 1204. november 7-én a pápa kardinális követe Tirmovóban a város érsekét beiktatja a bolgár egyház prímási méltóságába, egy nappal később pedig a „bolgárok és vlachok királyává” koronázza Kalojánt. Még egy 1195-ös bulgáriai hadjárat alatt történt, hogy Izsák császárt testvére, Alexiosz megfosztotta trónjától, megvakította és fiával, a későbbi eseményekben oly végzetes szerepet játszó Alexiosszal együtt börtönbe záratta. A császár adófize-

tésre kényszerült a normann fejedelmek terjeszkedő politikáját folytató VI. Henrik német és szicíliai királlyal szemben, a súlyos „alamannikon” néven szereplő adó csak Henrik halála révén szűnik meg. Ez hosszabbította meg a védekezésre immár képtelen Bizánc agóniáját, mely védtelenségével szinte kihívta a nyugatiak támadását.

Mialatt a muzulmán s a bizánci Kelet és a Mediterraneum gazdasági és politikai hanyatlása szemmel láthatóvá válik, Nyugaton addig ismeretlen intenzitású fejlődés bontakozik ki. Az 1060-as évektől sok addig műveletlen terület az erdők kiirtása, a mocsarak lecsapolása révén termőfölddé válik. Új munkaeszközök és a régiök tökéletesebb változatai biztosítják a növekvő termésmennyiséget, az pedig a XI–XIII. századi Európa felfelé ívelő demográfiai görbéjét. Gyors ütemben keletkeznek új települések az irtásföldeken és alakulnak, formálódnak a városok. Közülük nem egy már az 1060-as években a városi önkormányzat, a kommuna jog megszerzéséért harcol. A földközi-tengeri kereskedelem fokozatosan Pisa, Genova és Velence, a nagy olasz kereskedővárosok kezébe kerül. A társadalom képe egyszerűsödik: angolszász példák nyomán a XI. század eleje óta egyre inkább elterjed a társadalom funkcionális hármas tagolása. Adalberon, a franciaországi Laon püspöke Jámbor Róbert francia királynak ajánlott 1016-ra datálható *Carmen*-jében így ír: „Isten háza hármas tagolású: vannak, akik *imádkoznak*, mások *harcolnak*, megint mások pedig *dolgoznak*.” Ez a felosztás éles határokat húz az *oratores*, *bellatores* és *laboratores* közé, főként az utóbbi kettő vonatkozásában. Ezt a XI–XII. századi írók és jogi emlékek is megerősítik, hiszen a világiakat nem szabadokra és szolgákra (*liberi et servi*), hanem lovagokra és parasztszolgákra (*milités et rustici*) osztják. A rendi és osztálykülönbségek új megfogalmazása háttérbe szorítja a régi megkülönböztetéseket: az egyháziaknak klerikus és szerzetes szerinti felosztását, a világi uralkodó osztálynak a hűbéri hierarchia alapján történő elkülönítését, a parasztságnak pedig a személyi függőség, illetve sza-

badság szerinti (német területen *Leibeigene* és *Hörige* néven ismert) csoportosítását. A parasztság földesúri függésviszonyaiknak változatossága miatt önmagában is tarka képet mutat. Tény, hogy a városi lakosság – amely akkor még kifejlődőben volt – nem nyert önálló helyet ebben a felosztásban, s a négyes tagolás, amely ezt a réteget *mercatores* néven elkülönítette, sokkal szűkebb körben terjedt el. Mindezzel együtt azt mondhatjuk, hogy a társadalmi egységesedés több ember számára jelentett felemelkedést, mint lesüllyedést. A politikai viszonyok terén is bizonyos fokú konszolidáció figyelhető meg. A kereszties államokban a hűbériség új formája, a *ligesse* (amely egy hűbérviszonynak a többi fölé való helyezését jelenti) honosodik meg. Talán erre utal Villehardouin, amikor Bonifác őrgróf által történt megadományozása alkalmával így ír magáról: „...vazalusa lett (Bonifácnak), azzal a feltétellel, hogy hűséggel szolgálja a konstantinápolyi császárt.” Az új forma, ha rövid időre is, de életet lehel a hűbérkapcsolatba. A *treuga dei* (Isten békéje) intézmény bizonyos napokra való bevezetése a magánháborúk egyházi fenytékkal történő kiiktatása révén is a konszolidáció irányába hat. A XII–XIII. század pedig a legtöbb országban a monarchia hatalmának megerősítését, a központosítást hozza magával. Új és eredeti művészeti stílusok, a román stílus és a gótika, hódítanak egyre nagyobb teret, s megszületik Európa első eredeti önálló irodalmi műfaja, a lovagi eposz. A XI–XII. század fordulóján Anzelm canterburyi érsek munkáiban felhasználja az arisztotelészi racionalizmust, és útjára indul az új filozófia: a skolasztika. Ez a gazdasági-társadalmi és politikai, kulturális fellendülés áll a kereszties háborúk első sikerei mögött. Megváltoznak Nyugat-Európa és a bizánci muzulmán világ erőviszonyai. Talán szimbolikusnak is tekinthető Jehan de Joinville csodálkozása, amikor a XIII. század második felében IX. (Szent) Lajos francia király kereszties hadával Egyiptomban járva észreveszi, hogy az ottani parasztlak milyen primitív ekét használnak a föld műveléséhez. Voltaképpen a XI. század köze-

péig Európában is általánosan alkalmazott eketípusról van szó. Ez a fellendülés egyben ki is oltja a keresztes vállalkozások lángját, hiszen a XIII. század közepén, itt Európában már biztosabb megélhetéshez lehet jutni, mint az egyre bizonytalanabbá váló hadjáratok révén. A XI. század második felében azonban még előnyösnek számítanak ezek a vállalkozások. Ekkor indul meg a keresztény államok nagy előretörése a muzulmán Hispániában, a normannok ekkor foglalják el az araboktól Szicíliát, ekkor szorítják ki Bizáncot Itáliából. A normannok átmenetileg a Balkán félszigeten is megvetik a lábukat, sőt egy kalandos vállalkozás révén a szeldzsuk-bizánci határon még önálló hercegséget is próbálnak létrehozni.

Vizsgáljuk meg közelebbről a nyugati egyháznak a keresztes háborúkban játszott szerepét! A X–XIII. században a latin Nyugat leggyorsabban átalakuló intézménye éppen az egyház volt. A „sötét század” elején, a feudalizáció révén mélypontjára jutott egyházon belül indulnak meg először azok a reformtörekvések, amelyek a hűbéri világ egyházra gyakorolt intézményes és jogi befolyását próbálják fölszámolni. A X. századi reformtörekvések célja a szerzetesség helyreállítása, megvalósítói pedig éppen a megreformált lotaringiai kolostorok és Cluny alakuló kongregációja. A következő cél: az egyház „szabadságának” (*libertas*-ának) kiharcolása a világi hatalmakkal szemben. A német császár segítségével megtartott 1046-os sutri zsinat határkő az egyház és a keresztény világ más területein addig kevés befolyással rendelkező pápaság életében. III. Henrik segítségével Rómában is többségbe kerülnek az egyházreform hívei, s megkezdődik a pápaság történetének az a kétszáz éves szakasza, amit a történetírás reformpápaság néven szokott emlegetni. A XI. századi római reformkörökből származó egyházjoggyűjtemények és általában a reformer körök politikai törekvései egyértelműen arról tanúskodnak, hogy az addig csupán jogigényként létező pápai primátust a valóságban is meg akarták teremteni. Ez a cél a XII. század elejére meg is valósul: nemcsak a német császár-

nak, hanem Európa lényegében minden uralkodójának, a francia, az angol-normann, az aragón és a magyar királynak is le kell mondania a legfőbb egyházhatalmi jogkör legfontosabb elemeiről. A XII–XIII. században a pápaság, miközben tovább építi egyházkormányzati primátusát és az azt érvényesítő intézményrendszert, már világi hataloméért, európai vezető szerepéért száll síkra. A Villehardouinnél szereplő III. Ince pápa uralkodása (1198–1216) minden vonatkozásban csúcspontja ennek a fejlődésnek. (Villehardouin Ince uralkodásának kezdetét 1197-re teszi, ez az eltérés abból adódik, hogy feltehetőleg az évet ekkor még húsvétal kezdték, így Ince trónra lépése, 1198. január 8-a még az előző évhez számított.) A kitűzött eredmények elérésére a reformpápaság már a kezdetektől megteremtí reális hatalmi-politikai bázisát: a római nemesség ellen a császárság a szövetségese, a császárság ellen a normannok és a pápai hűbérállamok növekvő tábora, az Itália vezetéséért folytatott harcban az észak- és középolasz városok. A pápaság a „christianitas” minden fontosabb eseménye kapcsán, minden vitás kérdésében hallatja szavát és ítéletét. A keresztes háborúk tervében egyházhatalmi és világhatalmi céljai az uralkodó rétegek expanzív törekvésével találkoznak. A vallási célok jegyében viselt háború nem új jelenség, de a kora középkor a „hit védelmére és terjesztésére” indított háborúk kezdeményezését a királyok, az uralkodók számára tartotta fenn. Az már a keresztes háborúk jellemző mozzanata, amiről munkája elején Villehardouin is megemlékezik: „... (Ince pápa)... elküldte Franciaországba egyik bíborosát, Pietro di Capua magistert... és az alábbi bűnbocsánatot hirdette meg: mindazok, akik felveszik a keresztet, és egy teljes évig szolgálják Istent, minden elkövetett és meggyónt bűnük alól feloldozást nyernek.” De megváltozik a szerepe a lovagságnak is, amely az említett séma szerint azonos a *bellatores* rendjével és a világi uralkodó osztálynak a királytól a csatlóssal rendelkező harcosig minden tagját magába foglalja. Új lovagi ethosz keletkezik, mely ezt a réteget

a szorongatott kereszténység védelmére kötelezi. A kereszténység fogalma azonban a XI–XIII. században mélyreható változásokon megy át. Addig lényegében nem jelentett mást, mint egy hitbeli közösséget, amelynek alapjait a 451-es khalkédóni és az azt megelőző „egyetemes” zsinatok rögzítették. Kelet és Nyugat egyházai addig egymástól sok tekintetben eltérő szokások, jogi és intézményes keretek között önálló életet éltek, de a nyugati egyházak önmagukban is tarka képet mutattak. A keresztény világ fogalma leszűkül, s ezentúl csupán azoknak a közösségét jelenti, akiket a hierarchikus szervezetű egyház fog közösségbe és akik a pápa vallási előírásait és rendelkezéseit követik. Engels szerint a középkor széttagoltságában ez az egyetlen egység. Így kerülnek a „christianitas” körén kívül az 1054-es egyházszakadással különvált keleti egyházak, mindenekelőtt a görög egyház, s az egyházreform ellenfelei is.

Az első, minden értelemben igazi „keresztes” vállalkozás az 1064-es hispániai, úgynevezett Barbastro-háború, résztvevői számára az előző évben II. Sándor pápa (1061–1073) bűnbocsánatot helyezett kilátásba. (Nevét arról a muzulmán erődítményről kapta, amelyet a nagyrészt francia és dél-itáliai normannokból álló sereg egyik része elfoglalt.) Ezt követi Roger gróf és a normannok harca Szicíliáért, az arabok ellen, majd a pisai flottának a genovaiakkal, rómaiakkal és amalfibeliekkel közösen véghez vitt 1087-es tengeri vállalkozása Mahdíja, az észak-afrikai kikötőváros ellen. Ugyancsak Szent Péter zászlajával indul harcba Erlembad, a milánói „eretnek” pataria vezére, az egyházreform ellenségei, a német császár és annak itáliai hívei ellen, valamint Vilmos, a franciaországi Normandia hercege az angolszászok ellen. A harmadik keresztes hadjárat során, 1192-ben Oroszlánszívű Richárd angol király elhódítja a bizánciaktól Ciprus szigetét. A görög és a római egyház között ekkor még nem szakadnak meg teljesen a kapcsolatok. Egymás mellett, egymással sokszor szoros kapcsolatban állnak a görög és a latin rítusú kolostorok, s még időről időre felvetődik az újraegyesü-

lés terve, amely azonban eleve sikertelenségre van kárhozthatva, hiszen a pápaság Kelet egyházait is be akarja vonni a tőle függő intézményrendszerbe. A negyedik keresztes hadjárat után azonban az egyesülés végleg lehetetlenné válik.

A korai középkor – ha megszakításokkal is – a viszonylagos tolerancia korszaka, mind a keresztény, mind a muzulmán oldalon, talán csak Bizánc a kivétel ez alól. Keresztények, zsidók, muzulmánok élnek egymás mellett, s a zarándokok többnyire békében látogathatják a más vallású területeken levő szent helyeket. A XI. század második felében eluralkodik a vallási türelmetlenség. A XII. században, Bizáncban a latinellenesség, Nyugaton pedig – főként az első keresztes háború után – a görögellenesség terjed egyre szélesebb körben. Szerzőnk becstületére legyen mondva, nem közöl olyan, már akkor is hihetetlen állításokat, melyek csupán a görögök befeketítését szolgálják.

Hogy a Villehardouin által leírtakat elhelyezhessük a korszak tablóján, fel kell idéznünk néhány olyan eseményt és körülményt, amelyekre szerzőnk csupán utal, s bővebben nem foglalkozik kifejtésükkel.

Az első keresztes hadjárat során és az azt követő években a szétagolt és egymással is harcban álló közel-keleti államok képelenek ellenállni a keresztesek terjeszkedésének, és annak, hogy a hódítók az elfoglalt területeken létrehozzák a nyugati hűbéri hierarchia alapján egymástól névleg vagy ténylegesen függő úgynevezett „keresztes államaikat”. Balduin császárrá választása során Villehardouin is utal Bouillon Gottfried jeruzsálemi királyságára. Az edesszai és tripoliszi grófság, valamint az antiokheiai fejedelemség már korábban megalakult. Az első hódítók és a későbbi jövevények aszerint telepednek le, hogy honnan származnak az egyes államok uralkodói. Így az északfranciák és a lotaringiaiak a jeruzsálemi királyságba, a provanszálók Tripoliszba, a normannok pedig Antiokheiaiba mennek (a város francia uralom alá kerülésével ide is telepednek franciák). Ugyanez figyelhető meg a negyedik keresztes hadjárat során:

a lombardiaiak nemcsak a hadrend miatt telepednek le a thesszalonikéi királyságban, ahol Bonifác, az itáliai Montferrat (Monteferrato) őgrófja uralkodik.

A XII. század negyvenes éveitől kezdve a kereszties államokat állandó zsugorodás, területvesztés jellemzi. Először 1144-ben a legrégebbi állam, az edesszai grófság kerül vissza muzulmán kezekbe. A főként az elveszített területek visszahódítására indított második hadjárat (1145–1149) nem ér el számottevő eredményeket. A keresztiesek állandó belső ellentétekkel küszködnek, s egyre több vereséget szenvednek a század második felében megerősödött közel-keleti muzulmán seregekkel szemben. Lényegében nem segít a harmadik hadjárat (1187–1192) sem, mely csupán a kereszties államok fennmaradását tudja biztosítani. Az 1192-es szerződés a jeruzsálemi királyságnak ítéli a Türosz és Jaffa közti partszegélyt, valamint szabad zarándoklatot biztosít a muzulmánok birtokában maradt szent helyekre. A németek 1197-es kereszties vállalkozása csupán annyi eredményt ér el, hogy Szidon és Bejrút elfoglalása révén biztosítja a szárazföldi összeköttetést Tripolisz és a jeruzsálemi királyság között. Az Ajubidák hatalmának a központja Egyiptom. A keresztiesek – így a negyedik hadjárat lovagjai is – tehát Egyiptomban akarnak vereséget mérni közel-keleti ellenfelükre.

Villehardouin részletesen leírja a negyedik kereszties háború eseményeit, alakulását. Egy utószó keretében nem vizsgálhatjuk meg minden téves gondolatfűzését, minden tendenciózus beállítását, hiszen akkor az írás nagy részét pontról pontra végig kellene követnünk. Vannak kihagyott, „elfelejtett” momentumok, amelyeket más szerzők és más források révén ismerhetünk. Nyilvánvalóan tendenciózus értékeléseit a közismert történelmi tények révén könnyen leleplezhetjük. Villehardouin kétségkívül túloz, amikor III. Alexiosz és V. Alexiosz (Murtzuphlosz) kegyetlenségeit és jellemét ábrázolta. Igyekszik úgy beállítani az eseményeket, mintha a kereszties had „eltérítésének” egyik fő oka a lovagok egy részének „dezertálása” lett volna. Az ese-

mények sorrendiségét azonban pontosan nyomon követi, így felment bennünket attól a kötelességtől, hogy a hadjárat történetét összefoglaljuk. A más – főként görög – forrásokban leírt konstantinápolyi fosztogatásokról Villehardouin többnyire hallgat. Nem sokat ír a győzelem utáni osztozkodásról sem. A velenceiek és a keresztetek zsákmányrészét elkülönítették, az arányokról még a város bevétele előtt, 1204 márciusában szerződést kötöttek. Velence birtokai nem tartoztak a latin császár hűbértartományai közé. Ővé lett Konstantinápoly háromnyolcad része, benne a Hagia Sophia-székesegyházzal, amelynek káptalani helyeit – minden egyházzjogi előírást felrúgva – velenceiek foglalták el. Velencei lett a formailag egyesített keleti egyház legfontosabb tisztségviselője is, Tommaso Morosinit választották meg Konstantinápoly új patriarchájának. Az egykori görög császárságból a velenceiek csak olyan területeket fogadtak el, amelyek tartani is tudtak. Az ő kezükre kerültek azok a szigetek és kikötők, amelyek a Velencéből Konstantinápolyba vezető tengeri útvonalon fekszenek, így többek között Durazzo, Modón és Korón. Ezen fölül megvásárolták Bonifác-tól Kréta szigetét. A velencei Marco Sanudo 1207-ben az Égei-szigetvilágban, Naxosz és Androsz központtal megalapította az arkipelagoszi („szigetvilágbeli”) hercegséget. Velencei volt a kepphallóniai grófság ura is, s később a Villehardouinnél szereplő Jacques d’Avesnes hűbértartója, Euboiá is Velence védnöksége alá került. A fennmaradó területeken alakult meg a latin császárság, nehezen áttekinthető hűbéres államhierarchiájával. Villehardouinnél a hadjárat ideje alatt az őgróf tűnik az igazi vezérnek. A kevésbé tetterős Balduin császárrá választását minden bizonnyal nemcsak azok a tényezők tették szükségessé, melyekről Villehardouin ír. Bonifácnak előnyére szolgált, hogy családja kitüntette magát a keresztet hadjáratokban, s testvére, Konrád egy ideig jeruzsálemi király volt. De ellene szólt, hogy jó kapcsolatai voltak Velence riválisával, Genovával, és a császári családdal, a Hohenstaufokkal. Így a velenceiek minden-

képpen ellene voltak, s többek közt a pápa sem nézte volna szívesen őt a latin császár méltóságában. Szerzőnk leírásából kitűnik, hogy az egyes területeket úgy adták hűbérbe, hogy jövőendő birtokosuknak kellett meghódítaniuk őket. Lajosnak, Blois és Chartres grófjának a neki adományozott nikaiai fejedelemség gyakorlatilag nem került a birtokába. Nem szilárdult meg a császár másik közvetlen hűbéresének, Reinier de Trit-nek philippopoliszi fejedelemsége sem. A nagyrészt a mai Görögország területén szerveződött thesszalonikéi királyság többé-kevésbé megerősödött ugyan, de már Bonifác fia és közvetlen utóda, Demetrius 1224-ben kénytelen volt a görög-bizánci visszahódítás elől Velencébe menekülni. A velencei birtokok után a leg-hosszabb ideig a thesszalonikéi király közép- és dél-görögországi vazallus államai tartották magukat. Villehardouin hosszasan elidőzik az akhaiai fejedelemség születésének leírásával, nem véletlenül. „Akhaia tartomány fejedelme” – ahogy 1205-ben III. Ince nevezi – előbb Guillaume de Champlitte, 1209-től pedig szerzőnk unokaöccse, az ugyancsak Geoffroy de Villehardouinnek nevezett lovag lett, s a Villehardouin család 1278-ig uralkodott itt. A fejedelemség fénykora egybeesett a latin császárság hanyatlásával és bukásával, csak 1432-ben került rövid időre ismét bizánci kézre, majd 1460-ban az oszmán-törökök hódították meg. Bonifác másik jelentős hűbéreséről, Othon de la Roche burgundiai úrról viszont keveset ír a szerző, s hallgat az 1280-tól athéni hercegség néven ismert közép-görögországi alakulat keletkezéséről is, amely szintén az utolsók közt, a XV. században került bizánci, majd oszmán kézre. Nehéz volna minden feudális tartományt számba vennünk, hiszen azok – főként az első időszakban – rendkívül képlékenyek voltak. A tartományokat és a császárság egész területét lovagi hűbérekre osztották. (Az akhaiai fejedelemség virágkorában a törzsterület hatszáz lovagi hűbérből állt.) A hódítók közül sok harcost ütöttek lovaggá, egyetlen alkalommal, 1204 októberében mintegy hatszázat. De előfordult, hogy a görögök is megmaradhattak a

helyükön, Villehardouin is említ ilyen esetet. A görögök bizánci típusú hűbére – a *pronoia* – amely I. Alexiosz idején terjedt el és inkább a terület jövedelmére, mint magára a területre jelentett birtokjogot – most nyugati típusú feudummá vált.

A bizánci állam létének folyamatossága nem szakadt meg Konstantinápoly elfoglalásával. Villehardouin is ír a bujkáló V. Alexiosz Murtzuphoszról, akit a latinok végül foglyul ejtettek, majd kivégeztek, és III. Alexioszról, akit a keresztetek első támadása fosztott meg a tróntól. Villehardouinnél nem szerepel az egyik utódállam, a trapezunti császárság. Megalapítói a Komnénosz családból való Alexiosz és Dávid, I. Andronikosz unokái. Ez a császárság később, elvágva a többi bizánci területtől, élte a maga külön életét, míg 1461-ben az oszmánok mint az egyik utolsó bizánci maradványterületet el nem foglalták. Épeirosban, a Balkán nyugati részén Angelosz Mihály, III. Alexiosz és II. Izsák házasságon kívüli kapcsolatból származó unokatestvére vetette meg a lábát. Az ő utóda, Theodorosz adta meg a halálos dőfést a thesszalónikéi királyságnak, amikor 1222-ben bevonult a székvárosba. Épeiroszt később, 1337-ben a konstantinápolyi császárok foglalták el. A harmadik bizánci maradványállam alapításáról több helyen is beszél szerzőnk. Theodorosz Laszkarisz, III. Alexiosz veje a keresztetek által még el nem foglalt területen, Kisázsiában gyűjti össze erőit. A még gyenge államot rövidesen a keresztetek támadása fenyegeti, a latin császár drinápolyi veresége azonban megmenti a megsemmisüléstől. Theodorosz Laszkarisz Nikaiát teszi meg székvárosnak és újjáépíti romjaiból a bizánci állami és egyházi hierarchiát. Kezdetben despotának, 1206-ban már császárnak nevezi magát, 1208-ban császárrá is koronázzák. Kemény harcban a latinokkal és a konyai szeldzsuk szultánnal – aki Európából visszatért apósát, III. Alexioszt is felhasználja ellene –, sikerül megszilárdítania az államot. Az 1214-es békekötés már bizonyos fokig egyensúlyt jelent a latinok és a nikaiaiak között. Theodorosz Laszkarisz utóda, III. Johannész Vatatszész (1222–1254) 1230-

ban ostrom alá veszi Konstantinápolyt, s talán csak a mongol támadás miatt nem tudja visszafoglalni az egykori székvárost. Ez majd VIII. Palaiologosz Mihálynak, az utolsó császári dinasztia első tagjának sikerül, ő vonul be 1261. július 25-én a középkori görög birodalom fővárosába.

A kereszties hadjárat ideje alatt tovább erősödött az új bolgár állam. Az egyházi unió segített Kalojánnak, hogy a keresztieseket – legalábbis átmenetileg – semlegesítse. Kaloján bolgárokból, kunokból és vlachokból álló seregének Villehardouin által is leírt nagy drinápolyi győzelme 1205. április 14-én fontos esemény Bulgária történetében is. 1207-ben Kalojant Thesszaloniké ostrománál meggyilkolják. Második utóda, II. Iván Aszen uralkodása alatt az Angelov–Koszev–Hrisztov – által írt *Bulgária története* szerint „A bolgár államot három tenger határolta – a Fekete-, az Égei- és az Adriai-tenger – és a Balkán félsziget legnagyobb hatalmává emelkedett.” A szeldzsukok, kihasználva Bizánc összeomlását és a kisázsiai hatalmi vákuumot, jelentős területeket elfoglalva Attaleiánál kijutottak a Földközi-tengerhez, majd elérték az Égei-tengert. Később a nikaiaiakkal és a trapezuntiakkal vívott harcok eredményeképpen a Fekete-tenger partvidékének nagy része is birtokukba jutott. A konyai szultanátus virágkora I. Ala-ad-din Keikubad uralkodására esik (1219–1236). A XIV. század elején a szeldzsukida államszervezetben a mindig is jelenlevő szétagulódási tendencia jutott érvényre, a szultanátust ekkor tíz emírségre osztották fel. Ezek egyikének emírje az Oszmán nevet viselte, ez lett a későbbi világbirodalom magja.

Geoffroy de Villehardouin életéről a legtöbbet tőle magától tudhatjuk meg. Igaz ugyan, hogy a hadjárat időszaka életének csak egy rövid szakasza. Tudjuk, hogy apját Vilain de Villehardouinneknak hívták, előkelő champagne-i nemesúr volt, s a grófság déli részében, Troyes környékén voltak birtokai. Geoffroy valamikor 1150 és 1154 között szülehetett. Nem ő volt a család legidősebb fiúgyermeke. Születésénél fogva

- I / *Foulques de Neuilly keresztet hadjáratot hirdet* 5
 II / *Akik felvették a keresztet* 6
 III / *A keresztetek hat követet küldenek Velencébe* 8
 IV / *A követek megérkezése és kérésük előterjesztése* 9
 V / *A dózse által javasolt egyezség* 11
 VI / *Az egyezség megkötése; a követek hazatérése* 12
 VII / *Thibaud champagne-i gróf halála* 15
 VIII / *A keresztetek új vezetőt keresnek* 16
 IX / *Montferrati Bonifác őrgóf
 a keresztet had vezére lesz; újabb keresztetek;
 Geoffroy du Perche gróf halála* 18
 X / *A keresztetek első csoportja Velencébe érkezik.
 Akik más utat választottak* 20
 XI / *Akik Velencébe érkeztek, s akik Apuliába mentek* 21
 XII / *A kereszteteknek nincs elég pénzük,
 hogy kifizessék a velenceieket* 22
 XIII / *A keresztetek haladékokat kapnak, ha felajánlják
 segítségüket a velenceieknek
 Zára visszaszerzéséhez* 24
 XIV / *A dózse és számos velencei felveszi a keresztet* 25
 XV / *A trónfosztott bizánci császár fiának,
 Alexiosznak üzenete. Foulques de Neuilly halála.
 A német lovagok érkezése* 27
 XVI / *A keresztetek elhagyják Velencét,
 és Zára ostromára indulnak* 28
 XVII / *Zára lakosai megadást ajánlanak fel,
 de később meggondolják magukat.
 A város megvétele* 30

- XVIII / *A keresztések megvetik lábukat a városban.
Összetűzés a franciák és a velenceiek között* 32
- XIX / *Milyen feltételekkel kéri Alexiosz a keresztések
segítségét Bizánc visszahódításához?* 33
- XX / *Viszály a keresztések táborában.
A kik elfogadták az ifjú Alexiosz ajánlatát* 35
- XXI / *A kik elhagyták a sereget és Szíriába távoztak;
a flandriai gróf hajóhada* 36
- XXII / *A keresztések megkapják a pápa feloldozását
Zára bevételének bűne alól* 38
- XXIII / *A keresztések Korfu szigetére indulnak.
Az ifjú Alexiosz megérkezése. Durazzo bevétele* 39
- XXIV / *Hogyan tartották vissza a keresztés had vezérei azokat,
akik el akarták hagyni a sereget?* 41
- XXV / *A keresztések elhagyják Korfu szigetét.
Androsz és Abüdosz bevétele* 43
- XXVI / *A keresztések a Szent István-monostorhoz érkeznek.
Tanácskozás a partraszállás helyéről* 45
- XXVII / *A keresztések kikötnek Khalkédónban
és Szkutariban* 47
- XXVIII / *A keresztések előőrsei megfutamítják a bizánciakat* 48
- XXIX / *Alexiosz császár üzenete; a keresztések válasza* 49
- XXX / *A keresztések megmutatják az ifjú Alexioszt
Konstantinápoly népének. Felkészülés az ütközetre* 51
- XXXI / *A keresztések elfoglalják a kikötőt* 53
- XXXII / *A Galata-torony bevétele* 55
- XXXIII / *Támadás Konstantinápoly ellen a tenger
és a szárazföld felől* 56
- XXXIV / *Az első összecsapások* 58
- XXXV / *Az ostrom* 60
- XXXVI / *Huszonöt bástya elfoglalása* 61

- XXXVII / *Alexiosz császár felvonultatja seregét, majd
ütközet nélkül visszavonul* 63
- XXXVIII / *Alexiosz elhagyja Konstantinápolyt;
fivérét, Izsákot visszahelyezik a trónra.
A keresztések üzenetet küldenek hozzá* 65
- XXXIX / *Izsák császár megerősíti a fia által vállalt
kötelezettségeket* 67
- XL / *A keresztések bevonulnak Konstantinápolyba;
az ifjú Alexiosz megkoronázása* 68
- XLI / *Alexiosz maradásra szólítja fel a keresztéseket* 70
- XLII / *A keresztések vitája;
Mathieu de Montmorency halála* 71
- XLIII / *Az ifjú Alexiosz császár bejárja birodalmát
a keresztésekkel* 73
- XLIV / *Összetűzés Konstantinápolyban a görögök
és a latinok között; tűzvész a városban* 74
- XLV / *Az ifjú Alexiosz visszatér Konstantinápolyba,
s megszegi a keresztéseknek tett ígéretét* 75
- XLVI / *A keresztések hadüzenete* 76
- XLVII / *A háború kitörése; a görögök megkísérlik felgyújtani
a keresztések hajóhadát* 78
- XLVIII / *Murtzuphlosz trónbitorlása; Izsák halála
és az ifjú Alexiosz meggyilkoltatása* 80
- XLIX / *A keresztések folytatják a küzdelmet;
Murtzuphlosz veresége* 81
- L / *Akik Szíriába mentek* 83
- LI / *A franciák és a velenceiek megállapodása
a Konstantinápoly ellen indított támadás előtt* 84
- LII / *A keresztéseket visszaverik; készülődés
az újabb támadásra* 85
- LIII / *A sereg elfoglalja a város egy részét* 87
- LIV / *Murtzuphlosz menekülése;
Konstantinápolyban újabb tűzvész pusztít* 89

- LV / *A keresztetek az egész várost birtokukba veszik* 90
 LVI / *A hadizsákmány elosztása* 92
 LVII / *Balduint, Flandria grófját császárrá választják* 93
 LVIII / *Montferrati Bonifác feleségül veszi Izsák özvegyét,
 és Balduin megkoronázása után megkapja
 a thesszalonikéi kirdlyságot* 96
 LIX / *Balduin Murtzuphlosz ellen vonul* 97
 LX / *Murtzuphlosz Alexioszhoz, Izsák fivéréhez menekül,
 aki megvakíttatja* 99
 LXI / *Balduin Alexiosz ellen vonul, és Montferrati Bonifác
 is csatlakozik hozzá* 100
 LXII / *Szakítás Balduin és Bonifác között; egyikőjük
 Thesszalonikébe, a másik Didümoteikhónba indul* 102
 LXIII / *A keresztetek követeket küldenek Bonifáchoz,
 aki felhagy Drinápoly ostromával* 103
 LXIV / *A keresztetek üzenete Balduinhoz.
 Több lovag haldla* 106
 LXV / *Balduin válasza a keresztetek üzenetére* 107
 LXVI / *Balduin és Bonifác megbékélése* 109
 LXVII / *A thesszalonikéi kirdlyságot átadják Bonifácnak;
 a földbirtokok szétosztása a keresztetek között* 110
 LXVIII / *Murtzuphlosz kivégzése; Alexiosz bebörtönzése* 112
 LXIX / *Abüdosz, Philippopolisz és Nikomédeia megvétele;
 Theodorosz Laszkarisz a császárságra tör* 114
 LXX / *Szíriából erősítés érkezik; Balduin feleségének,
 Marie-nek haldla* 115
 LXXI / *Theodorosz és Konsztantinosz Laszkarisz veresége* 117
 LXXII / *Bonifác támadást indít León Zgurosz ellen;
 Geoffroy de Villehardouin unokaöccse csatlakozik hozzá* 119
 LXXIII / *Guillaume de Champlitte és Geoffroy de Villehardouin
 unokaöccsének haditettei* 120

- LXXIV / *Nauplia és Korinthosz ostroma; a görögök szövetségre lépnek Johannitzával* 122
- LXXV / *A görögök lázadása Didümeteikhónban és Drinápolyban; arkadiupoliszi vereségük* 123
- LXXVI / *A Szent György-szoroson túlról visszahívják a lovagokat, és Drinápoly alá küldik őket; Geoffroy de Villehardouin küldetése* 125
- LXXVII / *Renier de Trit-t Philippopoliszban elhagyja fia és vitézeinek többsége* 126
- LXXVIII / *Balduin Drinápoly ostromára indul* 127
- LXXIX / *Drinápoly ostroma továbbra is sikertelen marad* 128
- LXXX / *Johannitza, Valachia királya, a drinápolyiak segítségére siet* 129
- LXXXI / *A keresztetek vereséget szenvednek; Balduin foglyul esik* 131
- LXXXII / *A keresztetek felhagynak Drinápoly ostromával* 132
- LXXXIII / *A sereg visszavonulása* 134
- LXXXIV / *Pierre de Bracieux és Payen d'Orléans találkozik a visszavonuló sereggel* 135
- LXXXV / *A sereg Rodostóba érkezik* 136
- LXXXVI / *Hétezer keresztet elhagyja a hadat* 137
- LXXXVII / *A keresztet csapatok találkozása; Balduin fivérét, Henriket régensnek teszik meg* 139
- LXXXVIII / *Visszatérés Konstantinápolyba; a keresztetek segítséget kérnek a pápától, Franciaországtól és más országoktól; a dózse halála* 141
- LXXXIX / *Henrik győzelmei a görögök felett* 142
- XC / *Szerresz behódol Johannitzának, aki megszegi adott szavát* 143
- XCI / *A régens sikertelen ostroma Drinápoly ellen* 144
- XCII / *Johannitza romba dönti Philippopoliszt* 146
- XCIII / *A régens megerősíti várait* 147
- XCIV / *A franciák veresége Ruszió közelében* 149
- XCv / *Johannitza újabb támadásai; Neapolisz romlása* 151

- XCVI | *Rodostó pusztulása* 152
- XCVII | *Johannitza további hódításai és pusztításai* 153
- XCVIII | *A görögök és a keresztetek megbékélése.*
Johannitza ostrom alá veszi Didümeteikhont 155
- XCIX | *A franciák Didümeteikhon segítségére indulnak* 157
- C | *A keresztetek üldözik a visszavonuló Johannitzát* 159
- CI | *Renier de Trit kiszabadítása* 160
- CII | *Henriket császárrá koronázzák. Johannitza újabb dúlásai; a császár ellene vonul* 162
- CIII | *A császár kiszabadítja a Johannitza által elhurcolt foglyokat* 164
- CIV | *A császár feleségül szándékozik venni Montferrati Bonifác lányát.*
A franciák feldúlják Johannitza birtokait 165
- CV | *A császár és Theodorosz Laszkarisz között kiújul a harc* 166
- CVI | *Montferrati Bonifác hadisikerei; leánya és a császár esküvője* 168
- CVII | *Theodorosz Laszkarisz szövetségre lép Johannitzával* 169
- CVIII | *Johannitza ostrom alá veszi Drinápolyt, mialatt Theodorosz Laszkarisz Küzikoszt és Kibotoszt ostromolja* 170
- CIX | *A császár megtámadja Theodorosz Laszkarisz hajóhadát, és felmenti Kibotoszt* 172
- CX | *Johannitza felhagy Drinápoly ostromával* 174
- CXI | *Theodorosz Laszkarisz újból ostrom alá veszi Küzikoszt; a császár felmenti a várost* 175
- CXII | *Henrik kétszer felmenti a Theodorosz Laszkarisz által ostromolt Nikomédeiát* 177
- CXIII | *Henrik fegyverszünetet köt Theodorosz Laszkarisszal, majd Johannitza országa felé indul* 180

- CXIV / *A császár előőrseinek kudarca* 181
CXV / *Montferrati Bonifác hűbéri fogadalmat tesz
a császárnak, Geoffroy de Villehardouin
pedig Bonifácnak* 182
CXVI / *Montferrati Bonifác elesik egy bolgárok
elleni ütközetben* 184

JEGYZETEK / *Szabics Imre* 185
UTÓSZÓ / *Kozma Béla* 195

*Kiadta az Európa Könyvkiadó
A kiadásért az Európa Könyvkiadó igazgatója felel
Szedte és nyomta a Kner Nyomda
A nyomdai rendelés törzsszáma: 385
Készült Gyomaendrődön, 1985-ben*

*Felelős szerkesztő Szathmári Éva
A védőborító és a kötésterv Benkő Anna munkája
Műszaki vezető Miklósi Imre
Készült 8300 példányban, 11,54 (A/5) ív terjedelemben,
négy oldal színes melléklettel, Bembo betűvel
ISBN 963 07 3405 2*

„Megbosszulni a Krisztus urunkon es... joglani Jeruzsálemet” – ezzel a szándékkal indul... negyedik keresztes hadjárat. A had azután el sem jut... Villehardouin, e krónika szerzője, aki maga is keresztes... volt, híven számol be a „szent háború” sorsáról, arról, hogyan került a sereg már a legelőjén Velence zsoldjába, hogyan vette be hatalmas hajóhadával Zára vagy a mesésen gazdag Konstantinápoly városát. Művét olvasva szinte látjuk, amint a keresztes vitézek ádáz harcot vívnak görög csapatokkal vagy a félelmetes Johannitza vlah, bolgár és kun harcosaival. Megtudjuk, milyen cselszövésekkel, hitszegéssel jutottak egymás után trónra, kérészéletű hatalomra a bizánci császárok. A keresztesek hol győzedelmeskedtek, újabb és újabb várakat, városokat, sőt egész tartományokat hódítva meg, hol fejvesztett menekülésre kényszerültek, sorra veszítve el újonnan szerzett birtokaikat.

Villehardouin a szemtanú hitelességével mutatja be a keresztes hadjáratok vad és kegyetlen világát, melyet eddig csak történelmi munkákból, irodalmi... feldolgozásokból ismerhetett a magyar olvasó.

értékes forrás és a mai ember számára is érdekes, izgalmas olvasmány.

Krónikája nemcsak kordokumentum, hanem

EURÓPA